פערלאג
מענדעלע
ווארשע

אַלע ווערק פון מענדעלע מוכר־ספרים

(ש. י. אבראַמאָוויץ)

זיבעטער באַנד

נײַע פֿערבעסערטע אויסגאַבע

פֿערקויף: געזעלשאַפֿט „צענטראַל", וואַרשאַ, נאָוואָליפּקי 7

1928

אַלע ווערק פון מענדעלע מוכר־ספרים

(ש. י. אבראַמאָוויץ)

יודעל

א ספור־המעשה אין שירים ע"מ י"מ תנועות

אך, יודעל מיין קראַנקער, מיין קראַנקער יודעל,
דיין לעבען איז זעהר, זעהר א טרויעריג ליעדעל.

אין צווײַ טהייל

פֿערלאַג · „מענדעלע", וואַרשאַ

1928

יודעל

„יודעל", אַ ספור המעשה אין שירים, ע״ם י״א תנועות, אָך, יודעל מיין קראַנקער, מיין קראַנקער יודעל, דיין לעבען איז זעהר, זעהר אַ טרויעריג ליעדעל, אין צווי טהייל״,—אַזוי איז געווען אויפ׳ן שער־בלאַט פון דער ערשטער אויסגאַבע פון „יודעל", וואַרשא 1874.

אין דעם בוך גיעט מענדעלע איבער אין גאַנץ פאַרעלטערטע גראַמען די געשיכטע פונ׳ם יודישען פאָלק. אין דער הקדמה צום בוך קלערט־אויף אַ ביסעל מענדעלע, וואָס ער וויל מיט זיין בוך. „איך וואָס איז אַמאָל, אַמאָל געווען"האָט ער וועגען דעם געלערנט „נאָר אין חדר", ער האָט דאָרט געהערט וועגען יודעלס (דעם יודישען פאָלקס) גדולות", שפעטער אָבער האָט איהם בעוויזען די צייט אין געגעבן גאַנץ „דייט־לעך צו פערשטעהן", אַז אַזוי „ווי הימעל פון דער ערד איז וויט", אָט אַזוי איז פון חדר וויט דאָס לעבען. „יודעל דאָ, וואָס איז אין דער וועלט אַצינד, איז ניט דער יודעל, וואָס אין חדר דאָרטען". „יודעל דאָרט, וואָס כ׳האָב מיר פאָרגעשטעלט, האָט געוואָרעמט אלע מיינע גלידער, זעהט ער אָבער יודלען אין דער וועלט, ווערט איהם קאַלט און נאַס אין די אויגענלידער". און ער טרעט צו, „צו בעשרייבען יודלען דאָ און דאָרט, דעם וואָס היינט און יענעם פון חדר".

„יודעל" איז ערשיענען נאָך „דער קליאַטשע", און עס איז קיין צופאַל נישט. עס איז אַ מין המשך, אַ מין דערגאַנצונג צו „דער קליאַטשע". אָט שרייבט ד״ר קלויזנער: אינם הארץ פונם שטראָפער, דעם סאַטיריקער האָט זיך אָנגעזאַמעלט פיעל רחמנות צו זיין אומגליקליכען פאָלק, און אין פערזען,—וואָס זייער דיכטערישען ווערט איז שטאַרק ספק׳דיג, אָבער זיי זענען פול מיט געפ׳הל פון פיעטעט,—שילדערט אבראַמאָוויטש אלער־ערשט די גאַנצע געשיכטע פונ׳ם יודישען פאָלק, אָנגעהויבען פון מתן־

3
1941:12667
76057
i 49763091

Copyright by S. Sreberk NEW-YORK U. S. A. 1927

Printed in Poland

Zakł. Graf. „Stereotyp" Warszawa Nowolipki 7.

תורה ביז מענדעלסאָנס תקופה... „די קליאַטשע“ און „יודעל“ זענען אמתע עדות, אז די אלע אומגליקען און צרות האָבען נישט דערדריקט אין מענדעלעס האַרץ (ווי זיי האָבען דערדריקט די הערצער פון נאָר־דאָן און זיינע חברים) דעם טיפעם און דערהויבענעם געפיהל, אז דאָס יודישע פאָלק איז מעהר אומגליקליך, ווי זינדיג, און מעהר ווי דאָס פאָלק איז שולדיג אין זיין שרעקליכען מצב, זענען שולדיג אין דעם די, וואָס פלאָגען און יאָגען איהם. אויך אין „דער קליאַטשע“ און אין „יודעל“ קאָן מען געפונען פיעל האַרבע ווערטער געגען די אינערליכע תקיפים, די פיינע לייט און די בעלי־טובות, וואָס מאַכען אַ תל פון דעם יודישען פאָלק און פערוויסטען זיין לעבען, אָבער די סאַטירע און די שטראָף־רייד ווערען בטל און צונישט געגען די מעשים פונ׳ם אשמדאי, וואָס פייניגט יודלען, און די ווילדע יונגען, וואָס פאַלען אָן אויף איהם און דערגעהען זיינע יאָהר פון דור צו דור“. [1])

מענדעלע שילדערט דאָ גאַנץ פרימיטיוו־יודישלעך די וויכטיגסטע מאָמענטען אין דער יודישער געשיכטע, ער שטיצט זיך אויף פסוקים, אויף מימרא׳ס פון תלמוד, מדרש און אויך אויף געשיכטליכע קוועלען פון פערשידענע היסטאָריקער. אין די הערות, וואָס קומען צום סוף פון בוך, זענען אָנגעגעבען די קוועלען, אויף וועלכער ער האָט זיך גע־שטיצט. מענדעלע ווייזט דאָ אַרויס גרויס בקיאות אין יודישע און נישט־יודישע ווערק.

די הויפט־טענדענץ פון בוך איז: „יודעל אין דער היים און יודעל אין דער וועלט, איז אין צווייערליי געשטאַלטען פאַרגעשטעלט. יודעל אין דער היים — אַ האַר, אַ מאַן, אַ טאַטע. דאָרט — אַ וואָרעם, ווי אַ פליג גאָר שלאַף, דאָ אַ יש, אַ פריץ און אַ גראַף, דאָרט אָהן לייב און לעבען, אָהן געפיהל, דאָ אַ מענש, ער לעבט און פיהלט זעהר פיעל, דאָרט — אַ ניכטס, אָהן בילדונג, אָהן אַ צונג, דאָ — אַ למדן, רעדט און ווייסט אַלצדינג“. און דערפון שטאַמט אַרויס, אז „וואָס דער מבול צרות גיסט אַלץ מעהר, מעהר פערשפאַרט ער זיך מיט ווייב און קינד“.

[1]) ד״ר י. קלויזנער — שני המנדלים, פל כתבי ממו״ס, ב. 7 ז. 132.

מענדעלע שרייבט אין „יודל“: „אין דער מעשה אפשר נים גע־פעלען וועט אַזויפיעל פרוויעריגע שטעלען, נאָר ווער יודעלס לעבען ניל־דערען וויל, מוז דערצעהלען צרות, מכות פיעל, וועהניג, יודעל, איז אין דיין געשיכטע פרייד, זעהר פיעל זענען דיינע צרות און דיינע לייד“.

„די אַפטמאָל שעהנע געדאַנקען און חקירות — שרייבט ש. ניגער, — וואָס בעגעגענען זיך דאָ, קלינגען אונז פרעמד, מיר האָבען זיך אָבגע־וועהנט פון אַזאַ אַרט שרייבען: איבער דער שפראַך אָבער איז מענ־דעלע אויך דאָ אַ אויבערהאַר, און דער ליעבהאָבער פון יודיש וועט דאָ נישט וועהניג נוצליכעס געפינען“. [2])

מען דאַרף געדענקען די צייט, אין וועלכער מענדעלע האָט גע־לעבט, מען דאַרף נעמען אין אַכט די אַטמאָספערע, וואָס האָט גע־הערשט צוריק מיט עטליכע און פופציג יאָהר, צו פערשטעהן די אומ־שטענדען, די מאָטיוען, וואָס האָבען געבראַכט מענדעלען צו שריי־בען דעם „יודעל“. דער „יודעל“ איז אַ שטיק פון מענדעלע׳ן, אַ ביין פון זיין ביין און פלייש פון זיין פלייש.

נ. מ.

[2]) ש. ניגער — הֶעגען יודיש שרײַבער I. ז. 54.

הקדמה.

אלץ וואס איז געװאל, אמאל געװען,
האב איך דאס געלערנט גאר אין חדר:
אלץ וואס דארטען דארט עס איז געשעהן,
ניט וואס דא, וואס איבער און אויך ניט כסדר.
יעדעלס גדולות האב איך דארט געהערט,
ווי ער איז געהויבען, אהן אין הרע,
ווי עס איז איהם מיט גאטס הילף בעשערט
דין א גביר, א שטארקער גרויסער שררה —
די פנים, ווען לכ"ד צו זיין א גביר,
און א שררה מיט א גלייכען רוקען,
מיט תבואה פעלדער פיעל גאר אהן א שיעור,
עשו, ניבעק, מוז צו איהם זיך בוקען.
שפעטער האט בעוויזען מיר די צייט
און פארשטעהן נאכן דייטליך מיר געגעבען,
אז ווי הימעל פון דער ערד איז ווייט
אזט אזוי פון חדר איז דאס לעבען.
יודעל דא, וואס אין דער וועלט אצינד,
איז ניט דער יודעל, וואס אין חדר דארטענס,
דא איז איהם צו עק און וועה און ווינד,

א פרעסדער אהן א שטוב, א שטיקעל נארטען,
מכות האט ער, צרות אהן אנ׳שעק,
ווערט פערשווארצט דא און ארויסגעצויגען,
פארן פריין ציטערט ער, א שרעק,
ייט זיך איהם און מאכט איהם צערן פארבויגען.
יודעל דארט, וואס כ׳האב מיר פירגעשטעלט
האט נעווארעמט אלע מיינע גלידער;
ווי איך אבער יודלען אין דער וועלט,
ווערט מיר קאלט, און נאס די אינגגלידער
צו בעשרייבען יודלען דא און דארט,
דעם וואס היינט און יענעם פונים חדר,
האב איך לאנג געגעבען מיר דאס ווארט,
און בין מקיים דא אצינד מיין נדר.

ברעמען.

א

קראנק איז יודעל שוין א צייט מיט יאהרען,
און איז פונ׳ם פנים שטארק אראפ,
עפים טאקי איז פון גאט א צארן
אויסגעגאנגען, געבאך, צו זיין קאפ.
ער פיהלט קיין „גליד" אין קערפער ניט א גאנצען
און האט א שלאפקייט עפים, גאט בעהיט,
וואס ווי א פיבער נארפט עס מיט די גלידער,
ס׳לאזט איהם, דאכט זיך, אב און ס׳חאפט איהם וויעדער
ס׳ווארפט מיט איהם פון היץ אין קעלט,
א חלום איז זיין לעבען,
צווישען דער און יענערוועלט
א וואנדלען און א שוועבען.
אפטמאל ליעגט ער זיך אין היץ פערטראכט,
אויסגעמישט בייא איהם איז טאג מיט נאכט,
צוגעמאכט האלב זענען איהם די אויגען,
רעדט וואס נישט געשטויגען, נישט געפלויגען,
און בייא זיך אין „שטיבעל", פול מיט שימעל,
מיינט ער, איז ער אויפ׳ן זיבטען הימעל,
אויפ׳ן הימעל חלומ׳ט זיך איהם א יריד

ס'איז אַיין קול: אַ שָׁלוֹם אַייך, רֶבּ איד!
שַׁא, רֶבּ יוּדֶעל קוּמְט, אַ וואָרֶע מַאכְט!
וַוייזְט, רֶבּ יוּדֶעל, וואָס האָט אִיהְר גֶעבְּרַאכְט.
נִיךְ צוּפַּאקְט ער ס'קְרֶעמִיל זַיינְם מִיט סְחוֹרָה,
צִיצִית וַוייזְט ער, פְּרוּשִׁים אוֹיף דֶער תּוֹרָה.
גֶעהְמְט אַרוֹיס אַנְטִיטְשֶׁעגֶע מִינֵי סְפָרִים,
מִיט דִי גְרוֹיסֶע מִיטְלֶען, מָאדְנֶע שְׁעָרִים,
בַּייכִינֶע, פוּל אָנְגֶעשְׁטָאפְּט מִיט פְּשַׁטְ'לֶעךְ.
אוּן בֶּע'טַעמְ'טֶע מִיט קַבָּלָה־בְּלֶעטְלֶעךְ.
ס'גִילְט זַיין סְחוֹרָה, דַאכְט זִיךְ אִיהְם, גַאנְץ שְׁטַארְק.
כִּ'חַאפְּט ווִי מַצָּה־וַואסֶער אוֹיפְ'ן מַארְק.
פוּל־אוּן־פוּל מִיט קוֹנִים אִיז דָאס קְרֶעמִיל,
יַעֲנְקִיל, אִיצִיק, דָארְט, אוּן אוֹיךְ אַבְרָהָם'יל.
אוּן רֶבּ משֶׁה מְלַמֵּד קוּמְט צוּלוֹיפֶען,
ווִיל אַ חוּמָשׁ בַּעַל־הַטּוּרִים קוֹיפֶען.
אוּנְזֶער מְלַמֵּד קְוֶועלְט גָאר אָן פַאר פְרֵייד.
פוּן דִי טַייטְשְׁווֶערְטֶער אוּן זִיסֶע רֵייד.
שְׁפִּיפוֹן—ס'טַייטְשׁ אַ פִּיפֶּערְנָאטֶער ער דֶערְהֶערְט,
ווִי אַ פַּרְשָׁה חוּמָשׁ יוּדֶעל אִיהם דֶערְקְלֶערְט,
מִיט דֶעם נִיגּוּן פוּן אָמַר אַבַּיֵי־
קוּמְט אִיהם צוּ גָאר אַ נְשָׁמָה אַ נַייעֶ.
כִּ'קוּמְט דִי בָּאבֶּע שָׂרָה נָאךְ אַ תְּחִינָה;
אוּן דִי מוּטֶער רָחֵל ווִיל אַ קִינָה.
קִינוֹת, תְּחִינוֹת, טְרוֹיעֶר־מַאטֶערְיַאלֶען,
אוֹיף צוּגִיסֶען טְרֶערֶען גַאנְצֶע קְוַואלֶען;
קִינוֹת אַלְטֶע אִי פוּן נַייעֶ צַייטֶען,

וואָס אַזֶעלְכֶע אִיז נִישְׁטָא בַּיי לַייטֶען;
קִינוֹת כְּמִנְהַג אַשְׁכְּנַז וּפּוֹלִין;
קִינוֹת אוֹיךְ כְּמִנְהַג פִּיהֶם אוּן מֶעהְרֶען־
אִיז, בָּרוּךְ־הַשֵּׁם, בַּיי יוּדְלֶען דָא אַ סַךְ,
ווִיפִיל עֶס אִיז פַארְהַאן אִין הִימֶעל שְׁטֶערֶען.
הַכְּלָל, עֶס אַרְבַּייט יוּדֶעל, אִיז נִיט פוֹיל,
ס'שִׁיטֶען זַיין מָאס רֵייד זִיךְ אִיהְם פוּן מוֹיל.
ס'דַאכְט זִיךְ אִיהְם פוּן הִיץ נָאךְ זַאכֶען פִּיל,
אַז ער טְהוּט אַלְצְדִינְג דָארְט, וואָס ער ווִיל.
כָּל־זְמַן אִיז ער, דָארְט אַ פַּרְנֵס־חוֹדֶשׁ,
גֶעהוֹיבְּט, גֶעקְרוֹינְט, אִיז ער אִינְגַאנְצֶען קוֹדֶשׁ.
רֶעדְט ער אוֹיס אַ וואָרְט, אִיז אוֹיף דֶער שְׁטֶעל
וואַקְסֶען אוֹיס מְשָׁרְתִים טוֹיזֶענְד שְׁנֶעל,
אַלֶע פָאלְגֶען, דִינֶען אִיהְם גֶעטְרַיי,
ר'לֶעבְּט ווִי גָאט אִין פְרַאנְקְרַייךְ פְרַיי.
ס'נֶעהְמְט אִיהְם אָן אַ חֵשֶׁק גָאר אַ מָאל,
מַאכְט זִוּוגִים אוֹיבֶען אָהְן אַ צָאהל.
ער אִיז מְיַחֵד אוֹיךְ דִי ווִיכְטֶע דָארְט עֲגוּנָה־
קוּדְשָׁא בְּרִיךְ־הוּא, הֵייסְט עֶס, מִיט דֶער שְׁכִינָה.
עֶס אִיז פַאר יוּדְלֶען דָארְט אַ לֶעבֶּען אוֹיבֶען,
אַ דֶערְקְווִיקֶענִישׁ, אִיהר מֶעגְט מִיר גְלוֹיבֶּען!
אוּן ווִי יוּדֶעל לִיגְט אִין הִיץ פֶערְטְרַאכְט,
רֶעדְט פַאר פַייעֶר, נִישְׁט פַאר אַייךְ גֶעדַאכְט,
ווֶערֶען פְּלוּצְלִינְג קַאלְט אַמֵייל פוּן זַיינֶע גְלִידֶער.
מִיט דִי אַנְדֶערֶע גָאר עֶפִּים ווִי אוֹיס בְּרִידֶער.

לעבּיי חי וקים – ס׳איז אומזיסט די טירחה גאר
די איין־קאלט זענען זיי און פיהלען אויף קיין האר
פיהלען ניט ביז וואן מען גיט זיי ניט א קוועטש,
און מען דערוואַרימט זיי מיט גוטע הייסע פּעטש
מיט די אלע מכּות אט דאס גאנץ קאפּיטעל,
אונזער עולם׳ס די געבּרויכטע מיטעל...
גלידער ווי געהעריג, איז ניט איינער.
גלאט דאס זענען זיך א הויפען בּיינער,
אהן שום לעבּען, אהן שום האפט,
אהן שום כּח, אהן שום קראפט.
אנצוקוקען זיי, אזעלכע שלעק,
דאכט זיך, ס׳איז געקומען יודעלס עק.
ס׳פיהלט דער מענש אין היץ פּאַרט עפּיס לעבּען,
ס׳פליהט דער קאפּ איהם, די געדאנקען שוועבּען,
אויך אין חלום האט דער מענש הנאה,
גוט איז איהם אויך אי א חיי שעה.
קעלט איז אבּער קיין קאטאוועס,
ס׳איז פאר איהם דער מלאך־המות.
קאלט אז ס׳ווערען גלידער, איז מען שוין פאַרבּיי,
דענסטמאל הערט מען שוין נישט, האטשע רעד און שריי.
יודעל אז ער לעבּט און איז נאך נישט קיין מת,
איז דאס טאקי נאר א גרויסער נס.

ב.

צווישען מענשען אין די אלטע צייטען,
אויסגעהן האטש די וועלט אין אלע זייטען,
איז צו יודעלס לעבּען, שווער איך אייך,
ערגיץ ניט געווען קיין שום פערגלייך,
אין דער וועלט א חכם איז זיין טאטע איינער,
צו ווערכעס גרויסע חכמה עם דערגרייכט ניט קיינער.
א מייסטער גאר. א קענער אויף צו מאכען
חדושים – וואונדערליכע זאכען,
וואס קינסטלער גוטע קוקען, נאפען,
און זעהען בּיי זיך אוים ווי אפען –
דער דאזיגער בּערידהמטער טאטע,
האט ליעב געהאט פון זיינע קינדער
(פאַרגערעכנטע נאך געווען לעת־עתּה)
דעם יודעלען, וואס איז קראנק אצינדער.
נאך דעם אז יודעל האט א צייט
געארבּייט און געדינט בּיי לייט,
בּעפרייט דער פאטער איהם פון אלע
און גיט איהם טאקי באלד א כּלה.
ווי זי ניטא אזא חכמה,
א גוטע אין א וואהל נשמה,
וואס מיט איהר וואונדערליך בּענעהמען
איז זי אי גאט אי לייט געפעלען,
זי האט געמענט זיך גאר נישט שעמען.

פאר גרויסע קעניגען זיך שטעלען.
געקענט וואלט זי אי לענדער פ׳הרען
און קושען זאל מען איהר די הענט.
לא די וואס זי איז פיין געלערענט,
איז גיט מען איהר נאך אין נדן
א גוטע נחלה, דורך מיט פעלדער,
מיט טייכען, וויינגערטנער און וועלדער,
וואו אויב מען זאל ניט זיין נא־ פ ל,
האט מען ברויט א פולען מויל,
וואו עס פעהלט ניט קיין שום זאך.
מילך און האניג פליסט א סך.
פערהאן גענוג אי ווייץ און קארן
מען קען גוט אבלעבען די יאהרען 1)
און ד׳כלה, מיט אזוינע מעלות,
נעהמט יודעל, ניט צו מאכען שאלות.
מיט דער חתונה געקלונגען האט די וועלט,
מ׳האט זיך אויף שבועות למזל אבגעשטעלט.
ביי א סטאנציע, אינ׳ם סטעפ גאנץ ווייט,
אונטער׳ן הימעל, פריי פאר גאט און לייט,
האבען חתן־כלה, אויף א בערגיל דארט,
ביידע זיך געגעבען זייער ווארט,
געשפילט האט דארט א פייערדיג קאפעלע,
מ׳הערט אזוינס ניט אויף די גרעסטע בעלע.

1) דברים ה׳ ז׳—י״א.

קולות און געשימעל
געהען ביז׳ן הימעל,
שטארקער און פארמעהרט;
און פון אלע עקען
זעהט מען און מען הערט
פליהען פייערווערקען.
געטליך איז דער בארג אילומינירט
אויס פון אונטען ביז די שפיצען,
מחותנים צו דער חופה האבען זיי געפיהרט
מיט פאקעלן און מיט בליצען. 2)
די נאטור העט ווייט ארום
געבליעבען איז פערגאפט און שטום,
קיין פויגעל פיפסט ניט אומעטום.
ס׳מעקעט ניט קיין אקס, קיין קוה,
בוימער – ניט קיין ריהר א פיצעל
מיט א בלעטיל אויף די צווייגען,
ניט קיין שארך און ניט קיין קריצעל –
אלע הארכען זיי און שווייגען! 3)
פון דער חתונה די ווינדער
דערצעהלען מאמעס נאך די קינדער.
אז דער חתן האט די כלה קוים בעדעקט,
און ווי עס האט זיך נור די חתונה געעקט,
האט, מחמת כמה וכמה זאכען,
דער אלטער פאטער, אונזער מחותן,
א רייזע ווייטליך באלד צומאכען,
דעם יונג פאר־פאלק שוין אנגעמוטען.

א פיהרער יודלען ניט ער מיט,
…ים האט אין וועג איהם אבגעהיט.
על רייזט אין ווייסטע ערטער,
צווישען ווילדע מענשען, פיעל
אין דר׳וועלט געוועזען, וואו ס׳האט א…עק
…ן אנגעזעהן כל-מיני שלעק–
דעם פעטער עשו, אי דעם טאטער,
דאס גוטע פעקיל ווילדע ברואים;
אי שלאנגען, אי דעם פיפערנאטער,
און אויסגעשטאנען פיל עניים.
אז ער א צייט אין רייזען האט פערבראכט,
און נוט זיך אבגעגאנגען זיינע פיס,
פון וועג צעבראכען, אבגעשלאפט, פערשמאכט,
בעקומט פון פאטער ענדליך ער א גרוס,
ער לאזט איהם בעטען, גאר אהן שיהות
א היים צוקומען פון די נסיעות.

ג.

א נייער מענש, מיט הארץ, מיט מוח
פון פיל געניטקייט, וואס ר׳האט בעקומען,
א פרייער מענש, מיט מוטה, מיט כח,
איז יודעל פונים וועג געקומען.
ער גלייכט זיך אוים די מידע ביינער
ביי איהם אין נחלה, וואונדער-שענער,
ער וועהלט זיך אויף א קארג אנ׳ארט,
און בויט זיך אוים א פאלאץ דארט,
א „געטליך" שען געביי, א „בחיר",
מיט וועלכעם פלעגען לייט זיך בעזעהן,
געשטאנען אפען איז די טהיר
און פריי געוועזען פאר יעדען מענשען.
ס׳האט יודעל מיט דעם ווייב צופרידען
געלעבט כדת משה און די אידען.
ער האט מיט ווירטשאפט זיך בעשעפטיגט,
און ס׳האט די ארבייט איהם געקרעפטיגט.
געוועזען ביי איהם איז ניט קיין סברא,
א יוד וואס איז א בעל-משפחה,
דערצו א גניד, אהן עין-הרע,
ער זאל זיך שעמען מיט א מלאכה,
און לעבען אויף אזא מין אופן:

זִיךְ מֶענְשֶׁען גְלַייךְ וְוִי פִיה צוּ קוֹיפֶען
צוּ מַאכֶען זֵיי פַאר זַיינֶע קְנֶעכְט,
וָואס הָאבֶּען נִיט קַיין מֶענְשֶׁען־רֶעכְט:
זֵיי זָאלֶען אַרְבֵּייטֶען וְוִי רִינְדֶער,
מִיט וַוייבֶּער זֵייעֶרֶע אוּן קִינְדֶער,
נִישְׁט קֶענֶען שְׁטֶעמֶען פוּנְ'ם יָאךְ,
נִישְׁט שְׂטֶען, וואוֹינֶען אִין אַ לָאךְ,
אוּן אַלֵיין פֶערְגֶעסֶען זִיךְ אַ שִׂיק,
פְרֶעסֶען זֵייעֶר מִיה אוּן וֶוערֶען דִיק,
קָאכֶען זִיךְ אַ הִיהָנֶערְשׁ יַאייכֶעל,
טְרִינְקֶען וַויין אוּן גְלֶעטֶען סְ'בַּייכֶעל,
אוּמְגֶעהן שְׁטֶענְדִיג שְׁלִינְג־אוּן־שְׁלַאנְג,
זוֹיפֶען, שִׁכּוֹר'ן וָואכֶענְלַאנְג,
אִין דֶער וֶועלְט צוּ גָארְנִישְׁט נוּצֶען,
גוּט נָאר פְרֶעסֶען אוּן זִיךְ פוּצֶען –
אוּן נָאךְ מֵיינֶען, אַז עֶר אֵיינֶער
אִיז בַּיי גָאט, אוּן מֶעהר נִיט קֵיינֶער.
קֵיין קָאמפְּלִימֶענט, חָלִילָה, מַאכֶען,
עֶהאסט הָאט יוּדֶעל אָט דִי זַאכֶען!
עֶר, אֱמֶת, הָאט דֶעם וַוייב צוּ דַאנְקֶען,
פַאר זַיינֶע אֵיידֶעלֶע גֶעדַאנְקֶען.
„מֶענְשׁ! – אִיהר וָוארט גֶעוֶוען אִיז שְׁטֶענְדִיג –
סְ'הָאט בֶּעשַׁאפֶען גָאט דִיךְ אִין זַיין בִּילְד,
דְרִיבֶּער זַיי־זְשֶׁע דוּ פַארְשְׁטֶענְדִיג,
אוּן נִיט וְוִי אַ בְּהֵמָה גְרָאבּ אִי ווִילְד.
הָאבּ יֶענֶעם לִיעבּ וְוִי זִיךְ אַלֵיין,

דְרִין בֶּעשְׁטֵעהט דִי גַאנְצֶע תּוֹרָה,
אֵיין אוּנְטֶערְשִׁיעד פוּן גְרוֹיס אוּן קְלֵיי
צוּ מַאכֶען אִיז אַ זִינְד אַ מוֹרָא.
מֶענְשֶׁען הָאבֶּען דָאךְ אֵיין פָאטֶער,
אִי דֶער יוּד, דֶער טֶערְק אוּן טָאטֶער
פְרִיץ, פוֹיעֶר, הַאר אוּן שְׁקְלַאפֶען
הָאט אֵיין גָאט צוּגְלַייךְ בֶּעשַׁאפֶען.
דֶערִיבֶּער זָאלסְטוּ לֶעבֶּען פַיין,
אוּן מִיט יֶעדֶען מֶענְשֶׁען מֵטִיב זַיין.
צוּ דַיין קְנֶעכְט אוּן זַיין גֶעזִינְד
זַיי וְוִי אַ פָאטֶער צוּ אַ קִינְד.
לָאז וואוֹינֶען פְרַיי בַּיי דִיר דֶעם גֵר,
אוּן דָאס לֶעבֶּען אִיהם נִיט מַאכֶען שְׁוֶוער,
זָאלסְט נִיט קְוֶועטְשֶׁען אִיהם, נִיט דְרִיקֶען,
זָאלסְט אִין „גֶעטָא“ אִיהם נִיט שְׁטִיקֶען.
זִיצֶען לָאז עֶר רוּהִיג שְׁטִיל
אוּמֶעטוּם נוּר וואוּ עֶר וִויל.
לָאז פַאר הִיגֶע אִי פַאר פְרֶעמְדֶע,
אִי פַאר אָרְם, אִי פַאר רַייךְ,
אֵיין גֶעזֶעץ בַּיי דִיר אוּן מִשְׁפָּט
זַיין פַאר אַלֶע זָאל עֶר גְלַייךְ.
פִיהלֶען מֶענְשֶׁען זִיךְ נָאר פְרַיי,
דִינֶען זֵיי דֶעם לַאנְד גֶעטְרַיי“.
יוּדֶעל הֶערט דִי קְלוּגֶע רֵייד
אוּן אִיז מְקַיֵים זֵיי מִיט פְרֵייד.
עֶר אַקֶערְט, זֵייהט זִיךְ זַיינֶע פֶעלְדֶער,

ער פלאנצט אויף וויינגערטנער און וועלדער.
דרײַ זאכען, זיילען פון דער וועלט,
אויף וועלכע פעסט זי איז געשטעלט:
ארבייט, לערנען, חסד טאן,
זיי געהען שטארק ביי יודלען אן.
געוועזן זיין שטייגער איז פון אלטע צייטען,
ארױבצונעהמען, מחמת גרויס רחמנות,
א צעהנטע טייל פון אלע זיינע תבואות [4]
צו שפייזען ארימע, יתומים און אלמנות. [5]
בזכות זיין גוטסקייט, פרומקייט און מלאכה,
אריין אין אלסדינג איז א מזל-ברכה.
דער אלטער טאטע, אונזער פיינער מחותן,
פלעגט זיין אנ'אפטער גאסט ביים זוהן דעם גוטען,
אין פאלאץ איינשטעהן אין דעם בעסטען חדר, [6]
און דארטען ברייטליך זיך געמאכט דעם סדר;
מיט פלייש, מיט וויינען, און ווי ווייט מען קען,
געראוכערט האט מען נאך דערצו מיט קטורת. [7]
א טעם גן-עדן האט מען דרין געפיהלט,
א גרויס קאפעליע האט דערביי געשפיעלט, [8]
אזעלכע, וואס מען האט נאך ניט געהערט,
געמעגט נאך אבגעבען אי היינט קאנצערט,
עס זענען דארט געוועזן די וועלטבערידמטע זינגער,
דער עולם האט געלעקט פון זיי די פינגער.
ס'האט בטבע יודעל גרויס געפיהל
צום זינגען און צו כלי-זמר-שפיל.
צו הערען איז א גרויסער פערגניגען

די זמירות זיינע מיט א ניגון.
זיין זאגען טראפ, זיין דרעהען דרגא תביר,
צוגעהט זיך הערענדיג אין יעדען אבר.
דער אלטער האט געקוקט אויף זיינע קינדער,
געקוואלען גאר פון יעדען קינד בעזונדער.
און קוקענדיג געזאגט, און שטארק געקוועלט —
ס'פאר-פאלק מיינס איז דאך טאקי איינס אין וועלט. [9]
מיין יודעלע, פון מיינע זיהן דער קלענסטער,
איז צווישען זיי דער קליגסטער און דער שענסטער.
וואס עס איז ביי איהם אין נאגעל
האבען זיי עס ניט אין קאפ,
פאר א טעפיל לינזען קויפט זיי
יודעל מיט זיין שכל אפ,
מיט'ן קעפיל וועט ער מיט דער צייט,
אין דער וועלט אנשפארען וועט ער ווייט.
פארווארפען מעג ער ווערען ווי א בלעטיל,
נישקשה, יודעל וועט בעשטעהן זיין שטעדטיל!
דא וועט מען טרעטען איהם זיך אויפ'ן רוקען,
און דארטען וועט מען זיך צו איהם גאר בוקען.
אט מיינט מען, דוכט זיך, אז ער פאלט אנידער,
נאר פלוצים הויבט ער זיך און שטעהט שוין ווידער.
ס'טשערעטיל בויגט אזוי זיך פאר'ן ווינד,
ווערד שטיל, דאן הויבט ער זיך צוריק געשווינד.
אקעגען-זשע א דעמבען-בוים, א דיקער,
בויגט איהם דער ווינד, צעברעכט ער זיך אויף שטיקער. [10]
אויב די וועלט געגליכען איז צו א מאשינע,

איז טאקי יודעל-לעב דארט די ספרונושינע,
וואס ציהט זיך איין און ציהט זיך אויס אויך לאנג,
בעוועגט, עס זאלען געהן די רעדער זייער גאנג.
ער איז צוגלייך אזי הארט אזי ווייך ווי טייג,
ווי אייזען פעסט און קען זיך טהון א בייג.
דעריבער מעג מען דריקען איהם אין קארק,
און ער וועט אייביג בלייבען פריש און שטארק.
אמאל וועט דאכטען זיך, אט געהט ער אויס,
ער אבער פון סכנה וועט ארויס,
און איבערלעבען יענע פיינע לייט ; 11)
אט וואס מיין יודעל איז, וואס ער בעטייט !
אויפ׳ן פייער ניט פערברענט וועט יודעל ווערען, 12)
פרובפערען זאל ער זיך נאר און מעהרען.

ד

מיין יודעל איז א טאטע באלד געווארען,
א טאכטער האט זיין ווייב למזל איהם געבארען.
געבליבען איז ביים גאנצען הויזגעזינד
א נאמען „מינדעל״ *) הייסען זאל דאס קינד.
דאס קינד איז קליינערהייט געלעגען זעהר שטיל,
„פארבארגען״ שטארק געוועזען אין קישענס פיל,
פון א גוטען אויג האט מען עס אבגעהיט.
צווינגען און צוזאגען האט מען געהאט דערמיט.
מען האט געשייט זיך שטארק, חלילה-וחס,
ארויסצוטראגען עס אמאל אין גאס.
עס האט דערמיט געניאנטשעט זיך רב אידעל
פערוויגט עס מיט זיין אלט-בעקאנטען לידעל :
„אונטער מינדעלעס וויגעלע
שטעהט א קלאר-ווייס ציגעלע.
וואס איז די בעסטע סחורה?
מינדעל וועט לערנען תורה.
„סתרי תורה״ לערנען,
„דרשות וועט זי זאגען,

ספרים וועט זי קריגן,
גוט און פרום תמיד בלייבען.
אז ס'האט ביי'ם קינד זיך אויסגעשניטען ציינדלעך,
גלייך האט עס אנגעהויבען מאכען חנדלעך.
וואס מעהר עס איז געקומען אין די יאהרען,
האט עס זיך מעהר אלץ אויפ'ן לייב גענומען.
פלעגט ווארפען זיך ביי יודלען אויף די הענט,
און מאכען חנדלעך ווי נאר ס'האט געקענט.
ווי יודעל האט געמעגט בעשעפטיגט זיין,
איז מינדעל פלוצלים אינדערמיט אריין.
זי פלעגט איהם שיטען, נאר ווי פון א זאק,
אלץ נייע זאכען עפיס גאר א פאק,
וואס האבען, כפי מען פלעגט שטארק רעדען,
גענומען זיך צו איהר פון ווידען.
דאס הייסט: גאנץ קלאר פון איהם געהערט
דאס אלעס וואס ער נאר דערקלערט, [18]
האט זי געהאט אין זיך דעם כח,
אריינצונעהמען זיך אין מוח.
זעהענדיג דעם רב אין קליידעל
פלעגט דער ווידע טאן א זאג:
„נאט א ביסעל אייך א מיידעל!
קלוג איז זי דאך ווי דער טאג.
פאר אזויפיל קענען, ווייסען,
מעג זי ניט „חכמה" הייסען?
קיין בייזע אויג זאל איהר ניט שאטען,
זאל זי זיך עלטערן ביי'ם טאטען,

מיט איהר מוטער, טאקי ביידע!"
אט וואס ס'האט געזאגט דער ווידע.
געהאט האט מינדעל א זכרון,
געדיינקט אלסדינג פון תרח'ס יאהרען,
אלסדינג וואס האט זיך נאר פאסירט,
ווי די אבות האבען זיך געפיהרט, —
געטרונקען וואס און וואס געגעסען,
כנהגים וואס מען האט פארגעסען,
דערצו נאך זאגען אויך א וויצעל
און טאן דעם טאטען גוט א קיצעל.
אמאל פלעגט יודעל זיך צולאכען
ביים הערען איהרע אלע זאכען,
אמאל טאן אבער ביז א היק,
אבבאדען זי אין „קראטקע וויק".
„יודעל! — זאגט דער פאטער—לאז זיך דינגען,
אראב איז מינדעל נישט פון זינגען.
ווייזען וויל איך דיר ביצייטען
אט די זאכען וואס בעטייטען.
איידער מ'האט פון שריפט און ביכער
געוואוסט, האט מען געוואלט זיין זיכער,
אז געדאנקען און נאך גרויסע זאכען,
אמאל וואס פלעגט אין לאנד זיך מאכען:
דהיינו צרות, קריינק און ליידען,
אדער שמחות גאר און פריידען,
נסים גרויסע און פיל ווינדער, —
זאלען איבערגעהן צו קינדער;

דריבער האט געמוזט ביים עולם בלייבען
עס מיט איין אנדער מיטעל צופערשרייבען.
אין געבייען, שטיינער גאנצע קופעם, 14)
בילדער, דענקמאלער, און סלופעם, 15)
אין עסען, טרינקען, אין דעם ארט פון דענקען,
אריינגעבראכט האט מען אלסדינג.
ס'האט געמאכט מצרים פיראמידען,
און מצבות שטעלען אויף די אידען. 16)
מצות, למשל, און די ארבע כוסות,
מרור, כרפס און חרוסת,
זיצען שרה'ס אנגעלעהנט ביים סדר,
טלית, תפילין, נאך אזעלכע קליידער –
דאס אלסדינג, וואס יודען, זאג איך, מאכען,
איז עס לזכר פון היסטאריע-זאכען.
צערעמאניעס פון א פאלק און דינים
האבען פיל כונות אלע מינים.
יעדער מנהג איז א ווייטער קול
פון דאס, וואס ס'איז געשעהן א מאל.
איז א מענש פון יעדער נאמנה
מקים וועלכע-ס'איז נאר זאבאבאנע,
הייסט, אין מעשים עס צו וועלען
פאלקס-געשיכטע פארצושטעלען.
יענעמס מנהג, יענעמס דין,
האט פאר'ן צווייטען פאלק קיין זין,
ס'איז אין זיין געשיכטע גאר א פרעמדע בלעטעל,
ווי אין חומש ס'איז פון גרעט א צעטעל.

היינט פארשטעהסט-דו שוין, פאר וואס די ביבעל
אויף אזוינע זאכען האט פאראיבעל?
זיך אין יענע בגדים קליידען,
וועלכע ס'טראגען פעלקער-היידען, 17)
גאלען בערד און שערען ווי זיי פאות, 18)
הייסט עס אנצונעהמען זייערע דעות.
אז געשיכטע איז אין מנהג געווען בעהאלטען,
דענסטמאל האט דער עולם הייליג איהם געהאלטען,
מ'האט נאך אי געהייסען חכם, חרץ,
אלא ניט, געהייסען: בור, עם-ארץ.
אנגעהויבען אבער אז מען האט צושרייבען,
און מנהגים שוין אין תורה אויפצוקלייבען,
הערט וואס ווייטער „תורה” מיט די צייטען
גרעסער פיל פאר „מעשה” שוין ביי לייטען.
מענשען האבען תורות, ביכער
איידער מאן איז לערנען גיכער
מנהגים פיל אין לויף פון יאהרען,
האבען זייער טעם פערלארען,
בלייבען ווי א גוף אהן א נשמה לער,
פיל געלערנטע האלטען זיי ניט מער.
קען דען יעדער זיך אבגעבען
מיט ביכער שטענדיג גאר זיין לעבען?
איז רעכט מנהגים אונטערהאלטען
בדי דעם פאלקס-גייסט צודערהאלטען,
ס'איז „עבודה”, וואס מיט גייסט, נישט גאר קיין צרה
אהן דעם, ועהסט-דו, איז זי א עבודה זרה

ס'ווֶעט אַ צַייט נָאךְ, פִיהל אִיךְ, קוּמֶען בֶּעסֶער,
וֶועלֶען קִינדֶער קְלִיגֶער הַאלטֶען זִיךְ פוּן פֶּאטֶער.
בִּיכֶער וֶועלֶען גָאר דִי וֶועלט פַארפְלֵייצֶען
אוּן אַרָאפּ־אַרָאפּ פוּן זִיךְ דִי לֵייצֶען!
חָכְמָה דֶענסטמָאל וֶועט אִין אַלֶע עֶרטֶער
נִיט בֶּעשְׁטֵעהן אִין מַעֲשִׂים, נָאר אִין וֶוערטֶער.
בִּילדוּנג וֶועט בֶּעשְׁטֵעהן אִין בִּיכלֶעךְ קוּקֶען,
לֵעדִיג וֶועט דֶער קָאפּ זַיין, ס'הַארץ וויסט, טְרוּקֶען.
מֶענשֶׁען, דַאכט זִיךְ, קֶענֶען, ווֵייסֶען פִיל,
אוּן נִיטָא אִין זֵיי קֵיין שׁוּם גֶעפִיהל.
נְרִינג אוֹיסגעצוֹיגאכֶען וֶועט זַיין יֶעדֶע זַאךְ,
וָואס פַארשְׁטֵעהן אִיהר טַעַם אִיז דָאס קֶעפִּיל שְׁוַואךְ.
אֵיינֶער אִין אַ בִּיכֶעל חַאפֶּען וֶועט אַ לֶעק,
אוֹיף דֶער גַאנצֶער וֶועלט שׁוֹין שְׁפַּייעֶן וֶועט עֶר קְלֶעק.
חָכְמָה גֵעהן צוּזוּכֶען וַעט,
אוּן חֲכָמִים צוּבֶּעדִינֶען; *)
פוּן גֶענִיטֶע אַלטֶע לַייט
רָאטֶה אִין לֶעבֶּען צוּגֶעפִינֶען,
אוּן פוּן זֵייעֶר מוֹיל עֶס הֶערֶען —
דָאס אִינגַאנצֶען וֶועט אוֹיפהֶערֶען.
אַ לֶעבֶּדִיג וָוארט אוּן רַבִּי'ס, זֵיי אִינאֵיינֶעם,
וֶועט דֶער טוֹיטֶער אוֹת פֶּערבַּייטֶען —
אָבֶּעֶר נִיט פַאר אַלטֶע, נִיט פַאר קֵיינֶעם!
זַיין וֶועט דֶענסטמָאל „מְשִׁיחַ'ס צַייטֶען“. **)
אוּן דַאגֶעגֶען מְשׁוּגָע־ווִילד גֶעפִיהל
וֶועט זִיךְ מַאכֶען בְּרֵייטלִיךְ אוֹיף דִי שְׁפִּיל.

וֶועלכֶען מִנְהָג נָאר מֶען וֶועט גֶעפִינֶען,
וָואס נִישְׁטָא גָאר קֵיין שׁוּם טַעַם דְרִינֶען,
מֶעגלִיךְ אֶפְשַׁר פוּן אַ פְרֶעמדֶער אוּמָה,
הִיט מֶען אָפּ אִיהם שְׁטַארק מִיט גֶעגנ דִי קְרוּמֶע.
אֵיינֶער אִין אַ סֵפֶר הָאט זֶעהר קְלוּג גֶעשְׁטֶעלט,
אוֹיף תּוֹרָה אוּן עֲבוֹדָה שְׁטֵעהט דִי וֶועלט. 19)
מִיט „עֲבוֹדָה“ מֵיינט מֶען: זַאכֶען פוּן אַ נַאצִיָאן,
פוּן הִיסטָארִיֶע אָדֶער פוּן זַיין רֶעלִיגִיָאן,
פְּרַאקטִישׁ טַאקִי מְקַיֵים זַיין אַלסדִינג,
נִיט נָאר דֵיינקֶען, רֵיידֶען מִיט דֶער צוּנג.
יֶענֶער חָכָם קוּקט זֶעהר טִיף אוּן וַוייט,
זָאגט אַ קְלוּג וָוארט צוּ דֶער רֶעכטֶער צַייט.
שְׂרַייבֶּער הוֹיבּט מֶען דֶענסטמָאל אָן צוּ וֶוערֶען, 20)
סְפָרִים הוֹיבֶּען אָן זִיךְ צוּפַארמֶעהרֶען.
וָואס, אַ שְׁטֵייגֶער, זָאל זַיין גְרֶעסֶער מֶעהר,
„תַּלְמוּד“ אָדֶער „מַעֲשֶׂה“? וֶוערט אַ קְלֶער. *)
קוּרץ אוּן ווֵענִיג זֶענֶען מַיינֶע רֵייד,
ס'טהוּט דַארוֹיף אֲפִילוּ שְׁטַארק מִיר לֵייד.
נָאר דוּ הָאסט אַ קֶעפִּיל דָאךְ, נִישְׁקָשֶׁה,
וֶועסט־זִיךְ שְׁטוֹיסֶען אוּן פַארשְׁטֵעהן מַיין דְרָשָׁה.

ח

מיר ווינשען: יודעלס שטאנד אין יענע יאהרען
אויף אלע גוטע לייט געזאגט געווארען!
אויף גאר א הויכע שטופע ג׳ווען געשטעלט,
געהאט כל־טוב, א נאמען אין דער וועלט,
פיל מעהר נאך ווי אליין ער האט בעגעהרט.
עס האבען זיינע פיה זיך שטארק געמעהרט,
ס׳געראטען תבואות שטארק אין זיינע גיטער,
געבאדען האט ער זיך אין מילך, אין פיטער.
זיין ווייב א דימענט און א פרוי א שענע,
א ווירטין אין דער וועלט איז זי גאר איינע.
עס איז געוועזען מחיה צו פארזוכען
די קיכלעך איהרע און פאנקוכען. 21)
איהר חלה, „נא״—דעם האלבגעבראטען 22)
ביי קיינעם ניט אזוי געראטען.
איהר קיך, איהר פליטע, איהרע פעסער,
די טעפ און לעפעל, גאפעל, מעסער, 23)
איהר נייען, שטיקען, קייטעלשטיכעל,
ס׳פרכת, פארטוך און ברוסטטיכעל, 24)

פארנומען האבען זיי די אויגען,
געשיינט און ס׳הארץ צו זיך געצויגען.
דעם פאלאץ האט זי וואונדער־שען געציערט,
אין אלץ א סדר איינגעפיהרט, 25)
איז ארמע, קראנקע ג׳ווען א מאמע,
ערנסט טאקי, נישט ווי היינט א דאמע.
געמאכט זיך האט זי צום געזעץ
צוהיילען מכות, קריינק און קרעץ 26)
ביי אלע מענשען אין איהר ארט,
געוועזען א תורה איז איהר ווארט.
וואס דארף מען, דאכט זיך, בעסערס אויף דער וועלט?
לעב, יודעל, לעב און ארבייט, ואמעל געלט!
אזוי זיין וואלט בעדארפט, געוועזען גאר גוט,
עס זאל דער מענש ניט זיין קיין פלייש און בלוט;
עס זאל ביים מענשען גוף און נשמה
נישט האלטען צווישען זיך מלחמה;
דער פלאטקע־מאכער, יצר־הרע,
דעם מענשען זאל ניט טאן א טארע,
נישט איהם צואונטערהידען אלע צייט,
אין בלאטע ניט ביז׳ן האלז פארפיהרען ווייט,
ניט אויף איהם אנצורייצען אלעמאל
די תאוות ברענענדיגע אהן א צאהל.
וואס מעהר דער מענש ווערט גרויס און רייך,
ווערט גרויס זיין יצר־הרע צוגלייך.
ווען יודלען שפילט דאס גרויסע גליק,
דער שטן ווארפט אויף איהם א בליק –

עס האט מיט דעם און נאך אזעלכע נעמען
דער יצר-הרע ניט וואס זיך צו שעמען –
געטאן א בליק, ניט לאנג געדאכט,
מיט יודלען קענטשאפט באלד געמאכט.
וואס ווייטער איהם געטאן א טאפ,
מיט איהם געווארען חבר-לאפ.
פלעגט אפט מיט יודלען טרייבען שפאס,
שפאצירען שלעפען איהם אין גאס.
דער שטן האט צום שפאס א צינגעל:
– פע, יודעל! – זאגט ער – ביסט א יונגעל.
צופיל ליגסט דו אונטער'ן ווייבס פאנטאפעל,
ווי מיין נאכען, כ'לעבען, איז מ'פיסטאפעל! (27
האסט אנ'אנדער פנים גאר בעקומען,
זינט דו האסט דיין שענהייט דיר גענומען.
וואס איהר ווילט זיך טהוט זי עס מיט דיר,
לאזט דיך ניט ארויס, נא'ר, פון דער טיר,
ליג און קוק ניט אן די ברייטע וועלט, (28
טהו נאר אלץ וואס איהר געפעלט,
אין עסען, קליידען אלץ נאר ווי זי וויל, (29
ניט רעד קיין ווארט, פאלג כא און שטיל!
פרעג איך דיך נאר, קומט ארויס דען איהר א סך
אט דערפון, וואס טראגסט ניט, עסט ניט יענע זאך? (30
ס'איז נארישקייטען! לויטער נאר קאפריז,
אזעלכע זאכען קענען מאכען קראנק א ריז.
שוין לאנג האב איך געהערט, דער עולם ווי ער לאכט
אז פון דיר א קאטער האט דיין ווייב געמאכט.

פון דער וועלט דיך האט זי אבגעריסען,
זאלסט פון קיינעם אויסער איהר ניט וויסען.
ערגיץ ניט דערוועגען זיך צוגעהן,
ניט צוזעהן, חלילה, וואס איז שען.
ב'ווייב, וואס זי פון אלע וויל זיין בעסער,
יענעמס שענקייט שטעכט איהר ווי א מעסער.
און אלעס וואס דו הערסט פון איהר,
תורת-לאקשען איז ביי דיר.
פרעג דיך בחרם יענע שענע זאכען,
וואס די מייסטערס און די קינסטלער מאכען. (31
ווייסט פון שענס ניט אי קיין פיצעל,
פע, דו ביסט א לאפענמיצעל!
האב קיין פאראיבעל ניט אויף מיר,
וואס איך רעד אויף דיינער, שפאס פון איה"ר.
צווישען אונז גערעדט, מיין יודעל ליבער,
שא, וואס נעהמט זי דא אזוי זיך איבער?
מוידוויין האט מען זיך מיט איהר ארומגעשלעפט,
וואו א חתן האט זי זיך צו איהם געקלעפט,
אויסגעלאזען האט זי נישט קיין איינעם,
ניט געפעלען אבער איז זי קיינעם.
אבגעוואשען פון איהר האט מען זיך די הענט
אויסגעדרעהט זיך ווייט ווי נאר מען האט געקענט. (32
מ'האט דעם וואונש פערשטאנען איהרען,
יעדען ביי דער נאז צופיהרען.
און דו מאכי, לאז ניט זיין דיר צו קיין גנאי,
שעם זיך נאר ניט, נעהם איך אויס מיט דיר א תנאי,

טאקי, יודעל, מחילה, זאג איך דא גאנץ פריי,
האסט-דו ניט געוואלט דען טאן אויף איהר א שפיי?
האסט-דו קאפ אין קישען פריהער זיך געקלאפט,
זיך צו איהר געשדכ'נט ביז לסוף זי דערטאפט!
ניין! גענומען האסט-דו זי אבי נאר – אט,
וייל געגעבען האט דער טאטע דיר זי גלאט.
העער נאר, זאגט דער טאטע, הער, יונגאטש,
נעהם זי! זיסט, דערלאנג איך דיר א פאטש. 33)
איך נעהם, איך הער! – ענטפערסט-דו צומישט, 34)
געהאט חתונה און די רוט געקושט.
ווי א חכם, כ'לעבען, זאג איך גוט,
דיינע טאקי איז א גוטע רוט.
ציטערסט, יודעל, פאר איהר קאנטשיקעל,
אוי, אט נעהמט די מלקות זי אפיר!
ביסט א שענער יונגער-מאנטשיקעל,
יודעל, אז אך און וועה, נאר, צו דיר!
מעגסט, נאר, אין דיין וייטען האלז זיך שעמען,
זאג, פאר וועמען ציטערסט-דו, פאר וועמען?
וועסט אזוי דען אייביג זיין פערשפארט?
יודעל, זיי ביי דיר ניט מעהר גענארט!
קום אוועק פון דיינער טאקי תיכף,
לאז זי לאדען דיך צום נתנה-תוקף!
אין דער וייטער וועלט אהין קום, כ'לעבען,
קום אהין, ווי אלע לייט צולעבען!
קום אויפ'ן פעלד ארויס פון שימעל,
דיינע אויגען הייב צום הימעל,

זעה זון, לבנה, שטערען פונדערווייטען,
ווי זיי געהען פריי און מאכען צייטען. 35)
בפירוש זאג איך דיר דא אויף-דאס-ניי
לבנה, זון און שטערען געהען פריי,
וייל איך וויים, דו מעגסט מיר, יודעל, גלייבען,
כדי ניט לאזען דיך א קאפ אויפהייבען,
מאכט מען דריבער דיך צום נאר
אז ס'איז דא אג'אויבערהאר,
אלע אויף דער וועלט דא זענען זיינע קנעכט,
און זיך צוריהרען פריי האט ניט קיינער ס'רעכט.
שוין גענוג א פויער דיר צוזיין,
גיכער-זעע קום אין דער וועלט אריין!
מאכען וועל איך דיך מיט מיינע לייט בעקאנט,
זעהען וועסט-דו ביי זיי בילדער אלערהאנט,
אין דיין פאלאץ וואס נישטא אי איינס,
ס'קומט דאך ניט אריין אהין קיין שיינס!
אז געפיהל דיינס פאר נאטור איז ווייניג,
דריבער מוזען מיר זיין ביידע אייניג.
בעסערסט אבער דו אוים אט דעם פעהלער,
און מיין עצה, יודעל, וועסט-דו הערען,
ווערט דיר, גאנץ געוויס, אין קעפיל העלער,
און אין הארץ געפיהלען אויך מעהר חערען.
אויך וועט, אז דעם פעהלער וועסט פארבעסערן,
דיר די צאהל בארגניגענס זיך פארגרעסערן.
האבען וועסט-דו דארט ביי מיינע פריינד די קור,
קונציג מאלען זיי אלסדינג וואס הייסט „נאטור" –

בְּהֵמוֹת, פֿויגעל, פִֿישׁ און אַלץ וָואס שְׁוֶועבּט,
וָואס אויף דְר׳עֶרד, אִין לופֿט און וַואסֶער לֶעבּט. 36)
וֶועסט דָארט עֶסֶען „לִינקס” נִיט אויסגֶעוָואטֶען,
פִֿיל גֶעשְׁמַאקֶער פֿונ׳ם וַוייבּס הַאלבּגֶעבְּרָאטֶ׳ן.
וֶועסט פֶֿערזוּכֶען קָאטלֶעטֶען פֿון שְׁוַויין, 37)
און פֶֿערטְרִינקֶען מִיט אַ גְלֶעזֶעל וַויין. 38)
עֶסֶען, טְרִינקֶען, אִיז זֵעהר וִויכטִיג,
אִין דִי אויגֶען וֶוערט גָאר לִיכטִיג.
שֵׁענֶע מֵיידלֶעךְ וֶועסט־דוּ זֶעהן, קַארפִֿירֶער,
זֵייעֶר קַאוַואלִיר זַיין און אַ פִֿיהרֶער.
בְּרֵיינגֶען קְוֵויטֶען זֵיי אַ קְרֶענצִיל,
חַאפֶּען אֶפּט מִיט זֵיי אַ טֶענצִיל.
אִיטלִיכֶם מֵיידֶעל אִיז דִיר פַֿאר אַ קְוֵויט
הָאטשׁ דִי נְשָׁמָה אָבּצוּגֶעבֶּען בְּרֵייט.
נִיט פַֿארקְרִים זִיךְ, יודֶעל, וִוי אַ צְבוּעַק
יְפֵהפֿוּת, כְּ׳לֶעבֶּען, זֶענֶען יֶעדֶען גֶעשְׁמַאק.
וִוילסט־דוּ זַיין מִיט זֵיי לַייבּלִיכֶע מְחוּתָנִים,
זָאג אִיךְ, יודֶעל, דִיר: זַיי אַ עַזוּת־פָּנִים! 39)
וַוייבֶּער הָאבֶּען לִיבּ דֶעם, וֶועלכֶער אִיז פֶֿערשַׁייט,
הָאטשׁ זֵיי הַאלטֶען בְּלוֹמֶרשְׁט אִיהם נִיט פַֿאר קַיין לַייט,
דֶעם, וָואס קֶען גוּט אִיבֶּער זֵיי רֶעגִירֶען,
וָואס קֶען הֶערשֶׁען און בַּיים נָאז זֵיי פִֿיהרֶען.
אוֹי, קֶען אִיךְ דִי וַוייבֶּעלֶעךְ מִיט זֵייעֶר חֵן!
אויפגֶעגֶעסֶען הָאבּ אִיךְ שׁוין דַארויף דִי צֵיין.
דְרִיבֶּער זָאג אִיךְ, יודֶעל, אִיךְ מְ׳פִֿיסטָאפֶּעל,
קְרִיךְ אַרוֹיס פֿון אונטֶער׳ן וַוייבּס פַּאנטָאפֶּעל.

ו.

ודלֶען הָאט דֶער נַייעֶר חַבֶר גָאר צוּשְׁרויפט,
ס׳הָאבֶּען זִיךְ אִין הַארץ אִיהם תַּאֲווֹת אויפגֶעהויפט.
אָנגֶעהויבֶּען הָאט צוּקָאכֶען אִיהם אִין בְּרוּסט,
און צוּ אַרבֵּייט אִיז פֶֿערגַאנגֶען אִיהם דִי לוּסט.
ס׳פְּלֶעגט דֶעם וַוייבּס רֵייד אִיהם נִיט אַרֶען,
און הויבּט גָאר אָן זִי צוּנַארֶען.
אוּמטִיג וֶוערט אִיהם, נִמְאָס אִיהם דִי שְׁטוּבּ,
ס׳צִיהט אִיהם אִין טֶעאַטֶער שׁוין, אִין קְלוּבּ.
דָארטֶען שְׁפִּילט עֶר, עֶסט עֶר, מַאכט אַ כּוֹסֶע
מִיט אַמָאל אַ פְֿלַאשׁ וַויין, זֵעהר אַ גְרויסֶע. 40)
מִיט חֲצוּפֿוּת טַאנצט עֶר, זִינגט אַ לִידֶעל
זִיךְ פַֿארגֶעסֶען, אַז עֶר אִיז רֶבּ אידֶעל
ס׳הָאבֶּען אִיהם פֿון וַויין גֶעבְּרֶענט דִי אויגֶען,
ס׳הַארץ צוּ אַנדֶערֶע הָאט אִיהם גֶעצויגֶען
מִיט חֲצוּפֿוּת אונטֶער לִינדֶען זִיךְ שְׁפַּאצִירט,
זִיךְ מִיט זֵיי אויף בֶּערג, אִין טָאלֶען אומגֶעפִֿיהרט. 41)
אִיז אַ נִיכטס גֶעוָוארֶען, אַלץ וָואס אִין דֶער קָארט,
און גֶעוַואלגערט שִׁכּוֹר זִיךְ אויף יֵעדֶען אַרט. 42)

ווייסט דער שווארץ-יאהר, וואס איהם איז געשעהן,
נישט דער יודעל גאר, וואס איז געווען.
פאסט אוועלכעם דען פאר איהם, פאר זיין שטאנד!
וואו איז תורה, וואו איז זיין פערשטאנד?
ס'איז פארוויסט דאס ווייב צוהויז געזעסען,
פלעגט אוועקגעהן און זי גאר פארגעסען.
און דערמאהנט זיך אין איהר אט דער פגע
זיצט ער ווי אויף שפילקעס נאר א רגע.
יודעל טאנצט זיך דארטען ערגיץ אויף א באל
און איהר, שוא-ציון, פיקעט זיך די גאל.
יודעל ליבער, טייערע נשמה,
בעט דאס ווייב איהם די חכמה,
ווייך די שכנים דיינע, ווייך זיי אט די שלעק,
געה אין זייער וועג ניט, און שפיי אויף זיי קלעק. 43)
ציג און וואלף, שאף און כלבים,
זענען נישט קיין מקורבים.
כ'בין געווען אמאל דיר טייער,
ביסט א חתן געווען א טרייער.
האסט, געדיינקסט-דו, אויף דעם בערגיל דארט,
מיך צ'ליבען מ'ר געגעבען ס'ווארט.
עדות זענען ערד און הימעל,
די נאטור מיט איהר גערימעל.
אונז געהאלטען האבען זיי א ריידע,
גליקליך לעבען ווי מיר זאלען ביידע.
ביסט קיין טריט געגאנגען דו אהן מיר,
אומעטום מ'ר ביידע, איך מיט דיר. 44)

וואו נאר איינער, דארט דער צווייטער ניט געפעהל-
דרום צו טויבען אונז פארגליכען האט די וועלט. 45)
זאגסט פאר ליבשאפט דענסמאל, אידעל,
„שיר השירים", ס'שיינע לידעל.
און דיין לידעל נעהם איך איצט אפיר.
אט אזוי געזונגען האסט-דו מיר:
שען ביסט-דו, געליבטע מיין, ביסט שען,
דיינע אויגען טויבען, מלא חן.
ס'הענגען דיר די לאקען פון דעם קאפ,
ווי פונ'ם בארג גלעד פארנעם אראפ.
דיינע ציין א שורה שעפעלעך גלייך!
קלאר-ווייס ביים ארויסגעהן פונ'ם טייך.
דיינע ליפען-רויטע שנירליך,
און דיין ריידען פיין, מאנירליך,
גלייך א מילגרוים דיינע באקען,
דוד'ס טורם דיין האלז-און-נאקען,
שען געבויט און גלייך געשטרעקט,
מיט פערמייער פיל בעדעקט.
דיינע בריסט צוויי זענען נאר
יונגע הירשעלעך א פאר.
ביסט, ליבען מיין, אינגאנצען שען,
און פון א מינדסטען פעהלער ריין. 46)
געזונגען האסט-דו עס אזוי, מיין מאן,
ס'געדויערט אבער לאנג ניט דיין ראמאן.
צוריק קום, יודעל, אה, צוריק צו מיר!
מיין הארץ, מיין הארץ, געליבטער, ציהט צו דיר.

פערשווארצט בין איך, ווי איהר דאך, מיידלעך, זעהט. (47
געליבטער, קום! קום, יודעל, לאמיר געהן!
שפאצירען קום אויף פעלדער,
אין ביינגערטנער און וועלדער,
צו זעהן ווי ס׳בליהט דער ווייןשטאק, ס׳וואקסען טרויבען, (48
און לאמיר ווידער לעבען ווי די טויבען.
און לאמיר ווידער אויפשטעהן אין דער פריה.
צו פיטערן אויפ׳ן גרינעם גראז די פיה.
ביי הירשען און ביי אינדען פון די קעטעפעס, (49
בעשווער איך אייך, אייך מאדניצעס מיט שלעפעס,
ניט שטערט די ליבע מיר, ניט שטערט מיין גליק,
ניט רייבט דעם מאן ביי מיר, ניט איהם צוריק!
פארוויסט בין איך, וו אנדערע נאך זעהן.
געליבטער, קום! קום, יודעל, לאמיר געהן!״
אבער נאר אומזיסטע מיה, רעד אהער-אהין,
ביי דעם חתן ווייניגדיגס, ער האט זיינס אין זין.

ז.

וויסט, פארלאזט איז יודעלס שטוב,
טרויעריג ווי אין א גרוב,
אהן אנזאג פונ׳ם בעל-בית און זיין האנד,
ס׳האט געוויינט א שטיין דארט פון דער וואנד.
אין דעם הויז פון יודעלס אלטען פאטער,
איז ווי אין געצעלטען פון א טאטער
קויטיג, שווארץ אלסדינג געווארען,
ס׳פנים האט אלסדינג פארלארען.
ניט געבידעוועט זיך האט דארט מעהר.
ניט געטראגען ווי אמאל אהער
אין קיך פון אלע גוטע זאכען,
געשמאקע מאכלים צו מאכען. (50
עסען, טרינקען וועמען געהט אין קאפ,
פון דער פונקציע אז מען פאלט אראפ?
יודעל עסט ביי פרעמדע, טרינקט דארט אויך,
און פון זיינע קוימענס געהט קיין רויך.
שבת, יום-טוב איז אין הויז פארשטערט, (51
קיין פרעהליך קול ווערד דארט נישט געהערט.

ס'איז ניש ליב דעם „אלטען" צופארזוכען
קיין געבראטענס און ניט קיין פאנקוכען. 52)
צער האט ער פון די קינדער,
ס'קריינקט איהם איטליכס קינד בעזונדער
ס'פלעגט דאס ווייב אין ווינקעל זיצען שטיל,
תמיד אלע געזארגט, געטראכט זעהר פיל.
און אויף איהר געלעגער אפט ביי-נאכט
זינגען זיך איהר לידעל שטיל פארטראכט.
אויסגיסען זיך אין דעם לידעל פלעגט איהר הארץ
און בעוואשען זיך מיט טרערען פאר גרויס שמאר
פינסטער, ביטער איז געוועזען איהר דאליע,
אויפגעהערט צושפילען שוין א ראליע.
האט פארבארגען ערגיץ זיך אליין,
און מען ווייסט ניט מעהר פון איהר געביין.
ביים פארריכטען שפעטער ס'הויז, דערצעהלט מען נאך
האט מען דארט געפונען איינע אין א לאך.
מען חאפט פאר'ן קאפ זיך – אוי,
דאס איז רב יודעלס פרוי! 58)

דער אלטער פאטער האט געזעהן די צרות
און ניט געשלאגען דאך מיט'ן זוהן כפרות.
ווייל דולדען און דערלענגערען דעם צארן
איז איינע פון די מדות זיינע געווארען.
דאס איז א זאך, די שווערסטע אין דער וועלט,
פארטראגען רוהיג זיך צו דעם וואס פעהלט.
צו-זעהן יענעמס פעהלער אויף א האר
קען אפילו ניט דער ערגסטער נאר.
די אייג'נע פעהלער זעהט ניט קיינער,
אויף זיך א מבין איז ניט איינער.
כל-הפסלנות טהוט רב אבא,
און זאגט: האט ליב קיין עולם-הבא.
כל-ימיו צדקה-געלד פארנעהמט רב יאסי
און גנב הייסט ביי איהם דער גבאי מאסי.
קיין הא אין סדור קען ניט בעריל ווייזען,
און וויל געפינען אלץ ביי שמערלין גרייזען. –
אז אויף זיך א מבין יעדער וואלט געווען,
וואלט אזויפיל לייד ניט אין דער וועלט געשעהן.

הערען, זעהן און שווייגען, נישט צוטהאן א לאך
דאס איז טאקי, כלעבען, ניט קיין גרינגע זאך.
יודעלס טאטע אבער האט עס גוט געקענט —
לאנג צושווייגען מיט צונויפגעלייגטע הענט.
דריבער איז ער דאך א חכם גאר אנטיק,
דריבער דריקט דאך חכמה אויס זיין יעדער בליק.
מענשען אויף זיין יודלען האט ער אנגעשטעלט, 54
זעהר בערייטווילליגע, אייגע אין דער וועלט,
מיט גייסט, מיט גרויס געפיהל און מיט א מויל
געלערענטע, און אויף דער פען ניט פויל,
בעהארצטע, וועלכע מאכען ניט קיין שאנדע
דעם אלטענס חסידים, זיין קאמאנדע.
דעם אמת וואס דערזעהען מיט'ן בליק.
און וואלטען פאר א מלוכה געווען א גליק
אם אזעלכע זענען עס געקומען,
און מיט יודלען ריידען זיך גענומען.
„יודעל, ביסט א הולטיי!" טהוען זיי א זאג,
און זיך בעסערן, ווארנען זיי איהם אלע טאג,
אפען, ניט פארשטעלט און אויף א קול,
פאלגט ער ניט, איז נאך און נאך אמאל.
רעכנען פון די עלטערן אויס ס'קאפיטעל:
זיידעס, באבעס, יעדען מיט דעם טיטעל.
זיי דערצעהלען ס'גרויסקייט איהם פונ'ם טאטע'ן,
זיינע האנדלונגען און משא-ומתן,
די „פאדריאדען" אין געוויסע שטעלען,
פלייש און מאנעגרייפלעך צוצושטעלען. (55

איז ביים טאטען פונ'ם אויג ס'שווארץ-אפעל,
העכער שטעהט ער ביי איהם מיט א שטאפעל
פון די עלטערע פערשיידענע קינדער, (56
יענע שיידט ער אפ פון זיך בעזונדער,
נאט אייך, קינדער, אייער נדן און כתור!
און איהם-אייביג קעסט זאגט צו דער פאטער
זיי ביים קינדערש-שכל זיך געבליבען,
און פאר איהם א רבין אויסגעקליבען,
וואס ווי ער ניטא גאר אין דער וועלט, (57
צובעקומען שווער פאר גאר דאס געלט;
וואס פון מערב אן ביז מזרח-זייט
איז זיין נאמען גרויס ביי אלע לייט.
יענע מלמדים, וועלכע פון איהם איידער,
האבען נישט אין קאפ וואס ער אין פינגער
אלע, מחילה, אהן שום אונטערשייד,
האבען איבערגעקייט זיינע רייד;
וואס זיין קאפ אין הימעל איז געפלויגען
און געהאלטען קליין זיך אין זיינע אויגען; 58)
וואס ער. זיינע טעג און יאהרען כסדר.
האט מיט יודלען נאר געקנעלט א ן הדר.
איהם געלערנט „פסוק" שארף און קלאר
פון די כדרות ניט פארפעהלט קיין האר.
און די חכמה גאנץ איהם פארגעשטעלט,
ווי בעשאפען האט ער אינזער וועלט,
און מיט בשעתּניש כסדר זי בעוועצט —
בראטענע פריהער, בעסערע צולעצט. (59

און דערצו בעשרייבונגען פון לענדער,
שטאף גענוג פאר ספרים גאנצע בענדער.
אויך געזעץ אין מדינה־זאכען,
ווי אין לאנד בעדארף מען מאכען,
אז ווי אין דעם גוף די גלידער,
אויך אזוי די מענשען אין דער מדינה:
זאלען זיין, סיי הויך, סיי נידע־
אלע גלייך פריי, קיין שום נפקא־מינה.
קיינער זאל ניט מוחל זיין דאס רעכט,
פע :בוזיין א שקלאף, צוזיין א קנעכט! 60)
ווילכוט־דו פארט א קנעכט זיין ביי דעם גביר,
שטעה־זשע, הונד, צוגעשמידט צו דער טהיר; 61)
עסען זאל מען מיט דעם שוויים דאס ברויט,
ניט דער זאל זיך פלאגען שטארק צום טויט,
און א פריץ, גרינג אהן מיה,
זאל איהם מעלקען ווי א קיה,
זיך די וועלט פארנעהמען וועלען
און איהם, נעביך, בדלות שטעלען.
ניין, דו פריץ! מוזט פארשטעהן,
אז ניט אייביג איז דיין גליק,
ס׳פרעמדע גוט מוז איבערגעהן
צו דעם ערשטען האר צוריק. 62)
אט אזא רבין, רעדען זיי מיט קראפט,
האט דער טאטע, יודעל, דיר פארשאפט.
האבען איהם געשטראפט מיט הייסע ווערטער
מעהר ניט געהן אין יענע שלעכטע ערטער,

צובעגעגענען זיך מיט חברים
גראבע יונגען, ווילדע חמורים,
ניט צוקריינקען אט דערמיט דעם אלטען,
וואס האט פון איהם שטארק אזוי געהאלטען.
ניט צוקריינקען אויך דאס ווייב און קינד,
זיינע גוטע פריינד און ס׳הויזגעזינד.
וועט ער די חברים ניט אויסמיידען,
וועט ער פון זיי שפעטער שלעכט אפּליידען.
חאפען וועט ער לסוף פון זיי א פסק,
וועלען איהם אריינגארען אין זאק.
העלפען וועט איהם ניט דער טאטער, 63)
א שפיי וועט טאהן אויף איהם דער פאטער.

ט.

נאר אומזיסט די רייד, הוי, וועהגעשריגען!
מעפיסטאסי האט ניט אויך געשוויגען.
אז געוואלט האט יודעל ווערען פרום און גוט,
האט ער היים ווי פייער איהם צוקאכט דאס בלוט,
האט פון זיינע פריינד און זייער שטראף געלאכט, [64]
צו נאראנים און משוגעים זיי געמאכט. [65]
„לויט זיי זאגען, דארף מען זיצען נאר אין קלויז,
אין א לאך בעהאלטען טאקי ווי א מויז.
ניט געניסען, האבען קיין פארגניגען,
נאר מיט ציצית, תפילין זיך בעגניגען.
האסען שענע זאכען ווי א ווילדער,
ניט אויף ווייבער קוקען, ניט אויף בילדער.
זיך דם-שונאים זענען גוף און נשמה,
האלטען אייביג צווישען זיך מלחמה
מ'דארף דער נשמה העלפען, איז א סברא,
ווערען זאל דער גוף פאר איהר כפרה
ס'איז איין רפואה טאקי, זי צוהיילען,
צובעגראבען איהם אין דר'ערד ניין איילען.

איהם צוגעבען פלייש און וויין-חלילה וחס!
איז ניט קראנק צושסען ברויט, צוטרינקען קוואס.
וואס בעדארף מען נאך אזא פיינד געבען מעהר?
גליקליך וואלט דער מענש געלעבט דאך ווען ניט ער!
ווען ניט ער, פארשטעה נאר, וואלט גיין בעסער,
די מדרגה פון דעם מענשען גרעסער!
הארך נאר! נשמה-ווערדליג זייער שפראבע-
ליגט אין גוף זיך ווי א טשערעפאכע.
דו, זיי ווי א רוח אויסגעדארט,
קוק ניט אן די וועלט און זיטץ פערשפארט.
דערפאר איז דא ביי זיי אזוינע מיטעל,
אויף עולם-הבא געבען דיר א קוויטעל.
איך זאג אבער: ס'איז קיין בעסערס גאר ניטא
ווי צולעבען, ווי צוגניסען טאקי דא.
אה! שען איז די וועלט און דאס לעבען טייער,
וואס זיין וועט אמאל איז ניט ווערטה קיין דרייער.
האב הנאה, מענשיל, כל-זמן האסט נאך צייט,
טהו דיר וואויל אצינד און לייג ניט אפ אויף ווייט. [66]
טויט ניט, נאר, ביים לעבען איטליכם אבר,
כדי צולעבען טויטער היים אין קבר.
דא זיך טויטען כדי צולעבען דארט אין דר'ערד,
אט אזוינס צוטאהן בעדארף מען זיין א פערד.
אלא ביסט א פערד, א בהמה, פאלגסט דו זיי,
וועט אויסקומען טאקי דיר צוקייען היי.
גוף און נשמה איז קיין נפקא-מינה,
זיי צוטיילען גאר קיין הוה-מינא.

ד

פון פארצייטענס נאך אין ספרים איז געשטעלט,
אז דער מענש אינגאנצען איז א קליינע וועלט.
איטליכס גליד פונ׳ם גוף פאר זיך בעזונדער
שטעלט דער וועלט׳ס א זאך פאר גאר א וואונדער.
קענט איהר אבער, זאגט, ביי איהם געפינען
אויף דעם ים און מיט אלסדינג, וואס דרינען?
מיט דער טיפקייט, מיט די שטארקע שטורעמס,
מיט די וועלען, גרויסע ווי די טורעמס,
מיט די ווילדע ברואים אונטען,
מיט׳ן לויתן שטארק געזונטען.
שא, רבותי, ברעכט אייך, כ׳לעבען, ניט דעם קאפ!
אט ווייז איך איהם אייך פון אויבען ביז אראפ.
פלייש א שטיקעל הענגט אין מענשענס ברוסט,
ס׳האט אין זיך א חלל, נאר ניט פוסט
בלוט קוועלט דארטען שטענדיג גאנצע קוואלען,
לויפט פון דארט אין אדערען-קאנאלען,
וואס פערצווייגען זיך און פליסען איהם אין גוף
דיך ווי טייכען, דא אראפ און דא ארויף

איז אלסדינג ווי געהעריג, קלאפט די מאשין,
לאפּעט זי, וואו קומט דאס קלאפּען איהרס אהין?
ס׳האט איין חכם מיינע רייד געדרוקט שוין גאר, 67)
אפשר שפּאסט ער, ארט עס מיך ניט אויף א האר. 68)
ג׳נוג, מעהר וויל איך ניט פילאזאפירען,
פילוסופיא קען צוגארניטט פיהרען.
ווי א ג׳ניטער וויל איך דאס נאר זאגען,
אט די לייט ווער האט עס אנגעטראגען
אנצופאלען ביין אזוי אויף דיר,
„דיינע״ איז עס! ס׳וואקסט אלסדינג פון איהר.
דיינע מיט איהר כבוד, ס׳איז גאנץ ריכטיג,
זי איז טאקי, מחילה, פעפערזיכטיג.
ווי זי זאגט, איז אין דער וועלט זי איינע,
און דאך ארט זי עפּיס-נאר א שיינע!
וויים ניט, זאגט זי, פון א וועלט צוזאגען,
קוק ניט וואו דאס הארץ און אויגען טראגען.
און דו אבער זיי ניט קיין פאנטאפעלמאן,
זיצען ווי א גאנז אין שטייג איז ניט קיין פלאן.
דו זאלסט איבער איהר רעגירען,
גיט זי ביי דער נאז דיך פיהרען.
זיי קיין נאר ניט, פע די מרה-שחורה!
כ׳לעבען, יודעל! האב פאר איהר ניט מורא,
אונטער לינדענביימער געה שפּאצירען
וועסט-דו ווערען פרעהליך, זארג פארלירען.
„יפהפה״, וואס געגעבען האט דיר ס׳ווארט,
שטעהט און קוקט אויף דיר ערגיץ שוין דארט

אט יענק שפּיקעל — ס'דארף, ווי אלע ווייסען,
זאל דער ים ביי מענשען טאקי הייסען,
קליין איז ס'פּיצעל הארץ. איינגאנצען נאר א לעק
דאך פּינ'ם ים פיל טיפער, ברייטער אהן אן עק.
אויפצוגערמען זעגען ימים מיט־א־נאנד
אלערליי געפיהלען זיינע ניט אין שטאנד.
ס'פליהען פריי געדאנקען הין און הער
פון די ים־בעשעפעניש נאך פיל מעהר
זאל דעם מענשען אפגעהן נאר א קווינט,
קאכט אין הארצען א שטורעמווינט.

קרעקליך, שרעקליך איז דער שטורעם,
יעדע כוואליע איז א טורעם.
ס'זידט דאס בלוט, עס ברענט א העליש פייער,
ס'בליצען די געדאנקען, שטיפען פרייער,
און געפיהלען שטופען זיך צוזאמען,
רוישען, קאכען, פייערען און פלאמען.
ביים פערשטאנד־געניטען קאפּיטאן,
איז אצינד קיין עצה ניט פאראן,
צוגעטינען דא דעם רעכטען וועג,
וועלען און צושלאגען זיך צום ברעג.
וואויל דעם, וועלכען ס'מזל האט געדינט,
ניט אין לעבען ליידען שטורעם־ווינט;
נאר זעהר וואויל דעם, וועלכער האט געליטען,
און געקאנט פון שיפסבּרוך דאך זיך היטען.
ער קען זאגען: כ'האב פערזוכט מלחמה,
און וויים, כ'בין א מענש מיט הארץ און נשמה;

איך וויים, וואס אזוינס בעטייט דאס לעבען,
קען דערפון א קלארען חשבון געבען;
וויים, וואס איז אזוינס די נשמה גלוסט,
וויפיל קאסט־עס גובר זיין די לוסט.

* *
*

א שטארקער שטורם האט אנגעהויבען
אין יודעלס הארץ זיך אויפצוהויבען.
עס האט גערוישט, געראעשט ווי אין א מיהל,
געשטויסען זיך, געשטופּט געדאנקען פיל.
געפיהלען ניט קיין גלייכע פליהען גיך
און האלטען שטארק מלחמה צווישען זיך —
א ציהעניש צו תאוות פון דעם לייב,
א קוויינקלען אפצוזאגען זיך פונ'ם ווייב.
פאר'ן פאטער בושה און צו זינד די לוסט,
זיי ראנגלען זיך און שטרייטען אין זיין ברוסט.
עס האבען תאוות זיך געצויגען,
און ווי די רוחות גיך געפלויגען,
געפלויגען און געשטיפט,
געשטיפט, געשפּיגען גיפט.
דער יצר־הרע שטארק געוואונטער,
וואס ביי א שטורעם בלאזט ער אונטער,
וואס מישט אין פייער מיט דעם לעפעל,
און גיסט אלץ אונטער פעך און שוועפעל,
מיט דער כוונה טאהן נור שאדען,
האט זיך אין יודעלס בלוט אצינד געבאדען.

זִיךְ אויסגֶעשְׁפְּרֵייט דִי פֶּעדֶערפְּלָאסֶען,
נָאר עֶפִּים טַאקִי אַ לִוְיָתָן,
און פון דִי נָאזלֶעכֶער גֶעבְּלָאזֶען
אויפ'ן שִׁיפֶעל און פֶערשְׁטַאנדס מַאטְרָאזֶען.
גֶערִידֶעוֶועט זִיךְ הָאט און שְׁטַארק גֶעקָאכט,
עֶס רַאנגֶעלט זִיךְ דֶער קַאפִּיטַאן און פָּאכט
מִיט דֶעם לִוְיָתָן, שְׁטַארְקֶען מְחַבֶּל,
דֶער יֶענֶעם טהוט אַ פְּלֶעם, אַ גְרַאבֶּעל.
ווִי לֵייבֶּען הָאבֶּען זֵיי גֶעפָאכטֶען,
און דֶער אִין דֶעם זִיךְ אַיינגֶעפְּלָאכטֶען,
בִּיז לְסוֹף דֶער טַייפֶעל גִיט אַ שְׁפְּרונג, אַ שְׁרֶעק,
צֶעבְּרֶעכט דָאס שִׁיפֶעל און עֶס אִיז אַן-עֶק!
אִין יַם אִיז טִיף דֶער קַאפִּיטַאן גֶעזונקֶען
און זִיךְ — דֶערטְרונְקֶען.
חַא-חַא! לָאזט הָארכֶען זִיךְ אַ גְרוֹיס גֶעלֶעכטֶער:
דֶער טַייפֶעל עֶר אִיז שְׁטַארק און דֶער גֶערֶעכטֶער!——
אויס שְׁטורם, רוּהִיג אִיז און שְׁטִיל,
פַארְ'ן טַייפֶעל אִיז דִי שְׁפִּיל.
יודֶעל לֶעבְּט און ווִידֶער נָאר דֶער וואוילֶער יונג,
פוּצט זִיךְ אויס און גִיט צוּ יפהפיות בַּאלד אַ שְׁפְּרונג.

יא.

אִיבֶּער יֶעדֶער זַאךְ בַּיי לַייטֶען
לָאזֶען זִיךְ דִי דֵעוֹת בַּייטֶען.
שְׁלֶעכט זָאל וֶוערֶען גוּט און גוּט גָאר שְׁלֶעכט,
רֶעכט אַן-עַוְלָה און אַן-עַוְלָה רֶעכט!
אִין פָּאלִיטִיק, דְהַיְנוּ — דֶרֶךְ-אֶרֶץ,
אִיז מֶען מְטַהֵר בְּקַ"ן טַעֲמִים אַ שֶׁרֶץ.
אַיינֶער, ווִי דֶער מַלְאַךְ-הַמָוֶת, שֶׁעכט,
קוילֶעט אויס אַ לַאנד און בְּלַייבְּט גֶערֶעכט.
ס'קֶען דֶער מֶענְשׁ אַהִין-אַהֶער זִיךְ קֶעהרֶען,
אִי אַ מַלְאַךְ אִי אַ טַייפֶעל וֶוערֶען.
נִישְׁט אַוֶועקצוּגֶעהן פוּנ'ם אֱמֶת אויף אַ הָאר,
מוּז מֶען לִיבֶּען אִיהם מִיט'ן גַאנצֶען לֶעבֶּען גָאר.
גוּט גֶעדֵיינְקֶען זָאל מֶען עֶס אויף יֶעדֶען טְרִיט:
פוּן אַ מַלְאַךְ בִּיז דֶעם טַייפֶעל אִיז אֵיין שְׁרִיט.
נֶעהמְט מֶען זִיךְ פוּן רֶעכטֶען וֶועג אַ קַאפּ אַוֶועק,
ווערד מֶען שְׁטַארק פַארְאִירְט, פַארְפְּלָאנְטֶעט גָאר אַ שְׁרֶעק!

* *
*

ס׳איז ניט גאָר דער יודעל, האַקט איהם חאַטש און בּראַקט
איז פאַרווילדעט און דאָס האַרץ איז איהם פאַרשטאַקט.
וויל בּשום אופן גאָר ניסט זעהן און הערען,
כּדי די תּאוות זיינע ניט צושטערען. 70)
הויבּט־אָן אָנצוגעהמען ווילדע זאַכען,
וואָס ער פלעגט דערפון גאָר פריהער לאַכען.
גלויבּט אין רוחות, שדים, 71)
גלויבּט אין לאַקש, אין בּוידעס,
האָט צוטאָהן מיט כּישוף־מאַכער, 72)
טרעפט זיך שפּיס־בּאַלד צום זאַכער.
אַלטע באָבּעס זענען זיינע רופאטעס,
פּותר־חלום זענען איהם מכשפהטעס. 73)
און דער שפּרעכער גיט קמיעות, שמירהלע,
און דער טאַטער גיט איהם אויך פאַפּירעלע.
און די טרייע פריינד מיט׳ן פּאַטער
האַרכט ער ווי דעם ראַבּען קאַטער.
יודעל זעהט אַמאָל אין שלאָף —
פּלוצלים ווערד ער גאָר אַ שאָף!
אין דער מדבּר זיך פאַראירט, 74)
האָבּען וועלף איהם דאָרט דערשפּירט.
ס׳בּליצען זיי די אויגען,
ווי פיל אויסען בּויגען
לויפען זיי צו, קוקען
ווי איהם צופאַרצוקען;
קומט גיך אונטער שפּיס איינער,
רייסט איהם אויס זיי פון די ציינער.

מעלקט איהם, עסט זיין מילך און פּוטער,
און איהם גיט ער ניט קיין פוטער.
קומט נאָך איינער, בּינדט איהם גיך,
און פאַרטראָגט איהם גאָר צו זיך.
קוים נאָר קוקט ער זיך אַרום,
הערט ער ערגיץ טהוט אַ בּרום.
און אַ האַנד בּאַלד שטרעקט זיך אויס,
האַפּט איהם, שלעפּט איהם פלינק אַרויס.
און עס לאָזט אַ קול זיך הערען:
„שאָף, פאַרשרפהט זאָלסט־דו ווערען!
האַלץ און פייער גיך אַהער,
עולם, גיך צו דער עבודה!
נעהמט אַלסדינג מיט, וואָס ס׳געהער
אויף צומאַכען אַן־עקדה!
לאָז די שאָף, די צרה,
ווערען די כּפּרה.
און מיר וועלען גניטען
שאָפּענפלייש אַ בּיסען".
פונ׳ם אויבּען זעצט אַ רויך,
פייער־צינגער פליהען הויך,
אָט־אָט נעהמט מען איהם אַרויף —
און ער חאַפּט מיט שרעק זיך אויף.
ס׳ליגט דער טרוים איהם אויפ׳ן האַרץ ווי אַ שטיין,
וואָס בּעטייט ער, קען ער ניט פאַרשטעהן.
פרעגען מכשפים, אָט וואָס פאַלט איהם איין
לאָזען פּותר חלום זיי איהם זיין.

דַייטֶען חֲלוֹמוֹת אִיז דָאךְ זֵייעֶר וַאךְ.
און פַארשְׁטֵעהֶען דְרִינֶען וֶעהר אַ סַךְ. 75)
דָאס אִינגַאנצֶען אִיז דָאךְ זֵייעֶר בְּרוֹיט, 76)
לָאזֶען זֵיי אִיהם בַּייִשְׁטֵעהן אִין דֶער נוֹיט.
„שָׁלוֹם, זָאגֶען מְכַשְׁפִים, שָׁלוֹם! 77)
הָאסט גֶעזֶעהן אַ גוּטֶען חָלוֹם.
ס׳וֶועֶרֶען דַיינס אַ שֶׁעפֶלֶע, דָאס בֶּעטַייט,
וֶועסט אַ פַּרְנָסָה-גֶעבֶער זַיין פַאר לַייט.
ס׳וֶועלֶען פְּרִיצִים, קְלֵיין און גְרוֹיס אִינאֵיינֶעם,
דַארפֶען צוּ דִיר און דוּ נִיט צוּ קֵיינֶעם.
הֵייצֶען וֶועט דֶער פָּרִיץ רוּבֶּעם דִיר,
קְרִיכֶען וֶועט עֶר אִי אוֹיף אַלֶע פִיר,
און עֶר וֶועט אִין טָאג אַבַיין דִיךְ לוֹיבֶען,
כְּדֵי אַ מָנָה יָפָה בַּיי דִיר הוֹיבֶען.
יֶעדֶער, אָפֶען צִי בִּשְׁתִיקָה,
הָאבֶען וֶועט פוּן דִיר דִי יְנִיקָה.
זָאגֶען וֶועט דֶער פָּרִיץ: יוּדֶלִיק מַיינֶער,
בִּיסט צוּם גֶעבֶען אַ מְחוּתָּן אַ פַיינֶער!
קוּרץ, דוּ הָאסט גֶעזֶעהן אַ גוּטֶען חָלוֹם,
טְרַאכט דוּ גָארנִישְׁט אִיבֶּער, שָׁלוֹם, שָׁלוֹם!
זֶעהסט-דוּ, יוּדֶעל, וֶועלְף בֶּעטַייטֶען פַּיינד –
יֶענֶע לַייט, וָואס זֶענֶען כְּלוֹמֶרשְׁט פְרַיינד,
וֶועלכֶע שְׁפַּנֶען-אוֹיף אוֹיף דִיר אַ מוֹיל,
און דִיךְ אַיינצוּשְׁלִינגֶען גָאר נִיט פוֹיל.
דְרִיבֶּער, זָאגֶען מִיר, אִיז רֶעכט און גוּט,
דוּ זָאלסט בָּאדֶען זִיךְ אִין זֵייעֶר בְּלוּט״.

יב.

יוּדלֶען פִּיקט דֶער חָלוֹם פַּארט אִין קָאפּ
און גֵעהט אִיהם פוּן זִינֶען נִישְׁט אַרָאפּ.
ס׳דַאכט זִיךְ אַלץ אִיהם וֶועלף מִיט צַארפֶע צֵיין,
און עֶר טַעֲנֶה׳ט אַלץ מִיט זִיךְ אַלֵיין:
לוֹיט זֵיי זָאגֶען, הֵייסֶען פַּיינד
יֶענֶע, פוּן דֶעם טַאטֶענס פְרַיינד,
און פוּן יֶענֶע הֶער אִיךְ אֵיין גֶעשְׁרֵיי,
שׂוֹנְאִים זֶענֶען טַאקִי זֵיי נָאר זֵיי! 78)
יוּדֶעל שְׁלָאגט זִיךְ מִיט דֶער דֵעָה,
אִיז צוּדְרֵעהט און קְרַאצט דִי פֵּאָה.
וֶוערד אַ הֶעבֶלנִיק אוֹיפ׳ן הַארצֶען שְׁוֶוער
וֹארפט עֶר זִיךְ אִי אַהִין אִי אַהֶער.
„יוּדֶעל! וָואס אִיז דִיר אַזוֹינס דָא קָשֶׁה?
– קוּמט אַרַיין מִיט זַיין גֶעשְׁפֶּעט מְפִיסְטָאשֶׁע –
סְפִּים זֶעהט מֶען דִיךְ נִיט אוֹיף דֶער גַאס,
וִוי אַ קְלוֹיזְנִיק זֶעהסט-דוּ אוֹיס מִיר בְּלַאס?
אֶפְשַׁר צִיהט עֶס שְׁטַארק דִיךְ, וִוי מִיט שְׁטְרִיק,
צוּ דִי קְלוֹיזְנִיקֶעס וִוידֶער צוּרִיק?

אֶפשַר בֵּיינקסט-דו נאָך דִי אַלטֶע יָאהרֶען,
איידֶער נאָך דו בִּיסט אַלַיט גֶעוואָרֶען,
און גֶעהַאט פון „דַיינֶער" זִיך צוּקְרַאצֶען?
אַ יוּדִישֶׁע נְשָׁמָה קֶען מֶען נִיט שַׁאצֶען.
גֶעה דִיר! און וואַרף פַאר דִי פִּים מִיר נִיט דֶעם גַ...
אָבֶּער מְיַשֵׁב זִיך גֶעוועֶן הָאסט-דו צוּ שְׁפֶּעט.
– עֶט, מַאכט יוּדֶעל אָנגֶעלָאדֶען, עֶט!
צוּ גוּטֶע פְרַיינד אִיז קֵיינמָאל נִיט שְׁפֶּעט.
„כְּהֵיכָא-תֵּיתִי, יָא!
זֶענֶען זֵיי נָאר דָא?"
– דַיינֶע רֵייד ווִי זָאל מֶען דַייטֶען?
עֶפִּים הָאבֶּען זֵיי צְווֵיי זַייטֶען.
צִי בִּכְלַל נִיטָא פְרַיינד גָאר,
צִי נִישְׁטָא זֵיי בַּיי מִיר נָאר?
אֵי, קֶען אִיך דִיך ווֶער דו בִּיסט,
דַיינם אַ ווָארט אִיז נִיט אוּמְזִיסט.
דַיינם אַ קְרִימ'לֶע מִיט דֶער לִיפּ,
שְׁטֶעכט אָפט אִין דֶער זִיבּ'טֶער רִיפּ.
דַיינם אַ ווֶערטִיל פון דֶער זַייט,
גָארנִישט דַאכט זִיך, צִילט גַאנץ ווַייט.
„און בִּפְרַט נָאך, אִיך אַז רֵעד מִיט דִיר,
ווֶען עֶס רֵעדֶען קְלוּגֶע לַייט ווִי מִיר.
בִּיסט אַ מֵבִין, יוּדֶעל, אוֹיף אַ ווִיצֶעל,
קֶענסט, נִישְׁקָשֶׁה, פַאלֶען אוֹיף אַ שְׁפִּיצֶעל.
מְ'דַארף מִיט דִיר פִיל מִיה נִיט הָאבֶּען,
ווַייסט וואו ס'לִיגט דֶער הוּנד בֶּעגְרָאבֶּען.

דְ'מֵיין דָאס און יֶענֶץ אִינאֵיינֶעם,
פְרַיינד גָאר נִישְׁטָא בַּיי קֵיינֶעם.
גָאך גְלוֹיבּסט-דו אִין פוֹילֶע זַאכֶען,
וואָס דֶערפוּן אִיז נָאר צוּם לַאכֶען!
גְלוֹיבּסט אִין אַלטֶע מַעֲשׂוֹת נָאך, דו שְׁמֵייגֶער!
יֶענֶעם הָאט מֶען לִיבּ ווִי זִיך, אַ שְׁטֵייגֶער.
און ווֶער שְׁמוּעֶסט מַאן און ווַייבּ,
אִיז, ווִי זָאגט מֶען, גָאר אֵיין לַייבּ.
פְרַיינדשַאפט, לִיבּשַאפט, שְׁטֵיהֶען נָאר אִין בִּיכֶער,
פּוּסטֶע רֵייד נָאר, מֶעגסט מִיר גְלוֹיבֶּען זִיכֶער.
פְּרִיוו דַיין בֶּעסטֶען פְרַיינד צוּקְרִימֶען אוֹיף אַ הָאר,
שִׁיקט עֶר אָפּ דִיך גְלַייך צוּ אַלדֶע שְׁווַארצֶע יָאהר.
יֶעדֶער זוּכט נָאר, אִיהם וואָס נוּצט, וואָס טוֹיג,
טוֹיגסט-דו, הָאט עֶר אוֹיף דִיר שׁוֹין אַן-אוֹיג,
שַארט זִיך צוּ דִיר-צוּ מִיט זִיסֶע רֵייד,
זָאגט: אִיך און דו אִיז קֵיין אוּנטֶערשֵׁייד.
מַאכֶען, מֵיינט עֶר, צוּם קְנֶעכט דִיך דֶערמִיט,
כְּ'בִּין גוּט, בָּרוּךְ-הַשֵּׁם, דְרִין גֶענִיט.
און דו ווִידֶער מַאכסט זִיך כְּלוֹמֶרשְׁט תַּם,
זָאגסט-נָאך אוֹיף דִי ווֶערטֶער זַיינֶע: בַּאם!
טְרַאכסט: דֶער רוּחַ הָאט מִיך נִיט גֶענוּמֶען,
נַאר מִיך, שׁוֹטֶה, ווֶעסט צוּנִיטְץ מִיר קוּמֶען.
נַאר מִיך, בְּהֵמָה, קָאפּ דִיר אָן דֶער ווַאנד!
דִיך דֶערטַאפֶּען ווֶעל אִיך אִין דֶער הַאנד.
בְּקִיצוּר, נֶעהם פון אוֹיבֶּען בִּיז אַרָאפּ
נַארֶען אַלֶע אֵיינם דָאס אַנְדֶרֶע אָפּ.

אִי אֲפִילוּ דִי פוּן דַיין גֶעזִינד,
סְ'קִינד אַ פָּאטֶער, און אַ פָּאטֶער סְ'קִינד,
מָענֶער וַוייבֶּער און דִי וַוייבֶּער מֶענֶער,
כְּ'וִויל אֲפִילוּ נַארֶען גָאט, נָאךְ שֶענֶער!
גָאט אִיז, גְלויבּט מֶען, יוֹדֵעַ לְבָבוֹת,
וֵוייסט דֶעם מֶענְשֶענס אַלֶע מַחֲשָבוֹת,
ווִיל מֶען פָּארט פוּנדֶעסטוֶועגֶען זִיךְ קְלִיגֶען.
וִוי מִיט שְׁווִינדֶעל אִיהם אַרַיינצוּקְרִיגֶען –
וַוייזֶען לָאז גָאטוניו, אויבּ עֶר קָאן,
אַז עֶר הָאט בִּיַד זַיי צוּלִיבּ צוּטָאן.
אִיבֶּערקֶעהְרֶען דָאטְס דִי וֶועלט, נִישְקָשֶה.
און דֶערפִילֶען בַּאלד זַיי דִי בַּקָשָה.
יֶענֶעם זָאלסט אִין הַארץ אַרַיינקוּקֶען,
ווָאלסט-דוּ פַאר גֶערֶעכטֶער זִיךְ שְטִיקֶען,
וִוי פַאר גָאט עֶר טַעֲנֶה'ט מִיט הַסְבָּרוֹת.
שְטִיצט זִיךְ אויף גֶעוִויסֶע שְטִיקְלֶעךְ גְמָרוֹת
צַז דֶער רִבּוֹנוֹ שֶל עוֹלָם
זָאל שְטֶעהן בְּלַייבֶּען ווִי אַ גוֹלֶם.
פָּטוּר וֶוערֶען אִיהם נִיט אויף קֵיין סְבָרָא
און זַיין וואוּנש דֶערפִילֶען עַל-פִּי גְמָרָא.
רֵעד נִיט מֶעהר פוּן פְרַיינדשַאפט-פּוּסטֶע זַאכֶען:
הַיינטִיגֶע לַייט אוּנזֶערֶע וֶועלֶען לַאכֶען.
דוּ וֶועסט, יוּדֶעל, גָאט בֶּעהִיט,
הֵייסֶען, פוּן דֶעם אַלטֶען שְנִיט!"
– יִישַר כֹּחַ, טָאסִי, פַאר דֶער בְּשוֹרָה!
סְ'הָאט דִי וֶועלט פוּן דִיר אַ שֵׁענֶע צוּרָה.

מִילָא נוּ, נִיטָא קֵיין פְרַיינד,
סְ'זֶענֶען דָא נָאר לוּיטֶער פַיינד,
פְרֶעג אִיךְ הַיינט דִיךְ ווִי אַ רֶבִּין,
טָאסִי! ווִי מִיט פַיינד צוּלֶעבֶּען?
„מוּזט אִין דֶעם זִין נֶעהמֶען סְ'וָוארט „צוּלֶעבֶּען"
ווִי אִיךְ וֶועל עֶס צוּפַארשְטֵעהן דִיר גֶעבֶּען.
לֶעבֶּען-דָאס אִינגַאנצֶען אִיז אַ מִלְחָמָה,
צוּדֶערהַאלטֶען דוּרךְ דֶעם אַנדֶערנס סְ'אֵייגֶענֶע נְשָמָה.
דֶער זוּכט יֶענֶעם צוּפַארנִיכטֶען,
כְּדֵי דֶערמִיט זִיךְ צוּפַארִיכטֶען.
גוּט בֶּעטְרַאכט דִי וֶועלט און לֵייג צוּ מֹחַ,
וֶועסט-דוּ זֶעהן, אַז דָארטֶען הֶערשט נָאר כֹּחַ;
אַז דֶער יֶענֶעם מַאכט דֶעם טוּיט
פַאר דֶעם זִינדִיג שְטִיקֶעל בְּרוֹיט;
אַז פוּן אויבֶּען אִיז דֶער גְ'זוּנטֶער
און דֶער שְלַאפֶער אִיז דֶעראוּנטֶער;
אַז דָאס שְלַאפֶּע שֶעפְלֶע אִיז צוּם וָואלף אַ רוֹיבּ,
און צוּם אָדלֶער אוּנזֶער גוּטֶע שְטִילֶע טוֹיבּ.
נֶעצֶען וֶועבּט דִי שְפִּין צוּפַאנגֶען דָארט דִי פְלִיג,
קוּרץ, סְ'אִיז אֵייבִּיג נָאר מִלְחָמוֹת, שְטְרַייט און קְרִיג.
סְ'אִיז אַזוֹי פוּן אֵייבִּיג שוֹין גֶעשְטֶעלט,
כְּדֵי צוּלֶעבֶּען מֵמִית'ט, שְלָאגט דִי וֶועלט.
און דֶער מֶענש, סְ'פֶערשְטֵעהט זִיךְ, אויךְ אִינמִיטֶען,
שְלָאגט כְּדֵי זַיינֶע בֵּיינֶער אָפּצוּהִיטֶען.
אַט אַזוֹי בֶּעדַארף מֶען לֶעבֶּען
ווִילסט-דוּ פָאלגֶען מִיךְ דַיין רֶבִּין

כל־זמן ביסט אין שטאנד דיר העלפֿען־העלף,
היט זיך דו א שאף זיין צווישען וועלף!
וועלף — דאס זענען יענע פֿון חבריא,
דיר וואס זענען כלומרשט פֿריינד געטרייע.
יודלען איז די רייד אין קאפ אריין,
און געווען ברייט מקיים עס צוזיין.
איינער פֿונ'ם אלטענס „שטיבעל"
אז געמוסר'ט האט א־מאל
יודלען שטארק מיט גרויס פֿאראיבעל,
אפֿען טאקי אויף א קול,
נישט געשענדיגט נאך זיין ווארט,
טוידט איהם יודעל אויפ'ן ארט.
ווייט ארויס איז אין דער וועלט א קלאנג:
ס'האט געזאטען ס'בלוט זיינם יאהרען־לאנג. 79

יג.

אט אזוי פֿארפֿיהרט דער טייפֿעל
אין דער בלאטע טיף אריין,
פרוו איהם געבען נאר א פֿינגער,
שלינגט ער דיך אינגאנצען איין.
תחילת איז די זינד
דין ווי שפינגעוועב,
און זי ווערד דערנאך
ווי א שטריק די גרעב. 80
ס'ווערען יודעלס זינד אלץ גרעסער מיט דער צייט,
און פֿארקריכט דערנאך ביז'ן האלז אין בלאטע ווייט.
מיאוס ווערד דאס גוט זיינס אפגעלאזט,
ס'בעל־הבתישקייט שטארק פֿארוואהרלאזט.
נישט געאקערט זענען פֿעלדער,
ביימער אויסגעהאקט אין וועלדער,
וויסט די גערטנער, זייער צוים צעבראכען,
קינד־און־קייט אהינצו איז געקראכען.
דערנער, דיכטלען וואקסען דארטען פֿיל, 81
ס'שפרינגט דער היישרעק, ס'שווישטשעט אויף די גריל.

גרינוואַרג אַלערליי, און ווייץ און קאָרן –
אַלץ איז ווי פֿאַרשווינדען דאָרט געוואָרען.
אויף דער וויסטער לאַנקע זיפּצען קיה,
נאָך אַ גרעזעל שמאַכטען, לעכצען פיה,
שעפּלעך, ציגען ליגען מיד, פֿאַרוויסט,
איינגעשרומפּען זענען זיי די בריסט.
אַקסען רעווען, גראָבען אונטער זיך די ערד,
מיט פֿאַרלייגטע קעפּ פֿאַר הונגער קייכען פֿערד.
עופֿות, בהמות, שאָף און רינדער,
אַלע איצט געוואָרען מינדער.
און הוצאות יודעלס־זשע אַקעגען
טרעפֿען ווייט איבער זיין פֿערמעגען.
כּדי צולעבען, קומען אין דער וועלט,
איז דערצו איין מיטעל–געלט און געלט.
כּדי צוזיין אַ חשוב, זיין ווילקאָמען,
צודערהאַלטען אין דער וועלט דעם נאָמען,
גאָר די נשמה זיין ביי אַלע דאַמען,
ביי דער טאָכטער און אויך ביי דער מאַמען,
יעדער זאָל בעגעגען מיט׳ן פֿאַרבייג,
זאָל זיך שמייכלען, ווייך זיין ווי אַ טייג,
צופֿאַרבעטען זיין און צוגעניסען
אומעטום אויף חתונות און בּריתין,
אין דער וועלט צוהייסען מחותּן, פֿעטער,
זיין אַ מבין, אויף אַלסדינג אַ מעטער,
זאָגען דעות וואָס איז גוט און וואָס עס נוצט –
מוז מען שאַסטען, ווי אַ טאָק זיין אויסגעפּוצט.

אַט דאָס זענען עס די גוטע מיטעל,
צובעקומען כּבוד און אַ טיטעל.
יענעם כּדי די אויגען צופֿאַרבלענדען,
האָט געמוזט געלד, יודעל, פֿיל פֿאַרשווענדען.
פֿון דער קאַסע אַלץ געשלעפּט,
ביז זי האָט זיך אויסגעשעפּט.
אַז אַ מאָל געמאַכט זיך האָט אַ וועכטיג,
און דערצו געווען געלט זעהר נייטיג,
האָט מען, כּדי אַרויס חאַטש מיט דעם לעבען,
טיהרען פֿון דעם פּאַלאַץ אָפּגעגעבען. 82)
לסוף איז יודעל ווייט אַזוי פֿאַרקראַכען,
אַז דעם פֿאָטער האָט עס שטאַרק געשטאָכען,
אש־להבה איז ער שוין געוואָרען,
אָנגעצונדען האָט זיך איהם דער צאָרן,
פֿייער־פֿלאַם געווען זיין קוק,
ווי אַ לייב געטאָן אַ היק,
און זיך אָפּגערופֿען האָט דער הילך,
דונערענד אין הויז פֿון עק צו עק,
און ענטפֿאַלען איז דער מאַמעם מילך
יעדען דאָרט פֿאַר פּחד און פֿאַר שרעק. –
און די האַנד צום הימעל אויבען,
מיט אַ שבועה אויפֿגעהויבען,
זאָגט ער: ערד און הימעל, ביידע איהר,
עדות זייט דאָ ווי איך שווער!
דאָ אין יודעלס פּאַלאַץ איז פֿאַר מיר
נישט קיין אָרט, קיין וואָהנונג מעהר.

יודלען האָט איך און דעם פּאַלאַץ פֿײַנט, 83)
דאָ פֿאַר מיר איז ניט קײן וואָהנונג הײַנט.
אין מײַן רוה צוריק זיך וועל איך קעהרען,
וואַרטען, יודעל ביז וועט בעסער ווערען. 84)
ווי דער אַלטער טרעט אָפּ־העהרען,
שטעלט זיך אין די אויגען טרערען.
מיט־אַ־מאָל צוגעהן אַוועק,
איז איהם שווער געוועזען אַ שרעק.
ביסלעכווײַז דערווײַטערט זיך פֿון דאָרט
האָט ער, ווײַטער אַלץ פֿון אָרט צו אָרט,
און געמאַכט צעהן נסיעות, 85)
יעדע שטאַרק מיט שיהות.
ווערד נאָר יודעל גוט און פֿרום,
טראַכט ער, קעהרט ער באַלד זיך אום. 86)
מ׳זאָגט, ער האָט געוויינט פֿאַר שמאַרץ,
ס׳האָט געריסען איהם דאָס האַרץ.
מ׳האָט געהערט איהם רײדען:
אוי, אַזאַח און וועה און ווינד
איז זיך בײַם צושײדען
אַי דעם פֿאָטער אַי דעם קינד! 87)

יד.

יודעל אַז פֿאַרליהרט לסוף ס׳געלט
ווערד אוים מיוחס אין דער וועלט.
פֿריהערדיגע גוטע ברידער
זענען מיט איהם קידער־ווידער.
פֿון וואָס פֿריהער פֿלעגט מען קוועלען,
הערט עס הײַנט אויף צוגעפֿעלען.
הײַנט איז יודעל צו געשפּעט,
יעדער אויף איהם זוכט אַ חטא.
ס׳רײדען בײזע צינגער,
מ׳טײַט אויף איהם מיט פֿינגער.
אָבער, דאָס נאָר, וואָס מ׳לאַכט,
וואָלט אַזוי נישט אויסגעמאַכט,
ווען דערבײַ זאָל ניט געוועזען
אויך אַ צרה איהם געשעהן.
אָט וואָס פֿונ׳ם געשפּעט עס קומט אַרוים:
שכנים זוכען זכיות אַלטע אוים
און אַ פּראָצעס יודלען שאַרף דערקלערט–
ני׳רע אבות האָט זײַן גוט געהערט,

עלטער-זיידעס זענען דאָ געזעסען,
דאָ מיט שווייס, מיט אַרבייט ברויט געגעסען.
קומט און נעהמט עס צו מיט פעלד און וואַלד
אַט דער שיינער יודעל מיט געוואַלד. 88)
דופּעט אויף זיין טאַטענס כּח,
אויף זיין חכמה און זיין מוח.
פון די ערשטע אַלטע שׂררות
שטאַרבען, נעביך, פיל פאַר צרות.
יודעל פיהרט מיט זיי מלחמה,
נעהמט פּראַסט צו זיי די נשמה. 89)
גאָר אַ טייל פאַרנעהמט אַלסדינג אויפ'ן וואָגען
און אַוועק וואָהין די אויגען טראָגען. 90)
נאָך אַ טייל אויף צינש בלייבט זיצען,
מוז פונ'ם שווערען יאָך שטאַרק שוויצען. 91)
מילא למאי דאָ פיל צוטענה'ן, בקיצור,
יודעל איז קיין רעכטער גוטבעזיצער,
אויף אַ פעלד נאָר מיט אַן-אַלטען בנין,
האָט ער עפּים יאָ אַ שטיקעל קנין. 92)
מ'נעהמט נאָך פונ'ם אַרחיוו אַפּיר
עפּים גאָר אַן-אַלט פּאַפּיר,
וואָס בעווייזט ווי דער טאָג קלאָר,
אַז ער איז אַ גנב גאָר!—
יודעל באָרגט און נעהמט אַן אין אַן-אָרט
גאָלד און זילבערוואַרג אויף עהרען-וואָרט
ויברח-הייבט די פּיס אויף און אַ יאָג,
און פאַרפאַלען ביז דעם היינטיג'ן טאָג! 93)

נאָך חטאים ווי די, אָהן אַ צאָהל,
זוכט מען אויס אויף יודלען אַלע מאָל
יודעל איז פאַרדאָרבען, נישט קיין לייט,
פאַלט מען אויף איהם אָן פון יעדער זייט.
ווייגען טאָר מען איהם ניט, מ'טאָר ניט שלאָפען,
אַט אַזעלכען מוז מען גוט בעשטראָפען.
מאַכען איהם אַ פּראָצעס איז געבליבען,
ככּתוב, ווי עס שטעהט געשריבען.
ס'האָט מיט'ן פּראָצעס זיך די וועלט געוויגט,
יודלען דענסטמאָל האָט שטאַרק ניט געגליקט.
ס'וואַקסען אויס אדונים פיל ווי גראָז,
קומען אָנצוּרייבען איהם אַ נאָז. 94)
יעדער גלוסט אַ ביינדעל זיך אָפּלעקען,
יודעלס נאָמען פון דער וועלט אויסמעקען. 95)
איינער, אין זיין צייט אַ וועלט געקעהרט,
האָט מעהר פון די אַלע איהם צעשטערט. 96)
יענער האָט אַ וועלט געפיהרט מיט צאָרן,
און מ'איז פון איהם גוט פאַרשוואַרצט געוואָרען,
איז געוועזן אַ גרויסער ריצער,
און דער גרעסטער גוטבעזיצער.
ביי איין פּריץ, מיט אַ הינקדיג פיסעל,
האָט ער צוגענומען ס'גאַנצע שליסעל
צווישען צוויי בעריהמטע טייכען, 98)
וואָס ניטאָ גאָר זייער גלייכען.
שרעקליך ווי געהאַט ליב האָט ער געלט, 99)
קאַרג איז איהם געווען די גאַנצע וועלט.

הָאבּעֶן שׂרָרוֹת נִיט גֶעצָאהלט אִיהם רַאטֶע,
נוּ, גֶעמֶעגט זַיין הָאט גָאט זַייעֶר מַאטֶע.
וָועלגֶער שִׁיקט עֶר אָן אוֹיף זֵיי אַ רָאיֶע,
מֶערדֶער, ווִילדֶע לַייט, אַן־עַם לֹא הָיָה. 100)
צָט דֶער וֶועלט־בֶּערִיהמטֶער חַאפֶּער,
וֶוערד עֶם יוּדֶעלם בּלוּט־פַארצַאפֶּער.
אוּן דֶערוַוייל נָאךְ, אֵיידֶער וָואס אוּן וֶוען,
אֵיידֶער ס'אִיז נָאךְ עֶפּיס וָואס גֶעשֶׂעהן,
טְהוּט עֶר אִין דֶעם עֵסֶק שׁוֹין אַ פָּאהר —
אוּן סְ'צָאהלט יוּדֶעל רַאטֶע אִיהם דְרַיי יָאהר. 101)
יוּדֶעל, בִּיסט אַן־אַרֶעמנַאר,
רֶעכט אוֹיף דִיר, רֶעכט,
הָאסט נִיט זַיין גֶעוָואלט אַ הַאר.
זַיי־זְשֶׁע אַ קְנֶעכט!
דַיין פְּרִיהלִינג, יוּדֶעל, דַיין בְּלִיהֶען,
אִיז גֶעשְׁווִינט אַרִיבֶּער,
דַיין ווִינטֶער ווִיפִיל סְ'וֶועט זִיךְ צִיהֶען
וֵייסט אֵיין גָאט דֶער לִיבֶּער.

טו.

יוּדֶעל הָאט קַיין הָאנִיג נִיט גֶעלֶעקט,
סְ'הָאט זַיין מִשְׁפָּט נִיט גוּט זִיךְ גֶעעֶקט.
יֶעדֶער שָׁכֵן הָאט גֶעוָואלט זַיין מַפָּלָה,
אָפּצוּקוֹילֶען אִיהם, אָפּשְׁנַיידֶען אַ פָּאלֶע.
„סְ'אֵיינצִיג מִיטֶעל פַאר דִיר אוּן דָאס רֶעכטֶע,
אִיבֶּערוַוארטֶען שְׁטִיל דִי צַייט דִי שְׁלֶעכטֶע.
בְּלַייבּ אַ פֶּערמֶער דוּ לְעֵת־עַתָּה,
אוּן דֶעם פָּרִיץ צָאהל דִי רַאטֶע. 102)
בּוֹיג זִיךְ דוּ דֶערוַוייל, עֶר אִיז אַ זֶעהר גֶעזוּנטֶער,
קָען מֶען נִיט אַרִיבֶּער, מוּז מֶען אַרוּנטֶער".
אָט אַזוֹי בֶּעט, רֶעדט מִיט פַייעֶר
פוּן דֶעם הַארץ אַ פְרַיינד אַ טְרַייעֶר.
יוּדֶעל אָבֶּער וֶוערד שְׁטַארק אוֹיפגֶעבְּרַאכט
אוּן אִיהם פַאר אַ שׂוֹנֵא גָאר בֶּעטְרַאכט.
פַאלְשֶׁע פְרַיינד מִיט מְסִירוֹת הָאבֶּען,
ווִי דֶער שְׁטֵייגֶער אִיז, שְׁטַארק אוּנטֶערגְ'הֶעצט,
אוֹיף אִיהם לַאנג אַזוֹי גֶעגְרָאבֶּען
בִּיז אִין תְּפִיסָה מְ'הָאט אִיהם אַיינגֶעזֶעצט, 103)

דָארט גֶעפַּיינִיגט אִיהם צוּם טוֹיט,
אוּן גֶעשְׁפַּייזט מִיט טְרוּקֶען בְּרוֹיט. 104)
יוּדֶעל הָאט אוֹיף זִיךְ צוּפִיל גֶעשְׁטֶעלט,
ער אִיז דָאךְ אַן־עַקְשָׁן, ווייסט דִי וֶועלט.
כָּל־זְמַן בַּיי אִיהם אִיז גֶעוֶוען דֶער פָּאטֶער
הָאט צוּ אִיהם קַיין יָוָן אוּן קַיין טָאטֶער
נִיט גֶעוַואגט אִין הוֹיז צוּטָאן אַ קִיק, 105)
מ'הָאט גֶעצִיטֶערט פָּשׁוּט פַאר זַיין בְּלִיק.
אָהן דֶעם פָּאטֶער אָבֶער, אָבֶער הַיינט,
אִיז אִין יוּדֶעלְס הוֹיז אַרַיין דֶער פַּיינט.
אִיז אַרַיין מִיט זַיין קָאמַאנדֶע,
מִיט דֶער ווִילדֶער מֶערדֶער־בַּאנדֶע.
הָאט גֶעלֶעכטֶערט, אַל־דָאס־בַּייז גֶערֶעדט,
אוּן גֶעלֵייעֶנט יוּדלֶען דֶעם דֶעקְרֶעט.
מַארשׁ, צוּם עֵסֶק, קִינדֶער, הֵיי!
לָאזט זִיךְ הֶערֶען זַיין גֶעשְׁרֵיי.
אוּן מִיט אִימפֶּעט ווִי אַ ווִינד,
וַוארפט זִיךְ חֶבְרָה גִיךְ־גֶעשְׁווִינד.
גֶעזוּכט, גֶעטַאפּט;
גֶעלַאפּט, גֶעחַאפּט.
ס'לוֹיפֶען, ס'יָאגֶען מַחֲנוֹת שְׁלֶעק
אִי מִיט הַאמֶערס אִי מִיט הֶעק.
שְׁלָאגֶען פֶענסטֶער, רַייסֶען טְהִירֶען, 106)
שְׁמֶעקֶען ווִי דִי הִינד אוּן שְׁפִּירֶען,
פַּאלֶען אָן, אוּן שְׁטֶעכֶען,
קָאקֶען, בְּרָאקֶען, בְּרֶעכֶען.

מַאכֶען חָרֵב, לֵיידִיג, ווִיסט,
ס'וַואלגֶערֶען כֵּלִים זִיךְ ווִי מִיסט.
אִין דֶערמִיט גֶערִידֶער טְהוּט אַ וֶועק,
אוּן – אִין פְּלַאם־פַּייעֶר שְׁטֵעהט דֶער „דְוָוארֶעק"!
ס'פְּלִיהֶען פַּייעֶרדִיגֶע צִינגֶען,
דֶעכֶער קְנַאקֶען, פֶענסטֶער שְׁפְּרִינגֶען.
אוּן חֲבֵרִים יוּדֶעלְס בַּיי דֶעם שְׁמַארץ
שְׁטֵעהֶן אוּן קוּקֶען מִיט אַ פְרֵעהלִיךְ הַארץ. 107)
שְׁטְרֶעקֶען אִין דֶער מְהוּמָה אוֹיס דִי הֶענט,
רוֹיבֶּען, ווִיפִיל יֶעדֶער הָאט גֶעקֶענט.
יֶעדֶער זָאגט: אִיךְ פְּרֵעה מִיךְ, קְוֶועל, 108)
ס'וֶוערד פוּן יוּדֶעלְס הוֹיז אַ תֵּל!
אוּן דֶער פַּיינד פַארנֶעהמט זִיךְ יוּדֶעלְס גוּטְץ, 109)
זַאכֶען אִין דֶער ווִירטהשַׁאפט אוּן אוֹיךְ פוּטְץ:
בֶּעקֶענס, לֶעפֶעל, גָאפֶּעל, מֶעסֶער,
לַייכטֶער, טֶעפֶלֶעךְ, פֶענדלֶעךְ, פֶעסֶער,
הַאק אוּן פַּאק אוּן אוֹיךְ אַ ווִילקֶע,
לָאזט נִישׁט אִיבֶּער אִי קַיין שְׁפִּילקֶע.
יוּדלֶען הֵייסט ער אָנטְהָאן קֵייטֶען,
וֶועלְנֶער זָאלֶען אִיהם בֶּעלֵייטֶען,
אִיהם פַארשִׁיקֶען אִין אַ וַוייטֶען אָרט,
אוּן מִיט אִיהם צוּלֶעהרֶען בָּלָק דָארט;

פון'ם פאלאץ דעם זעהר ליבען
איז א הויפען אש געבליבען.
אלץ איז חרב און צושטערט,
הארנעם-קארנעם איבערקעהרט.
אומטום קוילען, שטיינער, גיפס,
אויסגעשטארבען—שא קיין פיפס!
צווישען רויכערדיגע הויפענס דארט,
זוי א שאטען שטיל פון ארט צו ארט,
וואנדעלט הין און הער א מאן ארום.
רעדט נישט, טהוט אמאל א זיפץ—א ברום.
זוי די וואנד איננאנצען איז ער טויט,
ס'פנים בלאס, די אויגען פייער-רויט,
און דאס לשון פונ'ם הארץ דעם שווערען
דרוקט אין קנייטשען איהם זיך אויס אויפ'ן שטערען.
און די בארד, די לאקען אויף דעם קארק,
פליהען איהם ביים גאנג צופלאסען שטארק.
דער אט איז עס יודעלס בעסטער פריינד,
וואס געווען פארדעכענט פאר זיין פיינד
וועלכען מ'האט אין תפיסה איינגעזעצט,
אין א גרוב געהאלטען איהם צום לעצט
דער אט, וואס געליטען האט פיל שמארץ,
געהט עס מיט א שטארק געבראכען הארץ!
געהט פארטראכט, פאראומערט, זעהר פארביטערט,
זעהט דעם חורבן—פלאטערט ער און ציטערט.
ס'דינען ניט די פים איהם, שטעלען אפט זיך אפ,
אבער ס'פליהעט, ס'טראגט איהם האסטיג ווייט דער קאפ.

טז.

שווארצע וואלקענס זענען ווי פארהאנגען
איבער ס'וויסטע יודעלס הויז געהאנגען.
גלייך ווי ס'פיהלט דער הימעל יודעלס ליד,
טהוט זיך אן שווארץ אין א טרויער-קלייד.
ערד און הימעל—פון איינאנדער ווייט,
זיי געבוירט איין פאטער, אין איין צייט.
דריבער הערט מען אפט ווי מ'זאגט:
אז די ערד, די שוועסטער, קלאגט,
מינעט זיך דער ברודער אין געזיכט,
פינסטער ווערד זיין פנים, שווארץ זיין ליכט.
דריבער אז די ערד בעליידיגט ווען איהר קינד,
און דעם מענשען ביטער איז איהם, וועה און ווינד,
שרייט ער, וויינט ער צו דעם הימעל אפט,
בעט ער ווי אן-אייגענער, בעט און האפט.
יודעלס חורבן האט דער הימעל אויך בעדויערט,
ערד און הימעל ביידע האבען זיי געטרויערט.

ס׳מויל שווייגט, ליפּען איהם צוּנויפגעצויגען,
אָבער ס׳האַרץ שרייט, ס׳רייִדען זיינע או
זאָל ס׳געשריי אַרויס איהם פון דעם מויל,
וואָלט געוועזן עס פון האַרמאַט אַ קויל.
זאָלען זיינע אויגען טרערען גיסען,
וואָלטען אויס זיי גאַנצע קוואַלען פליסען.
ס׳מענשענס האַרץ איז שוין אַזוי געשטעלט,
זיך אָפּשפּיגלען אין איהם זאָל די וועלט.
ס׳איז ביי דעם אין האַרץ אַ חורבן אויך:
בלוט און פייער, אַש און ווילען רויך.
צווישען ווילען רויך פאַרטראַכט,
שטאַרק פאַראומערט און פאַרשמאַכט,
געהט ער לאַנגזאַם שטיל פון אָרט צו אָרט
און אַרויף אַ באַרג פאַרגעהט ער דאָרט.
פרישע און געשמאַקע לופט פונדאַנען
האָט די וואָלקענס איהם אין האַרץ צוטריבען,
ווי פון שלומער וואָלט ער אויפגעשטאַנען,
האָט ער זיך די אויגען אויסגעריבען.
שטילער אין איהם ווערד דאָס פייער,
די געדאַנקען קלערער, פרייער,
זיינע אויגען ווערען איהם בענעצט,
און ער וויינט און יאָמערט דאָ צום לעצט.
„כ׳הייב אַ יאָמער אויף די בערג־אויף דאָ, (110
ווייט אַרום איז קיין איין מענש ניטאָ!
מ׳הערט ניט מעהר דאָס קול פון פּית
און געזאַנג פון פויגעל פריה.

פויגעל, פיה אַוועק אינאיינעם,
ס׳איז קיין שפּור ניטאָ פון קיינעם.
ווייבער, בריות צום געוויין, (111
גיכער קומט אַהער צוגעהן,
וויינען דאָ און קלאָגען
אויף די גרויסע פּלאָגען.
לעהרענט טעכטער אויס אַ לידעל —
אוי אַ קלאָג צו אונזער אידעל!
ס׳איז אַריין דורך פענסטער ברעכען
איהם אין הויז דער טויט, צושטעכען
דאָרטען קינדער אין די וויגען,
וועמען נאָר ער האָט געקריגען".
און צום חורבן באַלד געטאָן אַ בליק,
לאָזט ער זיך אַהין געשווינד צוריק.
ביי דער חורבה, אויף אַ שטיין,
זיצט ער איינער דאָרט אַליין,
ליב איז איהם דער רויך ווי זיסע ריחות,
זיצט און זאָגט בעגייסטערט זיינע איכות.
טרויער־לידער אַלע, וואָס אין ביכלעך,
זענען אין פערגלייך מיט זיי נאָר שפּילכלעך.
זאָגענדיג די איכות אויף דעם שטיין
לאָזט זיך הערען איהם אַ שטיל געוויין.
„ווער איז? — טהוט ער ביז אַ רוף —
אויב אַ שד — צום טאַטער!"
ס׳ענטפערט שטיל אַ קול דאַרויף:
— איך בין יודעלס פאָטער! (112

אויסצוהאַלטען האָט דער טאַטע ניט געקענט,
און געקומען זעהן זיין הויז ווי מ'האָט פאַרברענט,
ווי מען האָט זיך אָפּגערעכענט מיט זיין קינד,
און פון איהם אַ תּל געמאַכט גיך און געשווינד.
און פאַר גרויס רחמנות ניט געשוויגען,
מוראדיג געוויינט און וועה געשריגען.
פאָטער ליבער און געטרייער,
— בעט דער פריינד איהם, רעדט מיט פייער —
וויין, טאַטעניו, וויין דיין גנאד אַרויס,
און פון שונאים לייז דיין יודלען אויס!
זאָג אַדרבה, איז פאַר דיר עס שעהן,
מיט'ן שטאַם זאָל יודעל דיינער געהן?
כ'וועל אויף קברים מיך אויסשטרעקען,
דאָרט זכות־אבות אויפצוועקען.
לאָזען זיי זיך מיהען, בעטען, שרייען,
יודלען פון דעם גלות צובעפרייען".
פלוצלים — ס'קאַציל קומט די באָבע רחה!
וואָס געטריי אַזוי איז איהר משפחה,
און איהר קול מיט ביטערע טרערען
לאָזט אין הימעל אוש זיך העהרען. (113
רחה מאַכט געוויין שטאַרק אַן
אויף איהר איינקעל דאָ;
גוואַלד שרייט זי אויף איהר איינקעל,
וואָס ער איז נישטאָ.
און דער פאָטער טהוט אַ זאָג:
האָט דיין שטימע אַיין פון קלאָג

און די אויגען פון טרערען,
דו פאַרדינסט, אַז קריק אַ היים
זאָל דאָס קינד, אם־ירצה־השם,
פון דער פרעמד זיך אומקעהרען.
ס'איז צוהאָפּען, זאָג איך, שוויג און קיק,
קומען וועט דאָס קינד אַ היים צוריק! (114

יז.

אין א פרעמדער געגענד, היבשליך ווייט,
וואו עס וואוינט א פאלק, פארדארבענע לייט,
זיטצען ביי א גרויסען טייך א סך
ארעסטאנטען, זעלנער אויך א וואך.
ס'איז אן אנגעקומענער עטאפ,
וואס ער רוהעט דא זיך אויס א קאפ.
און געשמידט אין קייטען פיס און הענט,
פינסטער ווי די ערד, פון זון פארברענט,
זיצט דא איינגעהייקערט אויף א שטיין
טרויריג, אונזער יודעל־לעב אליין.
איהם אנקוקען זאגען ווער וואלט דען,
דאס איז יודעל, וואס אמאל געווען?
עלטער איז ער מיט א פופציג יאהר,
ס'פעהלען ציין איהם און עס פעהלט איהם האר.
ציין — פון ברויט מיט זאמד אויסגעבראכען,
האר — פון אש אויפ'ן קאפ אויסגעקראכען. (115
יונגערהייט געווארען איז ער גרוי,
באקען בלייך, ארום די אויגען בלוי.

ס'איז פון סאושע שווארצער זיין געשטאלט,
איהם ניט צודערקענען — שרעק ווי אלט!
פלייש קיין לויט אויף איהם, נאר הויט און ביין,
יי א שפענדיל דאר, הויט הארט ווי שטיין, (116
פיס געשוואלען, ווי בעריקעס רויט,
טראגען קייטען, שווער איהם ווי דער טויט.
אט ווי יודעל זעהט אויס איצט אין לייד,
נאקט און בארפיס איז ער, אהן א קלייד.
פון זיין גאנצען אויסזעהן ווי אן־אבל,
קען מען מאכען אן „על נהרות בבל".
דארט ביים טייך געזעסען איז ער און געבענקט,
אין דער ליבער היים דערמאהנט זיך און געדיינקט,
אויף א דארטיגער הושענא
היינגט ער אויף די פידעל זיינע.
ווייל א מזמור בעטען איהם די רויבער,
און א פרעהליכס — די קאטאוועס־טרייבער,
שפיל דו אונז, רב איבעל,
דיינם א יודיש לידעל!
„מיר ווי קען דאס הארץ פארטראגען
גאטס ליד אין דער פרעמד צוזאגען?
איב פארגעסעז וועל איך דיך מיין לאנד,
אפ מיר נעהמען לאז די רעכטע האנד.
קלעבען לאז די צונג צים גומען מיר,
איב אז דיינקען וועל איך ניט אין דיר;
איב דיך, היים, ביי עפעס א שמחה נאר,
ניט דערמאהנען וועל איך נאך ביים אנהויב ג..."!

ס'זאָל די עשׂו'ס, גאָט! אַפּלויפּען ניט אומזיסט
יענער טאָג, ווען ס'הויז מיינם איז געוואָרען וויסט.
וואָס געזאָגט זיי האָבען: מאַכט אַ תּל, אַ תּל!
ס'הויז צונעהמט איהם פונים סופיט ביז'ן שוועל.
פּריץ, דיר זיין זאָל עס אָפּגעגעבען ברויט!
וואויל דעם, וועלכער מאַכען וועט דיר אויך דעם טויט.
וואויל דעם, וועלכער ברעכען וועט דיר אויך אַ ביין,
און צוקלאַפּען דיינע קינדער אויף אַ שטיין!" (117
יודעל, זיינם דער באַנדע אָפּגעזאָגט,
ריקט ער אין אַ זייט זיך אָפּ און קלאָגט.
ס'טהוען פויקען באַלד אַ קלאַפּ
און עס אויפשטעהט דער שטאַפּ.
מאַרש! קאָמאַנדעוועט דער עלטסטער און מושטירט,
און די אַרעסטאַנטען האָבען זיך גערירט.
קייטען-קלינגען הערט זיך פון דערווייטען,
פּייקלעך פויקען-צו פון אַלע זייטען,
יודעל געהט אין גלות, רעדט קיין וואָרט,
לאַזט זיין פידעל אויף די ווערבעס דאָרט.

צווייטער טייל

א.

אֶמֶת איז דֶעם עוֹלָם׳ס וֶוערטִיל טַאקֶע:
ס׳שִיקט די רְפוּאָה גָאט צוּ פַאר דֶער מַכָּה.
וַוייסט אַיין גָאט נָאר, וָואס פוּן יוּדלֶען וָואלט גֶעוֶוען,
וֶוען עֶס זָאל מִיט אִיהם אַמַעֲשֶׂה נִיט גֶעשֶׁעהֶן.
יוּדֶעל אַז הָאט פוּן דְרַייא יָאהר בַּיים שֶׁנדֶע
אוֹיפגֶעהֶערט צוּ צָאהלֶען פַאר אַדֶענדֶע, 1)
זֶענֶען פוּנ׳ם פָּרִיץ חַיִל גֶעקוּמֶען.
הָאבֶּען זֵיי מַשְׁכָּנוֹת פִּיל גֶענוּמֶען,
אַפּגֶעטְרָאגֶען עֶס צוּ אִיהם אִין סְקַארבּ. 2)
יוּדלֶען נָאךְ גֶעטְרָאפֶּען אוֹיךְ אִין קַארבּ—
מ׳הָאט אַ פְּרָאצֶעס, לַאנג נִיט גָאר גֶעטְרַאכט,
די גֶעשֶׁעפְטס־לַייט יוּדֶעלם אוֹיךְ גֶעמַאכט—
זֵיי דָאךְ הֶעלְפֶען אִיהם צוּבְרֶעכֶען דֶעם קָאנטְרַאקט!
קוּרְץ—גֶעמַאכט בַּיי בֵּית־דִין וֶוערד אוֹיף זֵיי אַן־אַקט
אוּן אַזַא פְּסַק־דִין אַרוֹיסגֶעשִׁיקט:
בַּאֲשֶׁר יֶענֶע הָאבֶּען זִיךְ גֶעקְלִיגט,
דָאס אוּן דָאס צוּטָאן גֶערָאטהֶען,
וואס עַל־פִּי דֶעם אָפּמַאךְ איז פַארבָּאטֶען,

און דעם פריץ גורם היזק געווען זעהר פיל;
און דערצו געמאכט יד-אחת אין דער שטיל
מיט׳ן גראף, וואס מיט א הינקדיג פיסעל, 3)
אפצונעהמען ביי איהם ס׳גאנצע שליסעל —
בכן פארשיקען קומט זיי, אט די לייט,
וואו דער שווארצער פעפער וואקסט, העט ווייט.
מענשען זענען עס געווען די גרעסטע,
אין געזינד און אין געשעפט די בעסטע. 4)
שלעכט איז, אמת טאקי, געווען דער שר,
אבער דאך, חלילה, נישט קיין נאר.
ער, נישקשה, האט פארשטאנען זעהר גוט,
אז די מענשען האבען אין זיך יודעלם בלוט.
"יודלען פיינט צוהאבען — מהיכא-תיתי",
איהם פאר זיין עקשנות קומט פעטש הייסע.
נעהמט ער גאר אריין אין קאפ זיך זאכען,
איז מיט גוטען מיט איהם ניט צומאכען;
דאך איז יודעלס קעפיל, זיין פערשטאנד,
נישט אוועקצומאכען מיט דער האנד.
יודעל איז א חכם, איינער אין דער וועלט,
סקארב איינבריינגען קען זיין חכמה גוזמות געלט.
היינט אז יודעל ניצט, ווי באלד ער איז געשיידט,
מוז מען שנאה שוין פארבייגען אין דער זייט.
זיך אין הארצען מעג מען טראכטען וואס מען וויל,
אבער ס׳מויל — אזאס, ניט פלוידער מיר צופיל!
דארף מען פריזען יודעלם לייט צוהאלטען פריי,
מאהן אוינס, דעם קאנט זיין לאזען זיי געטריי.

און דער פריץ פאלט באלד אויף א מיטעל
ער בעפעהלט אשפנז׳ען זיין „פראוויטעל" 5)
טאקי באלד, א קאפ זיך ניט צודולען,
לאז מען נעהמען יודעלם לייט אין שולען,
און זיי אויסצולערנען לאז מען דארט
ביכלעך לעזען און א גויעש ווארט.
ס׳וועט דורכדעם דער קאנט שוין זיי געפעלען,
ס׳וועט א טייל אין הויף בעקומען שטעלען.
שולען לאזען ווערען פונ׳ם סקארב געמאכט,
ניט פון פלייש א טאקסע, ניט פון ליכט א פאכט.
אדרבה, ניט למען-השם פארגעסען,
פלייש א סך בעדארפען אלע עסען. 6)
עסט מען פליישיגם — איז מען רעכט געזונט,
מילכיגם און שאר ירקות — איז א הונט!
פון על-חטא
איז מען ניט פעט.
פיער פון סטודענטען, וואס אין דער שקאלע,
זענען ווייט געגאנגען אין השכלה.
ביים עקזאמען געבען פאר די לעהרער
האבען זיי געקענט פון אלע מעהרער. 7)
איינער, פון די פיער דער בעסטער,
ווערד אין הויף א שר דער גרעסטער. 8)
און די אנד׳רע זענען אויך געאכט,
מ׳האט פאר גרויסע שרים זיי געמאכט. 9)
יענע פיער משכילים, ווי פראנצ׳יזען
אין די רויטע מונדירן, רויטע הויזען, 10)

מאכען אין דער וועלט א גרויס געריידער,
מאכען כבוד גאט און זיי'רע ברידער.
זייער ווארט, וואס איז ארויס פון מויל,
פלעגט דעם שונא טרעפען ווי א קויל.
ניט געלאזט זיך אין דער קאשע שפייען,
שונאים פלעגען פון זיי די ערד קייען.

ב.

אט צו די משכילים, וואס אין יענע יאהרען,
איז אויף סטאנציע דענסמאל יודעלס ווייב פארפאהרען.
דא אין אונזער מעשה מוז מען צווישען
ווערטער איבער איהר א פאר ארייננמישען.
זינט זי האט צושפילען אויפגעהערט א ראליע,
האט בעקומען ספאזמע און א מעלאנכאליע,
איז זי, נעביך, גאר געלעגען טויט צו בעט,
אהן א סימן לעבען ווי אין הינערפלעט,
איז געווארען אפגעלאזט און פייל,
און געשעפענט ועלטען נאר דאס מויל.
ס'האט אויף איהרע פריינד געציטערט ס'לייב—
ס'עקט זיך שוין דאס לעבען יודעלס ווייב.
שכנים שיקען שוין צו יודלען שלוחים,
פארצולייגען איהם מיט זיי שידוכים.
ס'איז איהר לעבען אויף א האר געהאנגען,
ניט געוואוסט, אין הויז וואס פארגעגאנגען;
ניט געוואוסט, געשעפטען יודעלס ווי עס געהן,
די עסקים אין מאיאנטעק ווי עס שטעהן.

יודעל פלעגט פון איהר זיך אלץ בעהאלטען,
עצות מיט איהר מעהר זיך ניט געהאלטען.
ניט געוואוסט גאר האט זי פון דער צרה –
ס'האט פון איהם א תל געמאכט דער שרה.
נאר אז יודעל, ביים געזעגענען זיך,
טהוט א הייסען קוש זי אין דער גיך,
האט זי ווי פון שלאף זיך אויפגעכאפט,
ס'האט איהר ווי א האמער ס'הארץ געקלאפט.
ס'איז איהר פארגעקומען משונה ווילד,
עפּיס שטעהט פאר איהר א שרעקליך בילד:
חרב איז אלסדינג, פארברענט און וויסט,
גרויסע הויפענס אש און בערגלעך מיסט,
טויט אומטום, קיין לעבעדיגע נשמה,
בייזע שטילקייט ווי נאך א מלחמה!
זי, אלמנה, אהן דעם מאן דעם ליבען
און א יתומה ס'טעכטערל – איז געבליבען.
ס'ציטערט איהר פאר קריינקונג ריק-און-לענד,
קייקעלט זיך אין אש און ברעכט די הענד,
וויינט און יאמערט מיט א שווער געמיט:
„יודעל, פאר וואס האסט זיך ניט געהיט!
ניט געפאלגט, אך, האסט-דו מיינע ווערטער,
זיך ארומגעשלעפט אין שלעכטע ערטער!
ווען דו זאלסט געוועזן יא הערען מיינע רייד,
וואלט דאך ניט געטראפען אונז אזעלכע לייד.
ניט אזוי אויפ'ן הויז, אויפ'ן מויער,
וויין איך דא אזוי און טרויער,

וואס ארט מיך האלץ, וואס ארט מיך שטיין? [11]
עס ארט מיך דו נאר, דו אליין.
נאר אויף דיר דא יאמער איך און וויין,
וואו איז הין-געקומען דיין געביין?"
ס'האבען ניט געטריקענט איהר די אויגען,
ס'הארץ צו יודלען האט איהר שטארק געצויגען,
לעבען האט איהר יודעלס קוש געבראכט
ס'צינדט זיך אן איהר הארץ, זי בייינקט און טראכט.
ס'קען א קוש אויפוועקען אפט געפיהלען,
ס'זאל אונמעגליך גאר זיין זיי צושטילען.
גיט אמאל אי שמארקע אנצוהער'ניש,
באכט אין הארץ א גאנצע איבערקעהר'ניש.
ס'פיקט א קוש אין הארצען ווי די מיקע,
ס'איז דאך דא א מיתה אויך בנשיקה.
יודלען ניט פארלאזען אין דער נויט,
איהם אויפזוכען לעבעדיג אדער טויט.
ווערען זאל ער פון איהר ניט פארלוירען,
האט זי ביי נאמנות זיך געשוואוירען.
זי פארקאטשעט טאקי באלד די פאלעס,
און זי לאזט זיך געהן אפריכטען גלות.
איז געגאנגען, גאר אהן רוה אביסעל,
און פארגאנגען ביז צום פריץ'ס שליסעל.
ביי משכילים איהרע קרובים דארט,
זיך געפונען אויף איינשטעהן אן-ארט
ניט געוועזן, חלילה, זיי קיין לאסט
אדרבה, גאר אן-אנגעלייגטער גאסט

זִי אִיז זֵיי גֶעוֶוען זֵעהר לִיבּ אוּן טַייעֶר
אוּן גֶעשְׁפְּרוּנְגֶען גֶערְן פַאר אִיהר אִין פַייעֶר. 12)
אִיהרם אַ „קָרבַּן-מִנְחָה" אוֹיפצוּהֵייבֶּען,
זֶענֶען זֵיי גֶעגַאנגֶען צְווִישֶׁען לֵייבֶּען. 13)
אוֹיף נֶאֱמָנוּת הָאבֶּען זֵיי גֶעשְׁוָוארֶען,
נִיט קַיין מִיה פוּן יוּדֶעלם וֶועגֶען שְׁפָּארֶען,
אַז אִין תְּפִיסָה זָאל עֶר לַאנג נִיט זִיצֶען,
ס'זָאל אֲפִילוּ דוּנֶערֶען אוּן בְּלִיצֶען.

ג.

דִי מַשְׂכִּילִים'ס הוֹיז אִין יֶענֶער צַייט
אִיז אַ קְלוּבּ גֶעוֶוען פַאר חֶבְרָה-לַייט,
וָואס אוֹיף זֵיי אַרוֹים אִיז אוֹיךְ אַ צָארן,
אוּן אַהֶער אִין קַאנט פַארשִׁיקט גֶעוָוארֶען.
יוּדֶעלם לַאנְגֶע הָאט וִוי פַייעֶר זֵיי גֶעבְּרֶענט,
אַלֶע הָאבֶּען דָאךְ זַיין טַאטֶען גוּט גֶעקֶענט.
אֵיינֶער דָארטֶען פוּן דִי גְרֶעסטֶע גַייסטֶער,
וִוי כָּל-יָמָיו וָואלט עֶר גְוֶוען שְׁטַאל-מַייסטֶער,
הָאט דֶערצֶעהלט פוּנ'ם „אַלְטֶענס" רַייטוָואגֶען. 14)
זַיין „טְשֶׁעטוָוארְקֶע" * פֶערד, וָואס לוֹיפֶען, טְרָאגֶען
הִין-אוּן-הֶער וִוי בְּלִיצֶען, מִיט הַוָיוֹת,
עַכְטֶע לֵייבֶּען, אַדלֶער, וִוילְדֶע חַיוֹת.
אַט אַזוֹי צוּם זוּהן אִין יֶענֶע יָאהרֶען
פְּלֶעגט עֶר קוּמֶען עַקסטְרַא פְּלִינק צוּפָאהרֶען.
פוּנ'ם „בֶּן-אָדָם'ס" מַעשׂוֹת, גָאר אַנְטִיק,
פְּלֶעגט צוּקוּמֶען יֶעדֶען גְ'זוּנְט אַ שְׁטִיק.
אוֹיךְ אִיז עֶר גֶעוֶוען אַ מָשָׁל-זָאגֶער, 15)
אִי אַ טְרֵייסטֶער, אִי אַ קְלָאגֶער.

טרייסטען פלעגט ער יודלען אין זיין צרה,
אז ער וועט נאך לעבען ווי א שׂררה;
וועט אין זיין מאיאנטעק קריק זיך קעהרען,
לעבען גליקליך, פרוכפערן זיך און מעהרען; 16)
וועט אפבויען זיך און זייהען פעלדער,
זיצען זיכער, שלאפען אין די וועלדער; 17)
זיך פערזאמלען וועט נאך זיין משפחה,
מירצה־שם מיט מזל און מיט ברכה.
און ער האט געגלויבט אזוי דיין פעסט,
אז אויסמאהלען פלעגט ער פאר די געסט
ווי אויסמויערן יודעל וועט אויף סניי
פינקטליך נאכ׳ן פלאן נאך זיין געביי. 18)
אויך געוועזען איז יענער קלוב אן־ארט,
ריידען אפטמאל פון פאליטיק דארט.
זאגען פלעגט מען דארטען מדינות
אי אויף שׂררות, אי אויף מדינות.
און דער גרעסטער נאר פון יענע לייט,
נוט געקענט דאס לעבען, ארט און צייט,
ניט אט אנצוהערניש, זעהר פארשטעלט, 19)
טהאן וואס וועט זיך שפעטער אין דער וועלט.
לויט ער רעכענט, חשבונט אויף זיין גאנג, 20)
דארף זיין פריץ זיך ניט האלטען ל...
האט מיט איהם אינגאנצען שוין געעקט,
און מלחמות שטארקע נאך געשמעקט.
עד־היום איז גאר ניט צופארשטעהן,
ווי אלסדינג ער האט פאראויס געזעהן.

ס׳איז דער קאפ העט־העט וויט איהם געפלויגען,
מדינות איהם געשטאנען פאר די אויגען.
צובעהאלטען זיינע פרייע רייד,
איז דער משל תמיד זייער קלייד.
שׂררות, בלוטפארגיסער און הילטאיעס,
הייסען אלע ביי איהם – בהמות, חיות. 21)
איבער לייבען רעדט ער, לעמפערטען, בערען, 22)
ווי זיי רייסען, פרעסען און צושטערען.
אויך איז דא ביי איהם א ווילדער קאבאן
אי א צאפ מיט הערנער און א באראן. 23)
און די שלעק, צו אלדע שווארצע יאהר,
רוהען ניט און ראסטען ניט א קאפ,
רייסען, בייסען זיך בעשטענדיג נאר,
טראך אהין, טראך אהער – און חאפ־לאפ! 24)
מ׳שמיעסט, אז דער גרויסער דיפלאמאט
האט אמאל זיין פריץ דעליקאט,
ווען דר האט אויף עפים זיך געקלאגט,
אט אזוי אן־עצה איהם געזאגט:
„כדי אויף דיר אויסגיסען זאל זיך ניט די באד,
זאלסט־דו טהאן מיט ארמע חסד און גענאד“. 25)
פון די אלע ארמע האט ער גיכער
יודלען, נעביך, דא געמיינט גאנץ זיכער.
חברה איז געוועזען פאר יודלען גרייט
לייגען אין דער לענג זיך, אין דער ברייט.
וועגען זייער בילדונג, גרויסע תקיפות, 26)
האט דארט יודעל ניט געליטען רדיפות.

מ׳האט געמוזט איהם פאר א מענש בעטראכטען,
לפנים חאטש, גראב איהם ניט צופאראכטען.
חאטש ער האט מיט׳ן ווייב זיך איבערג׳בעטען
און זיך ניט געוואלט מעהר מיט איהר גט׳ן,
האט ער דאך מיט איהר, צוליב דעם עול,
ניט געקענט זיך אפט זעהן ווי א־מאל.
ווי א־מאל, העט־העט אין אנהויב גאר,
נאך דער חתונה עטליכע יאהר.
צרות האבען איהם דעם קאפ פארשלאגען,
איז געוועזן אין דייזע בארשטש פארטראגען.
דא לויף
אין הויף,
פאר דעם פריץ האלט דאס היטעל,
דא צוטהאן האב מיט׳ן „פראוויטעל״.
ריק א גראשען איהם אין האנד אריין
די כפרה פאר דיר זאל ער זיין.
יודעל מוז אין־ברירה גוי׳יש ריידען,
און זיך מיט זיין יודיש לשון שיידען. [27]
האט געפלאפעלט גויעש ווי ער קען,
נאר א בעבען עפים איז עס געוועזן. [28]
יודעלס לשון ווערד, כפי אונז געפעלט,
ויט דענסמאל א זשארגאן אין דער וועלט.

ד.

אין דער וועלט דא האט אלסדינג אן־עק,
מיט דער צייט פליהט גוטס אי שלעכטס אוועק.
איידער נאך מען טהוט א בליק,
פליהט ווי רויך אוועק דאס גליק.
ס׳מזל דרעהט זיך ווי א ראד ארום,
און עס קעהרט א וועלט מיט מענשען אום —
הויכע — נידריג טיף אראפ,
נידריגע — ארויף מיט׳ן קאפ.
אויך פונ׳ם פריץ, שטארק און רייך,
האט זיך אויסגעלאזט א טייך.
אויפגעשטאנען איז א גרויסער דוקעס,
איהם איז ניט געפעלען הוקעס־פוקעס,
אלע מעשים פון דעם פריץ ביז אצינד,
האט זיך אפגערעכענט מיט איהם פאר די זינד,
אפגענומען ס׳כשר ניט פארדינטע גוט,
און ניטא דער פריץ, און ניטא דער קנוט!
יענער דיפלאמאט, אזוי איז דא א קלער,
האט געמיינט דעם דוקעס מיט׳ן נאמען בער. [29]

אין זיין צייט דער דוקעס, ווי מיר הייסען,
האט משיח אין דער וועלט געהייסען. 30)
ס'איז דעם פריץ'ס פאלשער גלויבען
שטארק איהם נמאס,
און פון אונזער חברה מאכט ער
גאר א צימעס. 31)

מאכט פון זיי דעם גרעסטען גרעסער נאך,
אין הויף ביי איהם ווערד ער גאר כל-ולך. 32)
יודעל גיט צום דוקעס אויפ'ן פריץ איין,
און פערלאנגט, א גואל זיינער זאל ער זיין.
חברה האט אביסיל אונטערג'ווארמט,
ס'האט דער דוקעס אויף איהם זיך דערבארמט.
אנדערע זאגען, חברה האט עס אנגעמאכט,
זיי נאר זיי די ישועה האבען איהם געבראכט.
זייער לויב צוליב, וואס צום שר אנגעקומען,
דריבער האט ער גוט מיט יודלען זיך בענומען. 33)
מילא, די פלפולים אלע, זיי פארגעסט,
אט וואס ס'זאגט דער דוקעס אין זיין מאניפעסט:
„איך מיט גאטס גנאד דוקעס גרויסער,
אין דעם שליסעל מיינעם – קיסר,
וויל, וואס גאט געבאט מיר פאלגען טריי –
יודעל זאל ארויס פונדאנען פריי.
אין דערהיים ביי זיך גאר אויף דאס-ניי,
לאז ער דארט אפבויען זיין געביי.
אין די ערטער, וואו ער האט זיך אויפגעהאלטען,
לאז מען איהם מיט גאלד און זילבער אונטערהאלטען". 34)

יודעל האט פארנומען גאנץ געשווינד
אלע זיינע קלומקעס, ווייב און קינד,
זיך געמאכט אינגאנצען גרייט,
געהן א היים געזונטערהייט.
יעדער זעגענט זיך מיט איהם גאר פיין,
און גיט נאך אין בייטעל איהם אריין. 35)
די געקליבענע כלים אין זיין הויז אמאל,
גיט ארויס דער סקארב איהם אלע מיט א צאהל. 36)
אויף די פלייצעס, יודעל נעהם די פיס און געה,
פאהר געזונט מיט מזל און פיל גליק – אדיע!

ה.

צוּדֶערצֵעהלֶען דָא דִי וואוּנדֶער,
יוּדֶעלס מִיה, אֲלסדִינג בֶּעזוּנדֶער,
ווִיפִיל צַייט עֶס הָאט גֶעדוֹיעֶרט
בִּיז עֶר הָאט זִיךְ אוֹיסגֶעמוֹיעֶרט –
אוֹיסצוּרֶעכנֶען אַלץ בִּיז אוֹיף אַ הָאר,
ווָאלט דִי מַעֲשֶׂה צִיהֶען זִיךְ אַ יָאהר.
מֵילָא דָאס שׁוֹין אִין דֶער זַייט,
לַיידֶען קֶענֶען נִיט פִּיל לַייט
זֶעהן אַ זַאךְ בִּשְׁעַת׳ן צוּבְּרֵייטֶען,
לִיבּ צוּקוּמֶען נָאר צוּם גְרֵייטֶען.
„נֶעהם דָאס אֵיי, שֵׁעהל עֶס אֶפּ,
לֵייג עֶס אוּנז אִין מוֹיל אַרַיין,
צוּ ווָאס דוּלֶען אוּנז אַ קָאפּ,
אוּנז אוּמִזִיסט מַטְרִיחַ זַיין?״
יוּדֶעלס מִיה בַּיים בּוֹיעֶן ווָאס-וֶשֶׁע וֶעהן!
גְלַייכֶער אִין זַיין פַארטִיג הוֹיז צוּגֶעהן.

פוּן דֶעם הוֹיז צוּם עֶרשְׁטֶען – קַיין פֶערגְלַייךְ!
יוּדֶעל אִיז ווִי פְרִיהֶער מֶעהר נִיט רַייךְ.
מְ׳זָאגט: חֲנֻכַּת-הַבַּיִת-טָאג
אִיז גֶעוֶועֶן אַ יָאמֶער אוּן אַ קְלָאג.
מְ׳הָאט דֶערמָאהנט זִיךְ יֶענֶע גוּטֶע צַייט,
אוּן דָאס ווַייגֶען הָאט גֶעהֶערט זִיךְ ווַייט. 37)
יוּדֶעל אִיז נִיט מֶעהר אַלֵיין אַ שַׂר,
סְ׳אִיז דֶער דוּקֶעס אִיבֶּער אִיהם אַ הַאר. 38)
זִיצֶען זִיצט עֶר טַאקִי אִין זַיין גוּט,
נָאר גֶעגַאנגֶען אִיהם אִיז דָאךְ נִיט גוּט. 39)
הָאט גֶעהַאט זֶעהר פִּיל צוּזָארגֶען,
קָאפּדַארנֶעשׁ צוּלַייעֶן, בָּארגֶען. 40)
מִיט דֶעם ווַייבּ פַארבְּרֵיינגֶען זִיךְ דִי צַייט
דָאס – אַ קָאטַא! נִיט פַאר אָרמֶע לַייט.
וֶועגֶען ווָאס דֶער אָרמֶער דֵיינקט – אִיז בְּרוֹיט,
דֵיינקט, ווִי מְ׳וֶוערד בֶּעפְרַייעֶט פוּן דֶער נוֹיט.
קַיין טַאנץ, זָאגט מֶען, גֶעהט פַאר׳ן עֶסֶען,
הוּנגְרִיג – קֶען מֶען אַלץ פַארגֶעסֶען.
דְרִיבֶּער דַארף נִיט קֵיינֶעם זַיין אַ וואוּנדֶער
יוּדֶעלס הַאלטֶען זִיךְ פוּנ׳ם ווַייבּ בֶּעזוּנדֶער.
זָואלט גֶעקֶענט גָאר בְּלַייבֶּען אָהן אַ הֶעמד,
אוּן צוּם ווַייבּ ווִי פְרִיהֶער אֶפְשַׁר פְּרֶעמד,
סְ׳זָאל צוּ אִיהם נִיט אִין דֶער שְׁוֶוערֶער צַייט
קוּמֶען אֵיינֶער פוּן דִי חֶבְרָה-לַייט.
גוּט גֶעוֶועֶן אִיז יֶענֶער אָהן אַ פֶּעהלֶער,
גוּט אוּן פְרוּם, דֶער גְרֶעסטֶער גָאר שְׁרִיפטשְׁטֶעלֶער. 41)

אַז אַ לַמְדָן אַז אַ מַאן פוּן וָועלט,
אִיהם צוּ תּוֹרָה חָכְמָה נִיט גֶעפֶעהלט.
דֶער אַלטֶער רֶבִּי מִיט דִי בֵּיינֶער גָאר,
עֶס זָאל אֲפִילוּ פֶעהלֶען דָאס אַ הָאר! 42)
יוּדֶעלְס לַאגֶע בֶּעסֶער כְּדֵי צוּמַאכֶען,
הָאט עֶר אֵיינְגֶעפִיהרט פִיל גוּטֶע זַאכֶען.
ס'אִיז גֶעוֶוען זַיין עֶרשְׁטֶע בֶּעסטֶע מְלָאכָה,
יוּדֶעלְס וַוייבּ פַארִיכטֶען דִי מַעֲרָכָה.
הֶערֶען אִין הויז לָאז מֶען אִיהרֶם אַ וָוארט
און דִי דֵעָה הָאבֶּען לָאז זִי דָארט.
וַוייטֶער: כְּ'הָאבֶּען יוּדֶעלְס אִינטֶערֶעסֶען
אִיהם גֶענוּיט זַיין לָשׁוֹן צוּפַארגֶעסֶען,
און אויף גוֹיִישׁ, לָאז עֶר מוֹחֵל זַיין,
הָאט עֶר דָאךְ גֶערֶעדט נִיט עֶפִּיס פַיין
דְרִיבֶּער הַאלט עֶס יֶענֶער שְׁטַארק פַאר נֵיעהטִיג,
אוֹיסצוּהֵיילֶען יוּדלֶען אָט דֶעם וֵועהטִיג,
און עֶר נֶעהמט זִיךְ גָאר פוּן אַלֶע זַאכֶען
צוּפַארְטֵיעהן אִיהם גֶעבֵּען בֵּיידֶע שְׁפְּרַאכֶען. 43)
רֵיידֶען רִיכטִיג
אִיז זֵעהר וִויכטִיג.
יֶענֶער הַאלט פַאר וִויכטִיג אַז דָאס נָאךְ
אַז וִוי יוּדֶעל זָאל נִיט זַיין פַארנוּמֶען,
אויף אֲסִיפוֹת פָארט דְרַיי מָאל אִין וָואךְ
מִיטְ'ן וַוייבּ אִיז מְחוּיָב עֶר צוּקוּמֶען. 44
ס'אִיז בַּיי יוּדלֶען אִין דֶער הֵיים
אֵיינגֶעפִיהרט גֶעוֵוען אַ סֵיים, 45

אִין דֶעם גוּט אַרוּם
רִיכטֶער אוּמֶעטוּם. 46)
הָאוּ עֶס זֶענֶען מֶענְטְשֶׁען, דָא אִיז שְׁטְרַייט,
גָאט אִיז, זָאגט מֶען, הויךְ, דֶער פָּרִיץ וַוייט.
בִּיז עֶס שְׁפַּארט אָן צוּ דֶעם שְׂרָרָה,
וֶוערד מֶען דִי כַּפָּרָה
כְּ'הָאן אַלֵיין אַלסְדִינג אִין לַאנד,
אִיז דֶער שְׂרָרָה נִיט אִין שְׁטַאנד;
וִוידֶער-וֶשֶׁע אִיז שְׁלֶעכט,
אויף בֶּעאַמטֶע זִיךְ פַארלָאזֶען,
מְ'וֶוערד בַּיי זֵיי אַ קְנֶעכט,
און זֵיי וֶוערֶען שְׁטַארק צוּלָאזֶען.
כְּדֵי דֶער וָואגֶען זָאל זִיךְ רִיהרֶען,
נִיט פַארקְרִיכֶען אִין אַ גְרָאבֶּען,
מוּז מֶען פוּן דֶער קֶעלנֶיע פִיהרֶען,
אויף דִי פֶערד הַשְׁגָחָה הָאבֶּען.
סְ'הָאט אַ חָכָם, שְׁטַארק גֶעלֶעהרטֶער,
שׁוֹין גֶעזָאגט דִי קְלוּגֶע וֶוערטֶער:
„וֵועה דִיר, לַאנד, דַיין קֶענִיג וָואס אַ קְנֶעכט,
און בֶּעאַמטֶע פִיהרֶען זִיךְ אויף שְׁלֶעכט,
עֶסֶען, זוֹיפֶען אָהן שׁוּם מִיה
בַּאלד בַּיים אוֹיפְשְׁטֵיעהן אִין דֶער פְרִיה.
וואויל דִיר, לַאנד, דַיין קֶענִיג וָואס אִיז פְרַיי,
און בֶּעאַמטֶע דִינֶען דִיךְ גֶעטְרַיי,
עֶסֶען צוּ דֶער צַייט מִיט אַפֶּעטִיט,
און פַארבְּרֵיינגֶען צַייט מִיט טְרִינקֶען נִיט". 47)

יודלען ווערד דורך בראווע לייט נאמנים
פריי דער קאפּ, בעקומט אן־אנדער פּנים.
הויבט אן טראכטען תּכלית־זאכען,
ווי ארום א גראשען מאכען.
דרעהט ארום זיך אין דער וועלט
האנדלען און פארדינען געלט. 48)

◆

יודלען ווערד וואס ווייטער בעסער,
אלץ וואס ווייטער ווערד ער גרעסער.
איהם פארגעהט ס׳געפיהל
צו די קינדער־שפּיל. 49)
ס׳קריכט אזוינס איהם שוין מעהר ניט אין קאפּ,
ווארפט די קינדערשיכלעך שוין אראפּ.
איז אן־אנדער יודעל גאר געווארען,
טאקי ווי מען זאגט – איונג מיט שפּארען.
ס׳האט דער טאטע איהם די ווינד פארגעבען
און א „קול" פון זיך צו איהם געגעבען. 50)
אבער וואוינען ביי איהם ווי פארצייטענס –
ניין! איהם ליב געהאט נאר פונדערווייטענס. 51)
פלעגט איהם לאזען גריסען אלע צייט
דורך חכמים, לומדים, גרויסע לייט: 52)
„האב דו, יודעל, זאגט איהם, קיין פאראיבעל,
וואס אין פאלאץ ליידיג שטעהט מיין שטיבעל.
ער בעדארף ניט האבען מעהר א היטער,
איז געווארען עלטער און געניטער.

צובעטראכטען גוט אלסדינג איז ער ניט קליין,
האט א קעפיל, לאז ער דיינקען שוין אליין.
מיט זיין חכמה לאז בעקומען ער אלסדינג,
שוין גענוג א יונגערמאן זיין, לעבען גרינג.
מענשען ווערען ווילד פארנארישט, משוגע פויל,
פליהען זיי געבראטענע טויבען, שלו אין מויל.
איבריגנס האט ער דאך א גוטען רבין,
ס'ווייב זיינס, די חכמה, זאל לעבען!
לאז ער נאר בעזונדער
זיך ניט האלטען פון איהר מעהר
דארף ער שוין קיין וואונדער
ניט, אזוי ווי ביז אהער. (53
לאז ער זיין א מענש און ניט קיין שבאטע,
אט אזוי געזאגט זיי האט דער טאטע.
ס'ווייב ביי יודלען איז געווען די נשמה,
דו אין ספאדיק, זאט ער, געה, חכמה!
איהר אקעגען זאגען נאר א ווארט,
איז ער טויטען יעגעם גרייט אויפ'ן ארט.
ס'האט די וועלט אמאל זיך שטארק געוואונדערט,
און זי חידושט זיך נאך אי אצונדערט.
ווי אזוי ער האט פאר איהר מיט כח
נאר א גרויסען שר געפלעט דעם מח.
ס'איז די מעשה אט אזוי געשעהן:
יענער שר, א הבל'ניק געווען, (54
משונה ווילד און טאקי אויך פארריקט, (55
האט אויף יודעלם ווייב זיך גראב פארקיקט.

„צערעמאניעס מיט א יודיש ווייבעל!
אויך מיר לייט! — אזוי־אט טראכט ער זיך —
מ'רייסט אראפ אזוינער, מחילה, ס'הייבעל!
מיט אזעלכער ווערד כ'ען פארטיג ניך".
דא ניט יודעל ווי א לייב א שפרונג,
תרבית, פריק, צרייט ער, האלט די צונג!
און דערלאנגט איהם טראך־טראך אין די ציין,
א־הא, ווי ער ברעכט־עס איהם א ביין!
לכבוד דעם ווייב ולכבוד אויך דער נאציע
מאכט ער אין הויז ביי זיך א ליכינאציע.
זינט דענסמאל איז ביי איהם אכט טעג כסדר
ברענען ליכטלעך אלע יאהר אין חדר. *
אנוא! צו דערצעהלען האב איך פריהר פארפעהלט,
ווי מיט יודעלם ווייב געוויגט זיך האט די וועלט.
גאר א גרויסער שררה פון א ווייטען קאנט, (56
האט געחלשט ווערען גוט מיט איהר בעקאנט.
איהרע מעלות ג'הארכט פון אלע זייטען,
ליבט ער זיך איין אין איהר פונדערווייטען.
מאכט ער, זאגט מען, גרויסע גאר הכנות, (57
שיקט צו יודלען לייט מיט פיל מתנות,
גריסט גאר פריינדליך, לאזט איהם בעטען פיין,
מיט זיין כבוד לאז ער מוחל זיין,
און עס זאל איהם ניט זיין צו קיין לאסט,
קומען מיט'ן ווייב צו איהם צו גאסט.
און די ווארע, וואס ער האט געמאכט
בעת די געסט ער האט אראפגעבראכט;

ווי ער יודעלס ווייב גיט אפ אן-ארט,
און פארצוקערט פשוט אירה׳ם א וואָרט,
און די פינגער גאר געלעקט פון איהר –
איז ניט צו־בעשרייבען אויף פאפיר.
איהרע ווערטער האט מען גוט פארשריבען,
עד היום דארט זענען זיי געבליבען.

ז.

דא איז צודערמאהנען ארט און צייט,
אז פון מינדלען איז געוואָרען לייט.
איז א בוגרות, שכל שטארק בעקומען,
אויסגעוואַקסען, לייב אויף זיך גענומען.
שוין אפילו איז זי ניט אזוי אויפ׳ן קיק
נאר א מויד, אי! אהן עין-הרע ברייט און דיק.
יודעל הויבט אן זי שוין פארצושטעלען
און דער עולם פלעגט פון איהר אנקוועלען.
ביי איהר אין זאל האט די טהיר
זיך ניט צוגעמאכט, אי אלט אי יונג
אלע קומען גערן צו איהר,
ס׳ווערד ניט מיד צודרש׳נען איהר די צונג.
און וואס ווייטער ווייטער אלע מאל
קומען צו איהר דרשות אהן א צאהל.
אלטע און אויך שפאגעל נייע
מעשות, ווערטלעך, אפט גאנץ פרייע.
פון דער מוטער האלט זי גאר פלאם-פייער
איהרע ווערטער זענען איהר זעהר טייער.

ליגט אַריין אין איהרע הײַד פיל פּשטלעך,
שרײַבט פון איהרם אַ וואָרט אָן הונדערט בלעטלעך.
איטליכס וואָרט איהרם קײַעט זי און קײַט,
אויסצודרינגען אלץ וואָס עס באַטײַט.
וואָס אַ פּינטעל לאָזט מיך הערן
פלעגט זי זיצן אלץ און קלערן.
אַט אזוי איז מינדעלס גאַנג,
אין דאָס מינדסטע פּיצעל
זיך אײַנעקצובאַבערן לאַנג,
זוכן עפּיס דאָרט אַ שפּיצעל.
ס'פלעגן פיל דערפון זיך לאַכן—
עט, וואָס טויג אונז אַט די זאַכן!?
אַלע דרעהדלעך, אַלע סברות
טויגן, כ'לעבן, אויף כפּרות.
עט, און ווידער טאַקי עט!
כאַכען יענע מיט געשפּעט. 59)
הויזפרײַנד, די וואָס איבערגעבן
מינדלען מיט דעם גאַנצן לעבן, 60)
יודלען אויך געליבט, געאַכט—
זענען אויף אַזאַ חבריא,
פרײַנד ניט גוטע, ניט געטרײַע,
שטאַרק געוואָרען אויפגעבראַכט.
מ'הויבט אָן קריגן זיך און שרײַען,
גרעסער גרעסער ווערד דער שטרײַט,
ס'וואַקסן וואַקסן מיט דער צײַט,
ווי דער שטײַגער איז, פאַרטײַען.

קומט דער קריג אַריין אין הויז,
גיהט דאָס גליק פון דאָרט אַרויס,
ס'ווערד צעריסן די משפּחה,
און ניטאָ מעהר מזל־ברכה.
אַט דאָס טאַקי הויבט אָנקורצען
גרויסע צרות יודלען אָנצוטהאָן.

ה.

אַז גֶעוָוארֶען יודֶעל איז אוֹיס כְּרָרָה,
נָאךְ דֶענסמָאל בִּשְׁעַת דֶער עֶרשׁטֶער צָרָה,
הָאבֶּען פַאר אַ פֶערמֶער פְּרִיצִים אִיהם גֶעמַאכט
און גֶעגֶעבֶּען זַיין מַאיָאנטֶעק אִיהם אִין פַּאכט.
הָאט גֶעהַאט אַזֶעלכֶע אוֹיף זִיךְ דְרַײ, 61)
בִּיז גֶעוָוארֶען פוּן זֵיי אִיז עֶר פְּרַײ.
דֶעם פַארִיקטֶען פְּרִיץ, יֶענֶעם שְׁלַאק,
אַז גֶעגֶעבֶּען הָאט עֶר אִיהם אַ פְּסַק,
אוֹיסגֶעלָאזט צוּ אִיהם אִינגַאנץ זַיין צָארְן,
אִיז אַלֵיין עֶר אַ פָּרִיץ שׁוֹין גֶעוָוארֶען.
הָאט בֶּעקוּמֶען אוֹיךְ אַ גְרוֹיסֶען טִיטֶעל, 62)
שׁוֹין גֶעהַאלטֶען פַאר אִיהם הָאט מֶען סְ׳הִיטֶעל;
סְ׳אִיז אַ צַייט אִיהם זֶעהר שְׁטַארק גֶעלוּנגֶען,
סְ׳הָאט מִיט אִיהם דִי גַאנצֶע וֶועלט גֶעקְלוּנגֶען.
צְווִישֶׁען פְּרִיצִים הָאט עֶס אָנגֶעמַאכט אִיהם שִׂנְאָה,
וִוי גֶעוֵועהנלִיךְ הָאט גֶעהֶערשׁט שְׁטַארק בַּיי זֵיי קִנְאָה.
אֵיינֶער הָאט אִין הַארץ גֶעוִוינשֶׁען יֶענֶעמס טוֹיט,
דֶער בַּיי יֶענֶעם אוֹיסגֶעחַאפּט דָאס שְׁטִיקֶעל בְּרוֹיט,

נִיט דֶערמִיט זִיךְ אָנצוּשֶׁעסֶען זַאט,
אִיהם אַבִּי נָאר כְּדֵי צוּשַׁאדֶען גְלַאט;
כְּדֵי דִי גַאנצֶע וֶועלט זָאל וִויסֶען,
אַז עֶר קֶען פִיל בְּלוּט פַארגִיסֶען
אַז עֶר, גְרוֹיסֶער גוּטבֶּעזִיצֶער,
אִיז אַן־אֵיידֶעלמַאן, אַ רִיצֶער.
נִיט עֶר אַרבֵּייט, נִיט עֶר הַאנדֶעלט,
עֶפִּים אִיז אַזוֹינֶער אַ קַאטָאוֶועס!
מִיט כְּלֵי־זַיין גֵעהט עֶר, וַואנדֶעלט,
און פַארשְׁפָּארט אַ גַאנג דֶעם מַלאךְ־הַמָוֶת.
אַט וָואס פְּרִיצִים הֶעט פַארצַייטֶען
און מִלְחָמוֹת וָואס בֶּעטַייטֶען.
אֵיינֶער מַאכֶען יֶענֶעם וִויל דִי קְבוּרָה,
כְּדֵי אַרוֹיסצוּוַוייזֶען נָאר זַיין גְבוּרָה.
סְ׳זִיצט זִיךְ אֵיינֶער אִין זַיין לַאנד,
רִיהרט אַ פְלִיג נִיט אוֹיף דֶער וַואנד,
טְרָאגט דֶער רוּחַ אַן אַ שְׂרֵפָה־
און בַּאלד וֶוערד עֶר דִי כַּפָּרָה.
סְ׳אִיז גֶעוֶועזֶען אַ גְרוֹיסֶער עַזוּת־פָּנִים,
אִין זַיין צַייט דֶער גַזְלָן פוּן גַזְלָנִים,
ווִילד גֶעוֶועזֶען אַ שְׁרֶעק, גֶעזוּנט און דִיק,
מְ׳הָאט גֶעצִיטֶערט פָּשׁוּט פַאר זַיין בְּלִיק,
וִוי בַּיים ווִילדֶען חֲזִיר זַיינֶע צֵיין, 63)
אַייזֶען־שְׁטַארקֶע וִוי עֶר אִיז אַלֵיין.
טַאקִי חֲזִיר, וִוי מִיר ווַייסֶען,
הָאט עֶר אִין דֶער וֶועלט גֶעהֵייסֶען. 64)

האט די ערד איינגאנצען אויפגעריהרט,
מיט די פיס געטרעטען און א וועלט געפיהרט,
צרות פלעגען קוויטשען, איהם זיך בוקען,
ניט ארויס פון איהם איז קיינער טרוקען,
האט געוואלט זיין אויף דער וועלט ער איינער,
ער זאל הייסען פריץ, מעהר ניט קיינער.
יודעל, אין די אויגען איהם נאר ווי א דארן,
האט מיט אלע גלייך געליטען פון זיין צארן.
חזיר איז אריין צו איהם אין גארטען
און באלד בעל־הבית געווארען דארטען.
פינסטער יודלען איז געוועזען און ביטער
זעהן דעם חזיר ביי זיך אין די גיטער,
וואס ער האט ערווארבען זיי ניט גרינג,
וואס געקאסט איהם טייער האט אלסדינג.
יודעל האט א הארץ מיט מכות פול,
און פאר צרות איז דער קאפ איהם דול.
נישט געליטען פון די אלע שררות
האט ער ביז אהער אזעלכע צרות.

ט.

מיט יסורים אז געוועזען איז יודעל זאט
האט דאס ווייב זיינס נאך א טאכטער איהם געהאט.
קוים געשפענט האט דאס קינד די אויגען
האט עס פון דער מוטערס ברוסט געזויגען.
זעהר פריה איז ארויס עס פון די וויקעלעך,
ניט געוואלט געבונדען זיין מיט שטריקעלעך.
ס'האט געשריגען, ניט געלעגען שטיל,
און די מאמע האט געליטען פיל.
קוים א ציינדעל איז ארויסגעקראכען
האט עס שוין דער מוטערס ברוסט געשטאכען,
און דער מאמע האט פאר גרויסע שמארצען
אנגעכאפט ביים זויגען פאר'ן הארצען.
לאנג געזויגען האט עס ניט די ברוסט,
צוגעוואוינט זיך בעקומען לוסט.
ס'האט אין דרויסען זיך ארויסגעצויגען,
און צו פרעמדע אויף די הענד געפלויגען.
מיט דער מוטער, וואס א צנועה,
האט געהויזט די טאכטער ווי ס'איז נאך.

„מילא, מאכט זי מיט א תנועה,
ס'איז די „אלטע" פארט א מאמע דאך.
פארט א מאמע, כאטש פונ'ם אלטען שנית,
גראב אקעגען איהר זיין קען מען ניט
מען מוז אקעגען צופיל צניעות
נעברויכען כאטש אביסעל צביעות".
מינדעל אבער איז איהר ניט געפעלען,
זיך נאר קריגען מיט איהר פלעגט זי וועלען.
זי געזידעלט ווי דער גרעסטער שונא —
מינדעל איז אזוינע און אזוינע!
און א צוגאב נאך צו די פארטייען
איז געווען איהר קריגען זיך און שרייען.
און פאר מעפיסטאפעלען איז א לעבען!
נייצען הויבט ער אן דענסמאל צו וועבען,
יודלען צופארפלאנטען גוט אין זיי
אין דעם גרויסען רעש און געשריי.
ווי א שלאטען שמש און א וואנדערער 65)
געהט פון איין פארטיי ער צו דער אנדערער,
געהט מיט רכילות גאר א גאנצען פאק,
ליגענס שיט ער, שיט ווי פון א זאק,
ענדערט זיך דעם פנים און דעם קול,
ווי צום עסק פאסט עס איהם אמאל.
פאר א דייטשל זיך אמאל פארשטעלט 66)
מיט דער מאדע ווי א מאן פון וועלט.
רעדט אויך גריכיש טאקי נאר א גרעק,
גאר א גאנצער פילוסוף, א שרעק!

לייענט אריסטאטעלעס ספרים, 67)
האמערס שירים, שקרים. 68)
פאר א פרוש זיך אמאל געמאכט, 69)
און מיט פרושים צייט אין קלויז פארבראכט.
טהוט אויף שעהנע שפיצלעך אין דער גמרא,
דרינגט אוים איינם פונ'ם אנדערן על־פי סברא.
קיינער איז א מחמיר ניט ווי ער,
ס'איז פאר איהם קיין מצוה ניט צו שווער.
„זאגט, רבותי, וואס די שולד איז מיין?
— פרעגט ער פרום און קנייטשט דעם שטערען —
זאגט, וואס האב איך עפים מקיים זיין?
טהו איך עס, רבותי, גערען. 70)
איך בעדארף מען הערען ווי א קנעכט,
ווען איהר זאגט אפילו לינקס איז רעכט. 71)
אויף דארויף בעשטעהט עס דאך אינגאנצען:
ווי מען שפילט אזוי בעדארף מען טאנצען".
שפעטער ווערד ער איבער גאר געביטען,
„וואס געשריבען, זאגט ער, דארף מען היטען
און וואס יענע טראכטען אוים
ווארף בלא בושה עס ארוים,
אויך דעם גיהנם און גן־עדן,
איך דערמיט וואס מ'וויל איינריידען.
יענער טאקי איז גערעכט,
זייט ניט, זאגט ער, ווי די קנעכט,
וועלכע דינען נאר דעם האר
אין דער האפנונג נעהמען שכר. 72)

נִיט אַזוי אַ צַדִיק אִיז מֶען, נֵיין!
„צַדִיק" דִינט לְשֵׁם מִצְוָה נָאר אַלֵיין". 73)
אוּן אַמָאל בֶּעקוּמט עֶר גָאר אַ פָּנִים
וִוי אַ „חָסִיד" נָאר, פוּן יָמִים וְשָׁנִים. 74)
וַוייס גֶעקְלֵיידט, אִין צֶעהנטֶען אַיינְגֶעבּוֹיגֶען,
מַאכט כַּוָונוֹת, גְלָאצט אִי מִיט דִי אוֹיגֶען.
בְּשוּתְּפוּת מִיט חֲסִידִים לֶעבט עֶר פְרַיי,
אוּן עֶס גִילט בַּיי אִיהם שְׁטַארק דָאקְטֶערַיי.
הֵיילט מִיט שֵׁמוֹת אַלֶע וואוּנדֶען,
מִיט מַלְאָכִים אויסְגֶעבּוּנדֶען.
מֶעפִיסטָאסְיֶע, עֶר הַכְּלַל
אַרבֵּייט, אוֹיף אַ גַאנג נִיט פוֹיל,
רְכִילוּת דָא בַּיי אִיהם אַ קְוַאל
אוּן צוּם רֵיידֶען אוֹיף אַ מוֹיל.
רֶעדט פַאר דַייטשֶׁען אוֹיף לַמְדָנִים:
„צַאפֶּעס זֶענֶען דִי בַּטְלָנִים,
מְ'הָאט פוּן זֵיי קַיין מִילךְ, קַיין וָואל,
אוּן זֵיי גִיבּ־גִיבּ אָהן אַ צָאהל!
אָפֶּען זָאג אִיךְ, כְ'וֶועל מִיךְ גָאר נִיט שֶׁעמֶען,
סְ'גַאנצֶע לוּמדִיש מֶעג דֶער רוּחַ נֶעהמֶען.
שְׁפִּין־גֶעוֶועבּ אוֹיף צָרוֹת
זֶענֶען דִי בּוֹיךְ־סְבָרוֹת,
אוּן דִי דִינִים
אַלֶע מִינִים.
פְלִיגֶען, וֶועט אִיהר, אוּן דִי שְׁפִּינֶען
צְווִישֶׁען מֶענשֶׁען אוֹיף גֶעפִינֶען.

בַּיי זִיךְ זֶענֶען יֶענֶע שְׁטַארק פַארְרִיסֶען,
וָואלטֶען וִוי אַ הֶערִינג אַייךְ צֶערִיסֶען.
נָאר דֶערפַאר, וָואס עֶטֶעך קוּקט אִין אַ בִּיכֶעל,
אוּן אִין קֶעשֶׁענֶע שַׁבָּת טְרָאגט אַ טִיכֶעל.
וַוייל עֶטֶעך אויסְגֶעקֶעמט אִיז נָאבֶּעל,
אוּן עֶסט פְרַייטִיג צוּנַאכט קַיין קְנָאבֶּעל!
מֵיינֶען, גָאט אִיז זִיךְ גָאר מְחַיֶה, קְוֶועלט,
וָואס אַזוינֶע הָאט עֶר אוֹיף זַיין וֶועלט.
מֵיינֶען, אַז דֶער עִיקָר גָאר
פוּן בֶּעשֶׁעפֶנִיש אַלֶערְלֵיי,
טַאקִי אִיז דָאס מֶענשִׁיל נָאר,
אוּן פוּן מֶענשֶׁען — זֶענֶען זֵיי.
זֵיי מִיט דִי הֲוָיוֹת
גִיבֶּען גָאט צוּ חַיוֹת.
מֵיינֶען, אַט דֶערמִיט
גָאט אַ מֶענטְלִיך אָנצוּטְהָאן.
כְ'לֶעבְּשְׁן, הָאט מֶעהר נִיט
קוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא וָואס צוּטְהָאן!"
דָא גֶעשְׁקט — אַ שְׁפְּרוּנג צוּ לוּמדִים דָארט,
רֶעדט אוֹיף דַייטשֶׁען אוֹיס וָואס אִין דֶער קָארט:
„אוֹי, מְשֻׁטֵיינס־גֶעזָאגט, דִי [illegible]הֶנֶע דַייטשֶׁען!
קֶענֶען נִיט קַיין עִבְרִי, נִיט פַארְטַייטשֶׁען,
זֵייעֶר חָכְמָה אִיז נָאר פְּלַאפֶּלֶען, רֵיידֶען,
לָאזֶען וִוי דִי גוֹיִים שֶׁעהן זִיךְ קְלֵיידֶען,
טְרָאגֶען מָאדְנֶע הוֹיזֶען מִיט אַ רֶעקִיל
גֵעהן אֲפִילוּ שַׁבָּת מִיט אַ שְׁטֶעקִיל.

האלטען שטארק פון יענער נאר מעטאדע־
קלוג און גוט און שעהן איז וואס די מאדע.
קומט ארויס א מאדנער מין געדאנק,
מאכען זיי דערמיט די וועלט שוין קראנק.
ס'איז א ליארעם און א געפילדער,
ווער עס פילדערט ניט איז א ווילדער.
ס'מעג ניט האבען יענע זאך א זין,
ווערד עס הייליג, להבדיל, ווי א דין.
מיינט איהר אפשר, אז ס'געשריי געוועהרט?
מארגען שרייען אלע פונקט פארקעהרט!
ס'קומט א שפאגעל נייע זאך ארויס,
וואס א נאר א חכם טראכט זיך אויס
ווערד פארווארפען יענע מיט געשריי
און די תורת לאקשען ווערד ביי זיי
„פאנאטיקער" רופט איך ביי זיי גרויס און קליין,
וויל איהר האלט וואס גרויסע שרייבען פאר,
ניט צו־וויסען, אז דאס זענען זיי אליין,
וואס ביי זיי אינגאנצען איז פרעמדס נאר.
איך איז אייערס און איך אלטס זעהר ליב,
זיי פארקעהרט, נאר פרעמדס, נאר נייעס גיב.
מיינען, אלץ וואס אלט איז נאריש, שלעכט,
און אלסדינג וואס ניי איז קלוג און רעכט.
אלטע האבען ניט ביי זיי קיין פנים,
האלטען זיי פאר ווילדע גאר נארנים.
ס'איז פון זייער זיך־בענעהמען ניכר,
אז אינגאנצען זענען זיי דער עיקר,

און איהר זענט גאר איבריג, אלטע סקראבעס,
אט דאס זאגען זיי, די דייטשען, דראבעס.
פיל נאך ערגער זענען די חסידים,
מיינען, אז זיי זענען גאטס בני יחידים,
די מלאכים זענען עס בעשאפען,
נאר כדי צובעדינען זיי ווי שקלאפען.
שפאנען איין זיי ווי די בהמות,
טרייבען אן זיי מיט די שמות:
היידא! פליהט גאלאפ, גאלאפ,
פלינק טהוט אונזער ארבייט אפ!
איהר ביי זיי זענט קיין פארנעהם,
קאלטע מענשלעך אהן שום פייער,
אייער „ביצה", למשל, כ'נעהם,
איז ביי זיי ניט ווערט קיין דרייער.
פייער, וואסער זענען זאכען
לייב און נשמה ריין צומאכען.
ס'דארף, לויט זיי, דער מענש זיין פייער־הייס,
ס'פנים אויסגעפריעט ווי א צימעס,
פאר התלהבות אפגעהן אזש מיט שווייס,
ס'איז אזא שעהן פנים'ל גאט ניט נמאס.
לאמיר נעהמען ווייטער נומער צוויי:
וואסער! האלטען זיי אין איין געשריי.
ס'איז פארשמירט די נשמה, איז קראנק מסכן,
מ'דארף אין וואסער טוקען זיך און טוקען.
איז ווי פורפעל רויט די זינד,
ווערד זי ווייס ווי שנעה אצינד.

לויפען פריה אין וואסער מיט'ן בעגין,
אט וואס פליאסקעדריגעס ליגט אין זין!
הילען טובלען אלע אין זיבען וואסערן,
ס'פעהלט ניט מעהר ווי אויך די זון צו־כשר'ן". 75)
דא געשעקט — א שפרונג צו די חסידים דארט,
רעדט אויף אלע אנד'רע אוים וואס אין דער קארט.

בעפיסטאסע, וואס מיט יודלען פריהר געשעקט,
דורך די דריי געוויסע שווערע זינד, 76)
האט די ערגסטע — שנאת חנם, איצט דערוועקט,
און דערמיט פאראומגליקט איהם אצינד. 77)
מ'קריגט זיך, מ'האט זיך פיינט א שרעק!
דער אויף יענעם הויבט אויף זיינע הענד,
דער אויף יענעם שפייעט קלעק,
ווינשט איהם: ברעכען זאל ער ריק און לענד.
קריג און שנאה האבען זיך פארמעהרט,
איינער וויל דאס, יענער פונקט פארקעהרט.
איינער זאגט נאכט, זאגט דער צווייטער טאג,
דא איז שמחה וששון, דארטען קלאג.
יודעל נעהט שיער ניט אראפ פון זינען
און ער קען קיין רוה זיך ניט געפינען.
און דערווייל ווי ער האט גריזאטע
איז ארוים דער חזיר פון זיין בלאטע,
דיהרט־אויף יודעלס פערמע מיט זיין צאהן,
און צובייבען וויל ער איהם ווי מאהן.

ס'רודפט איהם דער פיינד אלץ מעהר
ביז עס ווערד איהם שרעקליך שווער.
מיר אין מיין דערצעהלונג איז צוּאייגג,
צוּבעשרייבען דא דעם שונא'ס גייגג,
ווי ער האט פון אנהויב אן
צרות יודלען אנגעטהאן.
מ'קען גאר זאגען: וואס איז ס'פאר א גאנג
אונז אפהאלטען מיט א מעשה לאנג!
שא, כ'בין מקצר, ליבע יודען!
לאזט, רבותי, מיך צופרידען.
בקיצור, יודעל איז געשטאנען שמאל,
ס'האט דער שונא איהם פארטראכט,
אויף דעם פייער איהם געבראכט.
חרב ווערד דאס הויז זיינס ווי אמאל!
צו א גארטען זעהר א רייכען
קען מען יודעלם „גוט" פארגלייכען.
ס'האט דער גארטען גאר אן-אויג פארטומען,
איז א חזיר זיך אהין געקומען,
האט פארדארבען איטליכם ביימעלע
און צוטרעטען איטליכם קוויימעלע,
דארט געמאכט א תל, פארוויסט,
און פון רויזען בערגלעך מיסט.
יודעל איז ארוים בלויז אהן א העמד
און אוועקגעשלעפט זיך אין דער פרעמד.

יא.

אין דער מעשה אפשר ניט געפעלען
וועט אזויפיל טרויעריגע שטעלען.
גאר ווער יודעלם לעבען שילדערן וויל,
מוז דערצעהלען צרות, מכות פיל.
ווייניג, יודעל, איז אין דיין געשיכטע פרייד,
זעהר פיל זענען דיינע צרות, דיינע לייד!
פאר דיין קעפיל, יודעל, און פארשטאנד,
פאר דיין הארץ, דיין ברייטער אפנער האנד,
האסט-דו תמיד, נעביך, פיל געליטען,
ווער נאר ס'האט געוואלט אויף דיר געריטען.
ס'ווייב דיינס האט דיר צוגעצויגען קנאה,
דיינע מעלות אנגעמאכט דיר שנאה.
וואלסט ניט גרויס געווען גאר אין די אויגען,
ווען דו וואלסט געווען צו גארנישט טויגען.
ווייניג דיינע שמחות, ווייניג דיינע פריינד,
צופיל דיינע קלאגען, צופיל דיינע פיינד.

7 באנד — 9 בויגן

יודעלס צָרות וועט עס קען ניט הערען,
לייגען זיין געשיכטע מעג אויפהערען.
ס'וועט אזוי זיין טאקי פיל געשייטער,
טרויעריגער ווערד די מעשה ווייטער.

* *
*

נאַקעט, באָרפיס, אָהן אַ גראָשען געלט
לאָזט אַוועק זיך יודעל אין דער וועלט.
ווי אַ בעטלער וואַנדערט ער פון לאַנד צו לאַנד,
מיט אַ טאָרבע און אַ שטעקען אין דער האַנד.
דאַכט זיך, פון אַזויפיל לייד און פיין,
האָט ער דאָך אויס מענש בעדאַרפט גאָר זיין,
יודעל אָבער איבערטראָגט אַלסדינג,
מיט דעם ווייב איז איהם צולייגען גרינג.
איצט פאַרשטעהט ער ערשט ווי זי איז טייער,
ליבע ברענט אין האַרץ איהם ווי אַ פייער.
פיהלט אין אָרמקייט גאָר זיך רייך,
רייכע זענען איהם ניט גלייך.
פונ'ם ווייב דעם ווערטה ווי עס געהער
שאַטצען איז מען ניט אין שטאַנד,
טהייערער פון בריליאַנטען איז זי מעהר,
טהייערער פון אַ גאַנצען לאַנד. 78)
ס'גיט דעם מאַן געזונט צו, גליק,
ס'גוטע ווייב מיט יעדען בליק.

האַלט אין שווערער נויט איהם אויף די פיס,
מאַכט זיין ביטער לעבען האָניג-זיס.
יודעל זינט דער חופּה, זינט ער איז אַ מאַן,
האָט ער ניט געשפּילט מיט'ן ווייב אַזאַ ראָמאַן.
פיהלט זיך ווידער יונג גאָר אויף דאָס ניי,
ווערד ביי זיך געשטאַרקט, פון דאָגות פריי.
פיהרט אַרום זיך שטענדיג נאָר מיט איהר.
כ'ליב דיך! זאָגט ער, טהייער ביסט-דו מיר!
ליב פאַר דיינע גוטע, קלוגע רייד,
און דיין צניעות אינ'ם פּראָסטען קלייד.
פאַר דיין ליבשאַפט צו די אָרעמעלייט, 79)
פאַר דיין ליבשאַפט צו אַ גר פון ווייט,
איהם צוקריגען איז ביי דיר אַ זינד, 80)
און אַ יתום ליבסט-דו ווי אַ קינד.
הייסט, דעם חבר אָפען מוסר זאָגען,
ניט אויף איהם זיין חטא אין האַרצען טראָגען. 81)
הייסט אויך, צו בעדינטע ניט זיין שלעכט,
ניט בעהאַנדלען גראָב אַ דינסט, אַ קנעכט, 82)
הייסט אויך, יענע אַל-דאָס-ביז פאַרגעסען,
וואָס אין זייער לאַנד מען איז געזעסען. 83)
נוט זעהר ביסט-דו, נשמה!
ביסט אי קלוג אי שעהן,
כ'וועל אין פייער, חכמה,
נערען פאַר דיר געהן.
מעג וואָס ס'וויל זיך זיין מיט מיר,
וועל איך ניט אַוועק פון דיר,

אז אינאיינעם איך מיט דיר,
איז מיר ליב די וועלט אינגאנצען,
אומעטום דארט, דאכט זיך מיר,
בליהען, וואקסען פאמעראנצען.
ס'דאכט זיך מיר: פונ'ם פינסטערניש, העט ווייט
הויבט דער הימעל אן זיך אויפצוקלערען,
ס'עפנען טהירען זיך פונ'ם מזרח-זייט,
און עס טרעט ארויס דער מארגענשטערען.
און ס'בעגינט א טאג פון נייע צייטען,
פון א נייער וועלט, פון גליק א טאג,
שמחה וששון אומעטום ביי לייטען,
און אוועק דער זארג, געוויין און קלאג.
פון א גרויסען שופר הערט זיך קולות.
ס'טראגען ווייט ארום זיך אין דער לופט,
ווי אין ים די וועלען, תקיעות גדולות.
ס'בלאזט מיט כח, ס'דונערט און רופט.
ס'איז א רעש, ס'איז א גרויס גערידער,
מענשען קומען מיט געוויין, געבעט,
זיי צוקושען זיך ווי גוטע ברידער,
בעטען מחילה, שלאגען זיך על חטא.
בעטען מחילה פאר די אלטע זינד,
וואס אמאל זיי האבען זיך געריסען
צווישען-זיך, נאר טאקי ווי די הינד.
ארמע, שלאפע, נעביך, שטארק געביסען.
און די טראפענס אין די ימים צוויי–
ימים ריינע בלוט און ביט'רע טרערען,

וואס געווארען אין דער וועלט דורך זיי,
יעדער ווערט א שיינענדיגער שטערען.
און העט-העט גאר אויפ'ן העכסטען ארט,
פון די בערג אריבער, אויף א סקאלע,
פארטיג אויסגעבויט שטעהט גאטס הויז דארט,
ס'ציהען זיך אהין די פעלקער אלע.
קומט אהין און לאמיר גאטס ווארט הערען –
זאגען פעלקער אלע אין איין קול–
לאז ער לעהרנען מענשען אונז צו-ווערען,
קליגער, בעסער שוין זיין ווי אמאל. 84)
אויף די הענד מיך מיט דיר טראגען זיי,
זייער שלעכטקייט צו אונז צופארגלעטען;
ס'טהוט אצינד דארויף דאס הארץ זיי וועה,
ווילען זיי דערמיט אונז מחילה בעטען.
כ'בין ביי מיר אין הויז א פריץ ווידער,
אויפ'ן קאפ דיר ווידער שיינט די קרוין,
דאס דערקוויקט מיר אלע מיינע גלידער,
פאר מיין צער גאר דער בעסטער לוין.
ס'שאפט די ליבע מיר א וועלט א נייע,
כ'ליב דיך טיף פון הארצען, מיין געטרייע!
שטארק איז יודעל אין זיין ווייב פארליבט,
ווען עס האט דער שונא איהם בעטריבט. 85)
ס'איז אזוי שוין אין דער וועלט געשטעלט,
אז עס פארט זיך ניט געפיהל מיט געלט.
צום בעווייז, רבותי, האט איהר אייך,
ווייניג פיהלט איהר, נעביך, זענט איהר רייך.

ווערד איהר אבער ארעם, האט איהר שמארץ,
א, בעקומט איהר שוין א מענשליך הארץ,
הויבט איהר אן צופיהלען, צופארשטעהן,
און דערקענט וואס גוט איז, רעכט און שעהן!
ווייך ווי טייג שוין זענט, רבותי, איהר,
האטש צולייגען אייך צו א געשוויר.

יב.

יודעל מיט׳ן ווייב אז געהט אראפ פונ׳ם מארק,
הויבען זייגע טעכטער אן צוגילטען שטארק.
מעהר מיר מענשען ווערען עלטער,
ווערד די וועלט צו אונז אלץ קעלטער.
תמיד האט די וועלט אין יעדער צייט
ליב פרישצאפעלדיגע יונגע לייט.
ס׳איז פון יודעלס טעכטער איצט די ריידע,
זענען אין דער מאדע, גילטען ביידע.
ס׳האט דער עלט׳רער וועניג-וואס די וועלט געארט
זי איז טאג ווי נאכט געוועזען אין שטוב פארשפארט.
איבער ביכער איז זי נאר געזעסען,
און אן-אוצר ספרים אויפגעגעסען.
ס׳איז ניט אויף דער וועלט געוועזען כמעט א זאך
וויסען זאל זי עס ניט, וועניג צי א סך.
איינגעשלונגען, זאגען מיר עס זיכער,
האט פון יענער צייט זי אלע ביכער.
לומדים, בעלי-מוחות פון איהר שניט
פלעגען קומען אין איהר הויז אריין,

און גֶעטְהָאן מֶעהר הָאט מֶען דָארטֶען נִיט
וִוי זִיךְ אִין דֶעם לֶערנֶען מְפַלְפֵּל זַיין.
הַאמפֶּערן פְּלֶעגט מֶען שְׁטַארק זִיךְ און זִיךְ קְרִיגֶען,
אֵיינֶער הָאט דֶעם אַנדֶערן נִיט פַארשְׁוִויגֶען.
בַּאלד וִוי אֵיינֶער רֶעדט אַרוֹיס אַ וָוארט,
שְׁלָאגט דֶער צְווייטֶער אָפּ אִיהם אוֹיפ׳ן אָרט.
בּוּצְקֶעט זִיךְ מִיט אִיהם אַוֶועק בַּיינַאנד,
„וּרְמִינהוּ", כְּ׳פְּרֶעג דִיךְ ווִידֶער־אַנַאנד!
אֵיינֶער קֶען מִיט חֲרִיפוּת וַוייזֶען שְׁוַוארץ אִיז וַוייס,
רֵיין צוּמַאכֶען אִי אַ שֶׁרֶץ אוֹיפְטְהָאן נַיים! 86)
מַאכֶען פְּלֶעגט מֶען גְרוֹיס גֶעטִימֶעל,
רַעשׁ בִּיז׳ן זִיבּטֶען הִימֶעל.
מִינדֶעל וֶ׳ערד דֶערפוּן גָאר גְרֶעבֶּער, דִיקֶער,
אִיהר אִיז לֶערנֶען דָאךְ דֶער גַאנצֶער עִיקָר.
הָאט גֶעקֶענט אוֹיךְ שְׁפְּרַאכֶען אָהן אַ צאהל
אוֹיסגֶעמִישְׁט זַיי אַלֶע מִיט אַמָאל.
זִיךְ מִיט צִירוּנג אוֹיסצוּפוּטצֶען,
דְרִין גֶעפִינט זִי נִיט קֵיין נוּטצֶען.
פְּרֶעמדֶע צוּגֶעפֶּעלֶען
הָאט זִי נִיט גֶעוואוּסט,
און צוּשְׁפִּילֶען לִיבֶּעם
נִיט גֶעהַאט קַיין לוּסט.
בַּיי דֶעם פָּאטֶער זִיצֶען ווִיל זִי
מִיט דֶער מוּטֶער, אוֹיף גַאנץ לַאנגֶע יָאהר,
יוּדֶעלס אִינגִ׳רֶע טָאכטֶער־זְשֶׁע אָקֶעגֶען
אִיז גֶעגַאנגֶען גָאר אִין אַנדֶערֶע וֶועגֶען.

וִוי דִי שְׁוֶועסטֶער און דִי לַאפֶּענמִיטצֶען,
וֶועלכֶע דָאס אַלֵיין נָאר ווִייסֶען,
אָפּגֶעזוּנדֶערט זִיךְ אִין שְׁטוּב צוּזִיטצֶען,
הָאט אַ טוֹיט בַּיי אִיהר גֶעהֵייסֶען.
ס׳הָאט אִיהר עֶפִּיס וִוי גֶעפֶּעהלט
נִיט אַ קוּק טְהָאן אוֹיף דֶער וֶועלט.
לִיבּ גֶעהַאט זִיךְ וַואשֶׁען, שְׁמוּקֶען,
און אוֹיף פְּרֶעמדֶע זִיךְ פַּארקוּקֶען. 87)
„בַּיי מִיר, זָאגט זִי, זֶענֶען מֶענשֶׁען דָא,
און „אַתָּה־בְחַרְתָּנִיקֶעס" נִישְׁטָא.
ס׳הֶעגֶען זַיין, וִוי מְ׳זָאגט, רֶבּ יוּדֶעלס קִינדֶער
טַאקִי דִי בֶּערִיהמטֶע גָאר יַחְסָנִים,
נוּ, בְּכֵן דַארף מֶען הַאלטֶען זִיךְ בֶּעזוּנדֶער,
און מִיט קֵיינֶעם נִיט זַיין קַיין מְחוּתָּנִים?
דַארף מֶען, הֵייסט עֶס, זַיין בַּיי זִיךְ פַּארְרִיסֶען,
אַז אַ גוֹי פַּארלִיבְּט זִיךְ — זָאג אִיהם אָפּ,
כְּ׳וִויל ווִי מִינדֶעל גָאר פוּן דִיר נִיט ווִיסֶען, 88)
און פַּארזִיצֶען בִּיז׳ן גְרוֹיעֶן צָאפּ!
נֵיין! עֶס קֶען נִיט זַיין אַזוֹי,
ס׳אִיז פַאר אַלֶע מֶענשֶׁען גְלַייךְ
בָּרוּךְ־הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ
אֵיינֶער אִין זַיין הִימֶעל־רַייךְ. 89)
אַלֶע מֶענשֶׁען ווִיל עֶר זָאלֶען לֶעבֶּען, 90)
זֵייעֶר נְשָׁמָה נִיט פוּן קְלִיָאטשֶׁע, כְּ׳לֶעבֶּען!
וָואס מִיר מִינדֶעלס קָאפּ מִיט אִיהרֶע זַאכֶען?
ס׳הַארץ אִיהרס בֶּעסֶער לָאז זִי אֵיידֶעל מַאכֶען". 91)

איהר פארגניגען איז געוועזען
שעהנע ספרים נאר צולעזען,
וואו עס ווערען מעשׂות, וואונדער פיל געבראכט,
און אליין א ליבע-ביכעל אויך געמאכט.
ריידען פלעגט זי גאר פון ליבע און פון גליק,
מיט די אויגען אלץ צום הימעל טהאן א בליק,
ריידען מיט געפיהל און מיט פייער,
ליבע – אט וואס גוט איז און טהייער!
פלעגט שפאצירען אפט מיט איהרע לייט,
אין געשפרעך מיט זיי פארגעהן העט ווייט. 92)
האט מיט איהר חן-מאכען און העויות
צוגענומען פראסט ביי יענעם ס׳חיות. 93)
ס׳האט געהערט זיך ביי איהר אין די לידער:
ליב זיך האבען לאמיר, שוועסטער, ברידער!
ליב אפילו האבען אונז׳רע פיינד,
נוטס טהאן שׂונאים אויך אזוי ווי פריינד. 94)
האט ווער אונזער רעכטע באק געשלאגען,
אויך די לינקע לאמיר איהם צוטראגען. 95)
אט אזעלכע לידער מיט אזעלכע ווערטער
פלעגט זי תמיד זינגען אין די אלע ערטער.
תחילת זענען איהרע פריינד גאר געוועזען ווייניג,
ס׳זענען איבער איהר געוועזען ניט אלע איינינג,
ס׳האבען זי א טהייל פארגעטערט און געהאסט,
אנד׳רע ווידער פון איהר גאר געשפאט, געלאכט.
אפגעלויפען איז די יוגענד איהר ניט שטיל
אויסגעשטאנען איז זי גרויסע צרות פיל.

ווי די מוטער אין די פרעמדע מקומות
אויך געליטען פיל פון מענשען-בהמות. 96)
ביז א גרויסער מאנארך איז געקומען
און זי פלוצלים פאר א ווייב גענומען. 97)
ער נישקשה האט בערעכענט וואס ער טהוט,
עפּיס קומט זי דאך ארויס פון יודעלס בלוט,
יודעלס יחוס לייקענט דאך ניט קיינער,
אי פון זיינע בלוטפיינד אויך ניט איינער.
שׂונאים מעגען זידלען איהם: ושיד הגלאמי!
יעקב׳ס אייניקעל איז פיל איידלער נאך פון זיי.
ער בעדארף ניט קויפען קיין דיפלאם פאר געלט,
האט א יחוס-בריף אן-אלטען ווי די וועלט.

יג.

יודעלס טאכטער, אט דעם מאן בעקומען,
האט א גאנצע וועלט באלד אפגענומען,
איז געווארען גאר די ערשטע דאמע,
אפגעריסען גאנץ זיך פון דער מאמע,
—מ'ווערד אין עושר און אין כבוד לשאלט
און בעדינטע האט זי פיל ווי האלץ.
ס'טראגען זי פיל שררות אויף די הענט,
און מאנארכעס, מיט איהר זיך בעקענט,
יעדער זי צוגאסט געבעטען האט צו זיך,
עס פארברייט זיך אין דער וועלט איהר נאמען גיך.
און דערווייל האט יודעל, ניט פאר אייך געדאכט,
ס'לעבען זיינס אין צרות און אין נויט פארבראכט.
ארים איז ער געווען און נידריג, קליין,
אין דער פרעמד שטארק שלענד ווי א שטיין.
זיך געמאטערט האט ער ביז צום טויט
צודערטאפען ס'טרוקען שטיקעל ברויט,
צובעקומען ערגיץ וואו א לאך,
איבערזיצען רוהיג חאטש א וואך.
אט אבי נאר ווי ס'איז מעגליך,
ניט צוזיין נע-ונד טאג טעגליך.

שלעכט. עס איז גארנישט צומאכען!
יודעל אויף דער עלטער מיט'ן געזינד
האט געמוזט נאך אלע זאכען,
נעביך, אנקומען צום רייכען קינד.
אך און וועה איז אבער יענע פעטער,
וואס צו קינדערס הילף בעדארפען שפעטער
זיי פארלירען זייער פנים,
מען בעטראכט זיי פאר נאראנים.
עס געפעלט ניט זייערס קיין שום זאך
זייער עלטער, נעביך, ווערד צו שמאך.
עס געפעלט ניט זייער רייד,
זייער פיהרונג, זייער קלייד.
עס געפעלט ניט ווי זיי שטעהען,
ווי זיי עסען, ווי זיי געהען.
קומען זיי אריין אין הויז,
אין די שיך מיט דער קאפאטע,
שיקט מען, מחילה, זיי ארויס-
פע, זיי טראגען אן די בלאטע!
געהן זיי אומען אין דער קיך אראפ,
זאגט מען: אך, זיי נאשען פונ'ם טאפ!
ווילען זיי אריינגעהן וואו מען עסט,
זאגט מען: זייט-זשע מוחל ווייטער, געסט!
ווילען זיי חאטש זיצען מיט די קנעכט,
זאגט מען: ס'מאכען זיי די אלטע שלעכט.
העלפען זיי אין וואס-ס'איז פאר א פאך,
זאגט מען: געהט, דאס איז ניט אייער זאך!

הָאבֶּען זֵיי פוּן וַוייטֶען זִיךְ גֶעשְׁטֶעלט,
זָאגט מֶען: זֵיי גֵעהט כְּלַל נִיט אָן דִי וָועלט!
רֵיידֶען זֵיי,—וָואס, זָאגט מֶען, רֶעדט אִיהר פִיל;
שְׁוַוייגֶען זֵיי, וָואס, זָאגט מֶען, שְׁוַוייגט אִיהר שְׁטִיל
בְּקִיצוּר, וָואס זֵיי טהוּעֶן אִיז נִיט גוּט,
מֶען פַארטְרִיפט זֵיי תָּמִיד זֵייעֶר בְּלוּט.
יוּדלֶען אִיז גֶעוֶוען אוֹיךְ וֵועה אוּן וִוינד,
אָנקוּמֶענדִיג נָאךְ הִילף צוּ זַיין קִינד,
שׁוּלדִיג מַאכֶען סְ׳קִינד אִיז דָאךְ נִיט גְרִינג,
לִיבֶּע גֵעהט אִיהר נִיט אַרָאפּ פוּן צִינג.
לִיבֶּע אִיז אִיהר אֵיינְצִיג וָוארט,
דַרְשֶׁ׳ט עָס אִין יֶעדֶען אָרט.
שׁוּלדִיג זֶענֶען דָא, אַ פָּנִים,
פוּנֶ׳ם מַאנס צַד דִי מְחוּתָּנִים.
סְ׳הָאט אַ טְהֵייל, כְּפִי סְ׳אִיז אַ קְלַאנג,
יוּדלֶען פַיינט גֶעהַאט פוּן לַאנג.
נָאךְ אַ טְהֵייל פוּן גְרוֹיסֶע שְׂרָרוֹת וִוידֶער
שְׁטֵעהט נִיט אָן צוּזַיין מִיט יוּדלֶען בְּרִידֶער—
אַט דֶער שְׁלֶעפֶּער, פוּן אָן־אָרֶמֶער נַאצְיֶע,
זָאל זַיין מִיט זֵיי שְׂרָרוֹת „פַאנִי־בְּרַאצְיֶע"!
אַנדֶ׳רֶע זָאגֶען מִיט אַ גְרִינג גֶעמִיט:
מֵילָא יוּדֶעל—טַא, עֶר גֵעהט נָאךְ מִיט,
לְמַאי נָאךְ מִינדלֶען גֶעבֶּען עָסֶען,
אַט דֶער מוֹיד, וָואס אִיז פַארזֶעסֶען?
גָארנִישְׁט טהוּט עָס אַט דָאס מֵיידֶעל.
נִיט נֶעטִיג וָואס זִי אִיז פוֹיל,

אוּן אַזוֹי פַארגְרֶעבּט, נִיט אֵיידֶעל,
עֶפֶּענט זִי אוֹיף אוֹנז־אוֹיף נָאךְ אַ מוֹיל!
לָאזט נִיט אוֹים פוּן אוֹנז אִי אֵיינֶעם,
אִיז פַארְרִיסֶען, הֶערט נִיט קֵיינֶעם.
מִינדלֶען מְבוּזֶה הָאבֶּען זֵיי גֶעמַאכט
יוּדלֶען מְשׁוּנֶּה גְרָאבְּלִיךְ אוֹיסְגֶעלַאכט.
קְנֶעכט, גֶעהֶערט אַזוֹינס פוּן שְׂרָרוֹת,
פְּלֶעגֶען יוּדלֶען אָנְטְהאָן צָרוֹת
אוּן פַאר יֶעדֶען בִּיסֶען
גְ׳נִיג אִיהם בְּלוּט פַארְגִיסֶ׳ן.
הָאבֶּען פִיל בִּלְבּוּלִים אוֹיסְגֶעטְרַאכט
אִיפֶ׳ן פַייעֶר, נֶעבִיךְ, אִיהם גֶעבַּאכט
בֵּייזֶע הִינד, וָואס נָאר אַבִּי מֶען הֵייכט
אַיילֶען זִיךְ דֶעם הַארם בֶּעפֶעהל דֶערְפִילֶען.
פְּלֶעגֶען אוֹיךְ אוֹיף יוּדלֶען, וִוי כֶען ווייסט,
שְׁטֶעגֶען מֵיילֶער הִינְטִישֶׁע אוּן בִּילֶען.

ז.

יודלען אין דער וועלט דאס לעבען שווער
ווערד איהם נח׳ס תבה זיין געזינד.
וואס דער מבול צרות גיסט אלץ מעהר,
מעהר פארשפארט ער זיך מיט ווייב און קינד.
יודעל אין דער היים און יודעל אין דער וועלט
איז אין צווייערליי געשטאלטען פארגעשטעלט.
יודעל אין דער וועלט א קנעכט, א שמאטע,
אין דער היים א האר, א באן, א טאטע.
דארט א ווארעם, ווי א פליג גאר שלאף,
דא א יש, א פריץ און א גראף.
דארט אהן לייב און לעבען, אהן געפיהל,
דא א מענש, ער לעבט און פיהלט זעהר פיל.
דארט א ניכטס, אהן בילדונג, אהן א צינג,
דא א למדן, רעדט און ווייסט אלסדינג.
דארט דערשלאגען שטארק פון המן׳ס מסירות,
דא גאר לעבעדיג־פרעהליך, זינגט זיך זמירות.
אין דער היים פארגעסט ער זיינע שמארצען,
ליבט זיין ווייב, זיין קינד פון גאנצען הארצען.

פוצט זיין ווייב מיט וואס ער קען נאר קריגען,
די צופוצען איז זיין בעסט פארגניגען.
היינגט אויף איהר אז וואס ער האט אי שמאטעס
איז פון קאפ בעהאנגען ביז די פיאטעס.
מינדעל זיינע ליגט איהם אויך אין זינען,
חכמות פלעגט ער פיל אין איהר געפינען.
לייטיש רייד אויף איהר מיט שנאה
שרייבט ער עס צו נאר צו קנאה.
ווייס איך דען ניט, פלעגט ער זיך בעקלאגען,
אז ניט אמת איז וואס שונאים זאגען.
איך זאג עדות, ווי זי האסט בטלנים,
ארבייט, זאגט זי, און ניט זייט גזלנים. 98)
לאז דיין שטוב זיין אפען אלע צייט,
זאגט זי, פאר די אלע ארמע לייט. 99)
ליבען מענשען גאר אהן אונטערשייד –
דאס איז איהרע אמת קלארע רייד. 100)
הייסט: קיין מענשען ניט פעראכטען,
און אליין זיך ניט שטארק אכטען. 101)
מענשען, געצען־דינער גאר,
אויך ניט קרימען זיי א האר.
ארמע ביי זיי שפייזען זאל מען פיין,
און די קראנקע מבקר חולה זיין. 102)
און די טויטע זייערע אויך בעקלאגען,
פונ׳ם אבל צער ארויסצושלאגען. 103)
מ׳דארף זי, ווי איך, קענען רעכט,
וועט מען זעהן, זי איז ניט שלעכט,

איז געלערענט און מיט אלע מעלות,
איז א גאנצע רבצין, פסק'ט שאלות.
ווי א יוריסט קען זי גוט דעם דין,
ווי א דאקטאר אויך די מעדיצין.
קען אויך פיזיק, אסטראנאמיע
חשבון און די עקאנאמיע;
קען נאטורגעשיכטע ווי פראפעסער,
און די אנאטאמיע פיל נאך בעסער.
אין היסטאריע גוט ביז אויף א האר
איז זי ווי א יוד אין אשרי קלאר.
היינט די קענער מעגען זיך ניט שעמען
דרינען, כ'לעבען, ביי איהר שטונדען נעהמען.
איהרע גלייכע ווערטלעך זעגען שפיצינ,
איהרע משלים גאר חידושים וויציג. 104)
כ'פאל פון לייטיש רייד נאך ניט אראפ,
עס זאל מיר זיין, טאכטער, פאר דיין קאפ!
יודעל נעבען וייב און קינד דערפיהלט,
ס'ווערען זיינע שמערצען איהם געשטילט.
האפט נאך תמיד אלץ ביי זיך,
אז געהאלפען ווערען וועט ער גיך.
נאט, נישקשה, איז א טאטע,
און פארגעסט איהם ניט עד־עתה!

מו.

יודעל, ס'לעבען איהם וואס ווייטער שווער
בלאנקעט זיך ארום אהין־אהער.
שטענדיג הערט ער ס'אלטע לידעל:
ווייטער, זייט־זשע מוחל, אידעל!
קומט איהם אוים אריבערגעהן א בריק,
היישט מען צאהלען, אדער געהן צוריק.
און ביים דורכגעהן ערגעץ וואו אן־ארט,
„לייבצאהל", יודעל, גיב! איז אלץ איין ווארט. 105)
ס'איז קיין רוה פאר איהם ניטא,
שטהמען קאסט איהם טהייער;
פאר א חיי־שעה
מוז ער צאהלען שטייער.
„שוצגעלד", יודעל, גיב מיר!
זאגט איהם איינער.
גיב דערפאר וואס מ'בעדעכט דיר
ניט די ביינער. 106)
יעדער אין דער וועלט
לאזט איהם ניט צורוה:

גיב מיר, יודעל, געלט,
מעלק זיך ווי אַ קוה! 107)
מ'וואונדערט אַף פאַר איהם אַן אָרט,
און מע מעלקט איהם, מעלקט איהם דאַרט. 108)
ס'קומען הינד פון אַלע גאַסען,
ווילען דאָ אויך עפּיס נאַשען. 109)
מעלקט מען ביז עס לאָזט זיך אויס
און מע טרייבט איהם באַלד אַרויס.
יודעל טראַכט, און זוכט הסברות,
געהט אַרום אין אייגענע צרות
הין־און־הער, און מאַכט די קינק
צובעקומען ס'ביסעל מינק.
מ'צווינגט איהם מיט'ן האַרבען לשון
דרעהען. מאַכען מיט דער רייף,
כשר, זאָגט מען, איז זיין גראָשען,
יודעל נאָר אַליין איז טרייף.
צופאַרשוואַרצען יודלען ס'פּנים,
פאַלען שׂונאים אויף אַ שפּיצעל —
געבען אין איהם די סימנים:
לאַטעס, און אַ געלען מיצעל. 110)
אין אַזעלכע זאַכען
איז ער גאָר צום לאַכען.
און בעקומט אַ פּנים גאָר
מאַכט ווי אַ רוח נאָר.
וויינט אַ קינד ביי דעם און דעם,
שרעקט מען עס און מוזט אַ רוף:

„יודעל, איהם אין טאָרבע נעהם,
נעהם איהם, יודעל, עס איהם אויף!" 111)
יודלען שלים פון אַלע זייטען,
אוי־וועה, שוועערע, שווערע צייטען!
„יודעל, אויף הוצאות! שרייט אַן־עולם,
אין דער וועלט וואס שלעפּט זיך מיט'ן צלם.
געהן מיר עס אַ נאָז אָנרייבען
אינזער פּעטער רב ישמעאל,
מחילה, איהם אַרויסצוטרייבען
שאַקי באַלד פון ארץ־ישראל.
ווילען מיר דיך ניט פאַרשעמען
און דיין ברכה פריהער נעהמען.
סטייטש, וועט הייסען עס אַ גאַנג פון מענטשען,
לאָזען זיך אַזוי ווייט אין אַ לאַנד,
און רב יודלען פריהער ניט צו „בענטשען"!
נא־ושע, זאָלסט געדענקען, אונזער האַנד!...
נא־ושע דיר, פּראַכט אַזן המציאות,
און דו גיב אונז אויף הוצאות". 112)
איינמאָל זאָגט אַ פּריץ אַן זיין ווייב:
„יודעל! אומריין, שמוציג איז דיין לייב,
קענסט, חלילה, מיינע לייט פאַרשמירען,
ס'איז אַ מצוה דיך אין באָד צופיהרען". 113)
און דער בעדער טאַרקעוועמאַדע 114)
הייצט אויס ס'בעדיל מיט פּאַראַדע.
ג'וועהן אַ בעדער איז ער דאָך אַ טרייער,
ס'ווערד אין בעדיל היים, אַ העליש פייער.

ס׳וועצט די פּאַרע שטאַרק ווי זיילען רויך,
און באָד־יונגען נעהמען יודלען באַלד,
ציהען איהם אוים, מחילה, העט־העט הויך,
פאַרען איהם די ביינער דאָרט מיט גוואַלד.
באָדגעלט – מיט אַ חוזיק־מאַכען
מאָהנען זיי איהם שטאַרק –
לאָז אונז, יודעל, ריינע זאַכען
און נאַ דיר אין קאַרק! 115)
פון די פּריצים איז ניט צו בעשרייבען
אַלע ווילדע מעשׂים און שפּאַס־טרייבען.
יעדער באַראָן
האָט זיין שגעון
אַט אַזוי פלעגט יודעל וואַנדערען
פון איין פּריץ צו דעם אַנדערען.
וואָס אַ נייער שׂרדה
איהם אַ נייע צרה.
און אַז ער בעטראַכט אינגאַנצען גאָר,
וואָס אין לעבען מיט איהם איז געשעהן,
קומט איהם איצט אין העלע פאַרבען פאָר,
וואָס אין טרוים אַמאָל ער האָט געזעהן
ס׳קומט אַזוי אוים טאַקי אויפ׳ן סוף –
פון אַ מענשען ווערד ער היינט אַ שאָף
„אַ שאָף, אַ שאָף!” האָט איהם זיך געדאַכט
און אויף זיך אַ „חד גדיא” געמאַכט,
מיט די מחבלים מיט די אַלע שרעקען,
ווי דאָרט איז „חד גדיא” יענע פּלאָגען.

ס׳איז אַ קאַמץ דאָ און אַ הונד, אַ שטעקען
די וואָס נאַשען, בייסען און וואָס שלאָגען.
ס׳איז דאָ פייער, ס׳פּירט, אַ שכּור אויה׳עי
אי אַ מלאך־המות אי אַ שוחט.
נאָר הקדוש ברוך־הוא
שווייגט לעת־עתּה אין זיין רוה.
ס׳טהוען צרות און די שלעק,
און די מעשׂה האָט קיין עק
הערט מען יודלען זיין „חד גדיא” זינגען,
קען דאָס האַרץ פאַר גרוים רחמנות שפּרינגען.
ס׳הערט אין ניגון זיך אַזאַ געוויין,
וואָס אין שטאַנד צוריהרען אי אַ שטיין
ס׳הערט זיך, שלאָפע קינדער קלאָגען:
פאַר וואָס האָט געקומט אונז שלאָגען,
אונז אין פּנים טהאָן אַ שפּיי,
פאַר אַ מינוט עטהמען פריי?
ס׳הערט זיך, קולות ביט׳רע, וועה און ווינד,
ווי אַ מאַמע עס בעוויינט איהר קינד:
וועה דער מאַמע, דיך וואָס האָט געבאָרען,
און בעגראָבט דיך אין די יונגע יאָהרען!
ס׳הערט זיך אויך, פאַרוואָגעלטע חליפען,
דאַרע־קוואַרע, קוים וואָס זיי זיפען…
גלאַט אַזוי זיך אין אַ לידעל,
נאָר אפילו שׂמחת תּורה,
אַז ס׳צווינגט זיך אונזער אידעל,
שמעקט עס אויך מיט מרה שחורה

חָתָן-כַּלָה אַז עֶר אִיז מְשַׂמֵחַ,
זָאגט דִי שֶׁעהנֶע בְּרָכוֹת מִיטֶ'ן קְנַאק,
הָאט פוּן קִינוֹת עֶס אַטַעַם אַ רֵיחַ,
אוּן עֶס וֵויינט זִיךְ עֶפִּים גָאר גֶעשְׁמַאק.
וָואס עֶר זָאל נִיט זָאגֶען פַאר אַ נִיגוּן,
מִי שֶׁבֵּרַךְ, צִי אֵין כֵּאלֹהֵינוּ,
אַיין קוֹל אִיז: גֶעוַואלד,, אוֹי וֵועהגֶעשְׁרִייגֶען!
גְלַייךְ וִוי אִין וּמִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ.
יוּדֶעלס גָלוּת-נְשָׁמָה אִיז אַ קְוַואל
פוּן יִסוּרִים, לֵייד אוּן טְרֶערֶען,
זַיין גֶעלֶעכטֶער אִיז מִיט גְרִינֶער גַאל,
אֶפְּשֶׁר אַז מְשׁוּגָע נָאר צוּ וֶוערֶען.
מַחֲמַת צָרוֹת אִין זַיין לֶעבֶּען
אוּן אִין לוּפְטֶען שְׁטֶענְדִיג שְׁוֶועבֶּען,
הָאט פַארדְרֵעהט זִיךְ אִיהם דֶער מֹחַ,
אוּן אִיז קְרַאנק אַצִינְד, אָהן כֹּחַ.

טו.

אִין אַ הֶקְדֵשׁ, אוֹיף אַ הִינֶערְשׁ פִּיסֶעל,
וָואס שְׁטֶעהט אִין אַ גֶעסִיל וַוייט פַארְרִיקט,
ווּאוּ קַיין לִיכט נִיטָא, קַיין לוּפְט אַבִּיסֶעל,
ווּאוּ עֶס עֶטְהֶעמט זִיךְ נִיט פְרַיי, עֶס שְׁטִיקְט—
אָט דָאס אִיז פַאר יוּדֶלֶען הֵיינט אַן-אָרט,
קְרֵיינְקֶען וִויפִיל עֶר וִויל זָאל עֶר דָארט.
אוּן דָאקְטוֹירִים פִיל וִוי מִיסְט
זֶענֶען אֶפְּשֶׁר דָא אִין שְׁפִּיטָאלֶען,
גְרֵייט צוּהֵיילֶען חָאטְשׁ אוּמְזִיסְט,
אִי אֲפִילוּ נָאךְ צוּצָאהלֶען—
דִי וָואס הוֹיבֶּען אָן צוּפְּרַאקְטִיצִירֶען
אוּן אֶזֶעלְכֶע אוֹיךְ פוּן יֶענֶער כִּתָּה,
וָואס אוֹיף קְרַאנְקֶע מֶעדִיצִין שְׁטוּדִירֶען,
וִוי מֶען לֶערֶענְט זִיךְ אוֹיף קֶעטְץ דִי שְׁחִיטָה.
אָט אַזוֹינֶע דָאקְטוֹירִימְלֶעךְ קוּמֶען,
פוּנ'ם אַלְטֶען אוּן דֶעם נַייעֶם שְׁנִיט,
אוּן צוּהֵיילֶען יוּדְלֶען זִיךְ גֶענוּמֶען.
קָאנָאוַואלֶען אוֹיךְ דָא אִין-דֶערְמִיט.

מעהר פון אלע צווישען די דאקטוירים
זענען דייטשע רופאים, די חמירים. 116)
מ'האט ניט אויסגעגלייכט זיך אין פיל זאכען
אויף קאנסילומס, וואס זיי פלעגען מאכען.
יעדער זאגט זיך זיינס אויף יודלען אפ,
וואס עס פאלט איהם נאר אריין אין קאפ.
האטש ער איז אויף איהם א מבין
ווי א חזיר איז אויף הייוען.
ס'זאגט א דייטשיל: „עולם!
כ'בין זיך כלל ניט טועה,
יודעל איז א גולם,
משוגע, חסר־דעה.
קוקט זיך גוט־צו צו זיין פנים,
צו זיין לשון און צו די מאניערען,
וועט איהר האבען די סימנים,
אז געריהרט איהם זענען די געהירען.
ס'איז פאר יודלען נאר איין מיטעל,
נעהמט, זייט מוחל, טוקט איהם אונטער
גוט אין וואסער אין א ביטעל,
ווערד ער פרישער און געזונטער" 117)
ענטפערט אפ א דייטשער איהם פראפעסער:
„ס'וואסער אונבריין מאכען איז א שאד,
אין א חוק דעם וועט פון גאנצע פעסער
וואסער גאר ניט העלפען איהם די באד.
היינט איז קאלטע וואסער קור אויס מאדע.
בעסער אין געוואנד אריין צושטעקען,

נאך דער הייסער הייניגער מעטאדע,
און איהם, זאג איך, געבען פולווער שמעקען". 118)
„חס־חלילה! ווערד א גרויס געריידער,
פולווער פאסט ניט יודעלם גאר חאראקטער
זיין נאטור איז פולווער גאר דערווידער,
אונז בעקאנט איז בעסער יודעל פאקטער". 119)
„איך, רבותי, קען אויך יודלען גוט,
לאזט א רופא'ס קול זיך הערען,
מיר געהייסען האט מען: לאז איהם בלוט!
ס'וועט דערפון איהם גרינגער ווערען.
ווייל דאס בלוט זיינס איז פארדארבען,
ס'לאז איהם ניט זיין צו קיין בושה,
עלטערן, וואס דערפון געשטארבען,
האבען עס געלאזט איהם ירושה.
פון דער קראנקהייט די סימנים
זעהט מען אין זיין פינסטער פנים.
קעגען מענשען איז ער פול מיט האס,
ער אליין—א גארניסט, מיאוס פויל,
שטענדיג געהט ער ליידיג, פוסט־און־פאס,
און אויף אנדערע שפענט ער א מויל". 120)
ס'טהוט דער מומחה מיט דער האנד א פאטש,
קומט אריין א רופא־יונג, א יונגאטש
מיטן קליפערג'צייג דאס פולע וועקיל:
פיאווקעס, לאנצעט, באנקעס אויך א פעקיל,
און געוואלט וואס גיכער זיך פארחאפען,
יודעלם בלוט מיט אלע כלים צאפען. 121)

„און אִיךְ וֶועל אַייךְ אָט וָואס זָאגֶען –
זָאגט אַ דָאקטָאר און פְּרָאפֶעסֶער –
יוּדֶעלס קְרַאנקהַייט קוּמט פוּנ׳ם מָאגֶען,
יוּדֶעל, זָאגט מֶען, אִיז אַ פְּרֶעסֶער.
אָט דֶער גַאנצֶער עוֹלָם מֶענשֶׁען דָא
זָאגט, אַ פְּרֶעסֶער וִוי עֶר אִיז נִיטָא.
הָאט פוּן מוֹיל בַּיי יֶענֶעם אוֹיסגֶערִיסֶען,
מִיט הַסְבָּרוֹת, אִי דֶעם לֶעצטֶען בִּיסֶען
אִיז מַיין דֵעָה צוּפַארשְׁרַייבֶּען
אִיהם אַ מִיטֶעל אוֹיף צוּטְרַייבֶּען.
טְרַייבֶּען, דָאס אִיז בֶּעסֶער פוּן אַלסדִינג,
מְ׳פַטֶרט אַל-דָאס בֵּייז אִי גִיךְ אִי גְרִינג״. 122)
„טְרַייבֶּען, מְהֵיכָא-תֵּיתִי! זָאגט מִיט גַאל
אֵיינֶער, טַאקִי נָאר אַ קָאנָאוַואל,
לָאזֶען בְּלוּט – אָךְ, אוֹיךְ אַ מִיטֶעל!
אוֹיךְ פוּן „קְרָאטקֶע וִויק״ אַ בִּיטֶעל,
מְ׳קֶען אִיהם סְ׳בִּיטֶעל פוּן „רֵיין וַואסֶער״ מַאכֶען,
מְהֵיכָא-תֵּיתִי, אָךְ!
בֶּעסֶער אָבֶּער פוּן דִי אַלֶע זַאכֶען
אִיז מַיין מִיטֶעל נָאךְ.
יוּדֶעלס קְרַאנקהַייט, וִוי אִיךְ מֵיין,
נֶעהמט זִיךְ פוּנ׳ם לֵיידִיג-גֵעהן.
דְרִיבֶּער דַארף מֶען אִיהם פַארשִׁיקֶען וַוייט
אוֹיף קָאלָאנִיֶעס אַרבֵּייטֶען אַ צַייט.
זָאל מֶען קוּקֶען גוּט אִין תּוֹךְ אַרַיין,
בֶּעט מֶען אִיהם בְּלֹא-בּוּשָׁה מְסַרֵס זַיין.

אַרבֵּייט, און צוּגְלַייךְ דִי אָפֶּעראַציֶע,
אִיז פַאר אִיהם דִי בֶּעסטֶע גָאר קוּראַציֶע.
יוּדֶעל טָאר נִיט זַיין בֶּעווַייבּט,
אָט אַזוֹי, קָאלֶעגֶעס, בְּלַייבּט״. 123)
„סְ׳אִיז פוּן יוּדֶעלס קְרֵיינק מִיר דוּל דֶער קָאפּ,
הַאקט אַ דָאקטָאר אָט דֶעם שְׁמִיעֶם אָפּ,
שִׁיקט אִיהם הָאטש קֵיין אֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל
צוּ דֶעם פָּאטֶער,
דָא אַבִּי מִיר זָאלֶען וֶוערֶען
זַיינֶער פָּטוּר!״ 124)
סְ׳בְּלַייבּט: אַז לָאזֶען יוּדֶלֶען בְּלוּט
דָאס אִיז לְכָל-הַדֵעוֹת גוּט.
רוֹפְאִים מִיטֶ׳ן קְלִיפֶּערגְ׳צַייג שְׁטֵעהן גְרֵייט –
סְ׳אִיז „לַיהוּדִים״, שִׂמְחָה וְשָׂשׂוֹן!...
זֶענֶען צוּ דֶער אָדֶער לָאזֶען בְּרֵייט
און צוּזֶעהן זִיךְ מִיט אַ גְרָאשֶׁען...

יו.

און צו די דאקטוירים דעם געריטעל,
ווי אראפגעפאקען פונ׳ם הימעל,
קומט א דאקטאר פלוצלים אונטער,
מיט א הויקער, קיין געזונטער, 125)
איז א מענש א גוטער, אהן א נאל,
נארען לאזט ער זיך ניט אויף קיין פאל.
מיט איהם קומען אויך פון זיין חבריא
אסיסטענטען, העלפער ועהר געטריא. 126)
ביים אריינקום נאר אין שטיבעל
ווערד זיי אויפ׳ן הארצען איבעל.
און אין שטיבעל איז פארדומפען, היים,
נאר צום חלשן, אפציגעהן מיט שווייס.
ס׳האט דעם דאקטאר ס׳הארץ געריסען,
וואס מען הויבט ניט אן צו־וויסען,
יודעלם קריינק וואס איז, וואס די בעטייט,
און מען מאטערט איהם א לאנגע צייט.
נעהמט זיך שווארץ אויף וויים בעווייזען,
אז געזונט איז יודעל אייזען.

רופאים נאר פארדרעהען איהם א מוח
נעהמען צו ביי איהם דעם לעצטען כח.
לופט און פריי צוזעטהמען אין דער וועלט־
אט וואס מאנגעלט איהם, וואס יודלען פעהלט!
נעהט א רופא קעגען דער נאטור,
איז ער קראנק אליין, בעדארף א קור...
„אך, וואס זענען די עס פאר חמורים!—
מאכט צו נישט נאך איינער די דאקטוירים—
אלטע רפואות, פון חמעלניצקעס צייטען,
זיי אויף בעס׳רע מוז מען היינט פארבייטען.
היינט איז א מענש מעהר קיין שפיל,
טהאן מיט איהם וואס נאר מען וויל
אלע איי׳רע רפואות, ברידער,
מאכען ערגער נאך, פארדארבען.
ליגט ווי יודעל איהר זיך נידער,
וועט איהר פון די רפואות שטארבען״. 127)
ס׳שטעלט א פראנצויז, גאר א גלח,
שטארק ארוים זיך, ווי א מלאך.
„וועה־געשריגען!— זאגט ער— שוין פון לאנג
אלץ בעטראכט איהר יודלען דא מיט תנועות,
און פארגיפט איהם ס׳לעבען ווי א שלאנג
מיט די אלטע משונה־ווילדע רפואות.
ווער גיט ס׳רעכט אייך, וויסען בין־איך גערען,
זיך אויף יודעלם בארד צולערנען שעהרען?
ווי בעהאנדעלט האט איהר, זאגט מיר גלייך,
ס׳שעפלע, וואס געקומען איז צו אייך,

וואס פון טייכען בלוט ארויסגעשוואומען
און צו אייך מיד בעטען הילף געקומען!
מיט דעם לעבען זיינם דא אויף דער וועלט
איז עס נאך צופרידען ניט געשטעלט,
אז איהר נעהמט ביי איהם אוועק טאג טעגליך
וואס זיין לעבען מאכען קען ערטרעגליך.
מיינט איהר אייער קור אצינדער
לאזען ירושה אייערע קינדער?
קליגער ווערד! און האָרכט די צייט וואס רופט:
פריי לאָז אָטהמען יעדער מענש די לופט!
נעהמט די נייע מעדיצין אפיר,
שפּענט, ניט פארשפּארט זיין לאָז די טהיר!... 128)
ס׳מישט אן־ענגלענדער זיך אויך אריין.
„וויסען, זאגט ער, זאלט איהר מוחל זיין,
יודעל איז אן־אפּגעקומ׳נער פרינץ,
מיט איהם מאכען זאלט איהר ניט די קינץ.
אייביג וועט אויף איהם דער טאטע ניט זיין ביז,
וועט דערפילען זיכער זיין הבטחה,
און פון זיינע צרות איהם נאך מאכען ליין
ברייגען איהם צוריק צו זיין משפּחה,
פריהער אָדער שפּעטער, צו זיין אָרט,
ווי אמאל צולעבען גליקליך דאָרט.
דרום זיך היטען זאלט איהר, מיינע הערען,
ס׳וועט נישקשה ניט געשיינקט אייך ווערען!" 129)
און צום גליק גראָד קומט די „פריהלינגס־צייט".
ס׳האט די וועלט זיך רענסמאל פריש בענייט,

ס׳האט געשפּראָצט, געבליהט ארום און ארום,
ליכטיג איז געוואָרען, לעבדיג אומעטום.
די פארוואָגל׳טע פייגעל קומען ווידער,
קומען מיט געזאנג, מיט פרייע לידער
ליבע, ליבע! זינגען זיי און שאלען
אפען פאר א וועלט די נאכטיגאלען.
ס׳ווערד די מענשען אויף דעם הארצען גרינגער:
פרישער שטארקער פיהלט מען זיך און יינגער.
יודעלס וועהטיג ווערד אביסיל אויך געשטילט,
שטארקער און געזונטער האט ער זיך געפיהלט.

יח.

נאָר וואָס העלפט עס אָבער, יודעל ליבער,
אַז דו האָסט גאָר, אוי! אַ חראָניש פיבער
דאַכט זיך ביסט אַ מענש, געוואָרען ריַיט,
רופט זיך, אָפ די קריינק דיר אַלע צייט.
לאָז נאָר טהאָן אַ בלאָז אַ קאַלטליך ווינטעל,
לאָז נאָר טהאָן אַ ביל אַ פיצעל הינטעל,
לאָז אַבי ווער אויף דיר נאָר קרומליך קוקען,
לאָז די זון אין וואָלקענס זיך נאָר טוקען,
לאָז, חלילה, לא יבוא ולא יעלה,
פינסטער ווערען אין דער וועלט אַ ווייַלע,
הערען לאָז זיך אין דיין גאַס אַ היק
ווערסט-דו מסוכן קראַנק, אוים מענש צוריק!

* *
*

ס'דרעהט זיך אין דער וועלט דאָס רעדיל איבער,
און אַוועק דער זומער גיך דער ליבער.

ס'קומט דער הערבסט אָן מיט זיין בייזער צורה,
זיינע משרתים: ווינטען, נעץ און קעלט
לויפען פריהער מיט דער וויסטער בשורה —
ריכטען זיך אויף צרות זאָל די וועלט!
מיט זיין קומען ענדערט זיך דאָס וועטער.
ס'מינעט זיך אין פנים די נאַטור,
אויסצושניידען הויבט ער אָן איהר בלעטער.
משונה ווילד און שטרענג איז זיין צענזור.
פון די זיינגער איז נימא אי איינער,
ווייט פאַרוואָגעלט איז דער סאָלאָוויי.
ס'בלייבט פון אַלע מעהר ניט איבער קיינער.
ער, דער גנב נאָר — דער „וואָראָבייי".
יודלען, נעביך, ווערד באַלד ווידער איבעל
און איז ווי געוועזען פאַרשפּאַרט אין שטיבעל.
ס'לייגט די קריינק די אַלטע איהם אַנידער,
און דאָקטורים איהם בעטראַכטען ווידער.
טאַקי יענע אַלץ פערדאַקעס,
וועלכע קענען טאַקי מכות.
בעת די חברה רעדט דאָ צווישען זיך
קומט צו יודלען אונטער איינער גיך.
„ס'בין איך, זאָגט ער, מעפיסטאָפעל
ע-ע, יודעל, דיר איז שאָפּעל!
ביסט שלאָף? ליג-זשע בעסער שטיל,
ריידען וועל איך, ריידען פיל.
אי-אי, איז עס היינט אַ לעבען
פאַר מיר, פאַר דיין אַלטען רבין!

אהן עין-הרע האב איך עס א צייט,
אנגענומען בין איך שטארק ביי לייט.
פלעג מיך שטופען פריהער דורך דער טהיר,
מ'זען טענה'ן יאהרען גאנצע לערך
ביז עס האט לסוף אפגעגאלטען מיר
האלטען מיט א מענשען אויף א דרך.
היינט-ושע קום איך פריי אריין
אין די גרעסטע שעהנסטע ערטער,
איך בעדארף ניט מאריך זיין,
פארטיג ווער איך אין צוויי ווערטער
פריהער האט מען אלץ אליין געדיינקט
און געזעהען ניט מיט יענעמס אויגען,
האב איך מיך געמאטערט און געקריינקט
ביז איך האב א חכם צוגעצויגען.
ס'איז א נשמה פאר א גרויסען פרייז
מיר צוקויפען פריהער אויסגעקומען,
ס'האט געלעבט אין וועהלטיג אויף מיין ספייז
ביז עס האט דער רוח זי גענומען.
היינט אויף נשמות איז א זול,
ס'קאסט די סחורה מיך ניט טהייער.
וועסט מיר גלויבען? איך בעצאהל
פאר א צעהנדליג היינט א דרייער!
די דאקטורים, מיינע לייט וואס דא,
די, משטיינס-געזאגט, חקרנים,
אט וואס זוכען אין דיר וואס ניטא —
וויפיל קאסטען די נאראנים?

וויפיל פארט? — — — — —
לאמיר לאזען עס דערוויילע,
ס'איז דערפון צוריידען ניט דא ס'ארט,
וועגען דיר איז איצט די שאלה.
מילא וועהסט-דו דאך שוין גוט ארויס,
אז אצינד די וועלט איז מיינע,
וואס-ושע, יודעל, מאכט מיר אויס
האפען נאך די נשמה דיינע?
נישמער גארנישט, גלאט פאר פריינדשאפט נאר
בין איך איצט אהער געקומען,
ס'האט דיין פנים פון א שווארצע-יאהר
מיך ביים הארצען אנגענומען.
האסט א טויזענט מאל געהערט פון מיר
און אויך הערען וועסט-דו עס אצינדערט,
אז די אלע צרות האסט-דו דיר
פאר דיין האלטען זיך נאר אפגעזינדערט.
היינט איז צייט נאך ס'זאל דיר ווערען גוט
און אוועקצווארפען דיין עקשנות,
אויב ניט, וועסט-דו, יודעל, זיין קאפוט,
ס'וועט, חלילה, צושפעט זיין, בנאמנות!
אט די שאלה לייג איך דיר דא פאר,
חי צו-פטור-ווערען פון דיין צרה?
גוט בעטראכט זיך, אבער גיכער נאר,
און א תשובה גיב מיר באלד א קלארע!"
און א מאך טהוט יודעל מיט דער האנד
קעהרט זיך אום מיט'ן פנים צו דער וואנד.

„יודעל, ביסט געווען און בלייבסט א בהמה,
האבען וועסט-דו ניט קיין רפואה שלמה!“
פלוצלים ווערד מ׳פיסטאפלען איבעל,
ס׳קומט דאס ווייב אריין אין שטיבעל,
זעצט ביי יודלען זיך צוקאפענס,
קרעפטיגט איהם מיט איהרע טראפענס.
„חברה, זאגט מ׳פיסטאפעל שטיל,
קומט, און טענה׳ט דא ניט פיל!
ס׳איז פון וואס צורייידען שוין ניטא,
זיך צודולען מיט אומזיסטע זאכען,
זי, דאס ווייב, אז געבען איהם איז דא,
וועט איהר שוין, נאראנים, גארנישט מאכען!...

הערות צום ערשטען טהייל.

---

1) דברים ח׳ ז—י״ א. 2) שמות י״ט, ט״ז—כ׳. 3) מדרש רבה. 4) בראשית י״ד כ׳, דברים י״ד כ״ב. 5) עם שם כ״ט. 6) שמות כ״ה ח׳. 7) במדבר כ״ח, שם כ״ט, שמות ל׳ ה׳. 8) דברי הימים א׳ ט״ו, ט״ז וכו׳. 9) דברים כ״י י״ח, שמואל ב׳ ד כ״ג. 10) סנהדרין ק״ד א׳. 11) ירמיה ל׳ י״א. 12) ישעיה מ״ג ב׳. *) כלשון בעל פה (מינדליך). 13) תורה שבעל פה. 14) ארכיטעקטור. 15) בילדהויער-קונסט. 16) בראשית ל״א, מ״ה מ״ט, הושע ד׳, ח׳ י׳. ש״ב כ״ב כ״ו כ״ח ל״ד. ובשביל הרעיון הנכבד שהיה כמום בעצם ראשונה בבמות ומצבות נתגלגל הדבר אח״כ שהתחילו לעבוד אותן. ועיין רמב״ם הלכות עכו״ם פ״א א׳. 17) צפניה א׳ ח׳. רמב״ם הלכות עכו״ם פ״א א׳, וכתב שם בעל כסף משנה בשם מהרי״ קולון: „שלא נתכוין לאסור אלא מלבוש המיוחד לעכו״ם וכו׳, אבל בשאינו מלבוש המיוחד לעכו״ם על דרך זו אין הישראל חייב להשתנות מן העכוים כלל ועיקר“. *) לגלות למקום תורה ולשמש תלמידי חכמים. **) בעקבתא דמשיחא חוצפא יסגא. 18) ויקרא י״ט כ״ז. 19) אבות פ״א, ב׳. 20) שמעון הצדיק בעל המאמר הזה היה משירי כנסת הגדולה, המקובצת מאנשים השובים שנקראים סופרים ע״ש עזרא הסופר המהיר (עזרא ז׳ י׳) וחז״ל שמשו במלת סופרים על החכמים בכלל כי בימים ההם היה מעשה הכתב יקר, והאיש אשר ידע למשוך בשבט סופר כבר היה מבעלי הידיעות (באור שם) ובנמי׳ (קדושין ל׳ א׳) לפיכך נקראו ראשונים סופרים. *) תלמוד גדול או מעשה גדול (קדושין מ׳ ב׳ ג׳). 21) ויקרא ב׳, ד׳ ה׳. 22) שם כ״ד ה׳. שמות י״ב ט׳. 23) שמות

כ״ז א׳, שם ל׳ י״ח. שם כ״ה כ״ט. שם כ״ז ז׳. 24) שמות כ״ו ל״א. שם כ״ח ו׳ ט״ו,
25) שמות כ״א כ״ב כ״ג. 26) ויקרא י״ב י״ג י״ד. 27) מיט דעם נאמען רופען די אומות
העולם ד״ם שטן. 28) שמות ט״ז, כ״ט. 29) ויקרא י״א ב׳ כ״ד. 30) ויקרא י״ט י״ט.
דברים שיצר הרע ועו״ג משיבין עליהם כגון אכילת הזיר ולבישת שעטנז, שאין טעם בדבר
אלא גזרת המלך (רש״י בראשית כ״ו ה׳). 31) פסל ומסכה. 32) עבודה זרה ב׳ ב׳,
מלמד שהחזירה הקב״ה על כל אומה ולשון ולא קבלוה. 33) שם שם, מלמד שכפה
הקב״ה הר כגיגית על ישראל ואמר להם אם אתם מקבלים וכו׳ מוטב ואם לאו שם תהא
קבורתכם. 34) שבת פ״ח א׳, עמא פזיזא דקדמיתו פומייכו לאדנייכו, כלומר נעשה
ונשמע. 35) דברים ד׳ י״ט. 36) דברים ד׳ ט״ז י״ח. 37) ישעיה ס״ו י״ז. 38) מיכה ב׳
א׳. עמוס ו׳ ח׳. 39) יחזקאל ב׳ ד׳. 40) הושע נ׳ א׳. עמוס ו׳ ו׳. 41) ישעיה מ״ו
ה׳ ט׳. 42) שם כ״ח, א׳ ז׳. 43) ויקרא י״ח ג׳. 44) דברים ו׳ ז׳. 45) מדרש חזית על
פסוק הנך יפה רעיתי. 46) שיר השירים ד׳, א׳ ט׳. 47) שם א׳ ה׳. 48) שיר השירים
ד׳ י״ב י״ג. 49) שם ב׳ ז׳. 50) דברי הימים ב׳, כ״ט, ו׳ ז׳. סנהדרין ק״ג א׳. אמון
העלה שממית ע״ג מזבח. 51) הושע ב׳ י״ג. 52) ישעיה א׳ י״ג. עמוס ה׳ כ״א כ״ב.
53) מלכים ב׳ כ״ב, ה׳ ו׳ י״א. 54) מלכים ב׳ י״ז י״ג. 55) שמות ט״ז ח׳ ט״ו. שם י״ז ו׳.
56) מלאכי א׳ ב׳. 57) דברים ל״ד י׳. 58) במדבר י״ב ג׳. 59) בראשית א׳. 60) ויקרא
כ״ה, מ״ב נ״ה. 61) שמות כ״א ה׳ ו׳. 62) ויקרא כ״ה י׳ כ״ג. 63) ישעיה ל׳ ב׳ ח׳.
64) דברי הימים ב׳ ל׳ ט״ז. 65) הושע ט׳ ד׳. 66) ישעיה כ״ב י״ג. אכול ושתה כי מחר
נמות פירש״י שלא יהיה לנו חלק לעולם הבא נעשה לנו הנאה בחיינו. והרד״ק כתב ונשמח
בעודנו בחיים. וכל זה ללעג ולשחוק לדברי האל. ויונתן תרגם: מדנמות לא נחי. 67) קהלת
ג׳ י״ט כ״ב. שם ט׳ י׳. 68) כפירש המפרשים שם. 69) במדבר ט״ו, ל״ט. 70) ישעיה
ד׳ י׳. 71) תהלים ק״ו ל״ז. 72) דברי הימים ב׳ ל״ג ז׳. 73) יחזקאל י״ז כ״ג. ירמיה
כ״ג כ״ז. 74) ירמיה נ׳ ו׳ ז׳. 75) ירמיה כ״ג, כ״ז ל״ג. 76) יחזקאל י״ג י״ט. מיכה ג׳ י״א.
77) ירמיה ו׳ י״ד. יחזקאל י״ג ו׳. 78) יחזקאל כ״ב, כ״ה כ״ז. צפניה ג׳ נ׳. 79) גיטין
נ״ו ב׳ דמיה דזכריה דהוה קא מרתח. 80) ישעיה ה׳ י״ח. 81) שם שם ה׳ ו׳. 82) מלכים
ב׳ י״ח ט״ז. 83) עמוס ו׳ ח׳. 84) הושע ה׳ ט״ו. 85) ראש השנה ל״א א׳. 86) שם שם.
פתיחתא איכה רבתי. 87) מה לו לאב שהגלה וכו׳ ואוי להם לבנים שגלו וכו׳ ברכות ג׳
א׳. 88) הלא אומה של בזוים אתם וכו׳. בראשית רבה פ״א. 89) דברים רבה פ״ה.
90) שם שם. מי שמבקש לילך ילך לו. 91) שם שם. 92) בראשית כ״ג, י״ז י״ח.
93) סנהדרין צ״א א׳. ובלי ספק האשמה ההיא מצאה מימי קדם וכבר היתה לעולמים.

94) מלכים ב׳ כ״ד ב׳. 95) תהלים פ״ג ה׳ י׳. 96) מלכים ב׳ כ״ד, 97) ישעיה י״ד ו׳. 98) מלכים
ב׳ כ״ד ז׳. 99) שבת קמ״ט ב׳. 100) ישעיה כ״ג י״ג. 101) מלכים ב׳ כ״ד א׳. 102) ירמיה
כ״ז י״ב י״ז. 103) שם ל״ז כ״א. 104) שם, שם כ״א; שם ל״ח ו׳ 105) פתיחתא איכה רבתי.
106) תהלים ע״ד ו׳. 107) עובדיה א׳ י״א י״ג. איכה א׳ כ״א. 108) יחזקאל ל״ו ב׳.
109) ירמיה נ״ב י״ח י״ט. 110) ירמיה ט׳ ט׳. 111) שם ט׳, ט״ז. 112) פתיחתא
איכא רבתי. 113) ירמיה ל״א ט״ו. 114) שם שם ט״ז 115) איכה ג׳ פ״ז. 116) שם
ד׳ ח׳. 117) תהלים קל״ז א׳ ט׳.

הערות צום צווייטען טהייל.

1) מלכים ב׳ כ״ד א׳. 2) דניאל א׳ א׳ ב׳. 3) יחזקאל י״ז ט״ו. 4) יחזקאל י״ז י״ג. כדר עולם פכ״ח, 5) דניאל א׳ ג׳ ד׳, 6) שם שם ב׳, 7) שם שם י״ט כ׳, 8) שם ב׳ מ״ח, 9) שם שם מ״ט, 10) שם ה׳ כ״ט, 11) 12) דניאל ב׳ כ״ג, 13) שם ו׳ י״ז, 14) יחזקאל א׳, 15) שם כ״א ה׳, 16) יחזקאל ל״ו ט׳ י״ב, 17) שם ל״ד כ״ח, 18) שם מ׳, 19) דניאל ז׳ א׳, 20) שם ז׳ שם ח׳, 21) שם ז׳ ב׳, 22) שם שם ד׳ ה׳ ו׳, 23) שם ה׳ ד׳ ח׳, 24) שם שם ג׳, 25) שם ד׳ כ״ד, 26) דברי הימים לבית ישראל, פין, צד 4, 27) נחמיה י״ג כ״ד, 28) שם שם, שם עיין ביאור, 29) דניאל ד׳ י״ח, פירוש רסה״ג שם, קדושין ע״ב א׳, 30) ישעיה מ״ה א׳, 31) דניאל ה׳ כ״ז—כ״ט, 32) דניאל שם שם כ״ט, 33) שם בשם יוסיפון לרומיים, 34) עזרא א׳ א׳ ה׳, 35) שם שם ו׳, 36) שם שם ז׳ י״א, 37) עזרא ג׳ י״ב י״ג, 38) שם ט׳ ד׳ ט׳, נחמיה ט׳ ל״ו ל״ז, 39) נחמיה א׳ ג׳, שם ט׳ ל״ז, 40) שם ה׳ א׳ ו׳, 41) עזרא ז׳ ו׳, 42) סנהדרין כ״א ב׳, 43) מגילה ג׳ א׳, סנהדרין כ״א ב׳, אמרי בינה ימי עולם פרק נ״ז, 44) בבא קמא פ״ב א׳, 45) כנסת הגדולה, 46) שם שם עיין תוספות ודנין, 47) קהלת י׳ ט״ז י״ז, 48) בבא קמא פ״ב א׳ שיהו רוכלין מחזירין בעירות ועיין פין דברי הימים לבני ישראל צד 67, 49) משחרב בית המקדש ניטל טעם ביאה, 50) סוטה מ״ח ב׳ נסתלקה רוח הקודש וכו׳ והיו משתמשים בבת קול, 51) יומא כ״א ב׳ ישנובר וכו׳ שכינה ורוח הקודש, 52) משחרב וכו׳ נתנה נבואה לחכמים, 53) פין,

דברי הימים לבני ישראל פאראגראף 10 ובסוף פאראגראף 12 צד 22, 54) אנטיוכוס עפיפאנוס מלך יון, 55) איזראעלס געשיכטע העכט ז, 5, 56) פתאלמעאוס (תלמי) פהילאדעלפוס, 57) הדרת זקנים, 58) מגילה ט׳ א׳, 59) צדוקים 60) כת פרושים, 61) בבל, פרס, יון, 62) מלכות בית השמונאי, 63) דניאל ד׳ ז׳, סכה״ב קי״ח ב׳ ועיין רש״י שם, 64) תהלים פ׳ י״ד, פסחים שם, 65) בגמרא (סוכה נ״ב ב׳) אמרו על יצה״ר בתחלה קראו הלך ולבסוף קראו אורח וכו׳ שנאמר ויבא הלך לאיש העשיר, 66) העללעניסט, זם כת היהודים היונים שסגלו להם לשון וחכמת יונית, והיו בזמן בית שני, 67) הוא הפילוסוף אריסטו היוני, 68) הוא הכשורר הנודע האמער היוני, ובירושלמי דפרק חלק איתא אבל בספרי המירום וכו׳, 69) ר״ל כת פרושים הם חכמי התלמוד הידועים עמודי בית ישראל, 70) 71) 72) כוונתו לכת הצדוקים הבלתי מאמינים בתורה שבע״פ והשארת הנפש ובגמול השכר והעונש לעולם הבא ומאמר רבם אנטיגנוס איש סוכו (אבות פ״א) הוו כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס הביאם לידי כפירה ח. 73) 74) כוונתו לכת האיסים (עססעאָער) שהם לד״ק דחסידים הראשונים, דרכם היה להתכודד באגודה מיוחדת, כל הנספח אליהם לבש לבנים ואכל וחי מקופת החברה, כי כיס אחד היה לכלם. כל מעינם היה במילי דשמיא, במלאכים וצבא המרום במרום, והיו רופאי חולים בשמות ובסמי הרפואה, שלכך נקראו לדעת קצת איסיים מלשון אסיא שהוראתו רופא, היו נזהרים מאד לטבול בכל יום תמיד במים, והם טובלי שחרית הנזכרים בדרז״ל, עיין עיד הכתות בספרי החכם יאסט, אללגעמיינע געשיכטע דעס איזראעל 1 באנד ז. 517—525, גם געשיכטע דער יודען להחכם גרעטץ חלק שלישי ובמאמר המוכם ירידת האומה התעלות האמונה׳ להחכם הר״א קראכמאל, 75) 76) יומא ט׳ ב׳, מקדש ראשון מפני מה חרב מפני ג׳ דברים שהיו בו עכו״ם וגלוי עריות ושפיכות דמים, 77) רז״ל מיחסים שני החורבנות למעשה שטן הוא היצה״ר ואמרו עליו (סוכה נ״ב א׳) שנתן עיניו במקדש ראשון והחריבו וכו׳ שנתן עיניו במקדש שני והחריבו. יומא, מקדש שני מפני מה חרב מפני מה שהיתה בו שנאת חנם, ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד ג׳ עבירות עכו״ם וכו׳. 78) משלי ל״א י׳, 79) ויקרא י״ט ט׳ י׳, דברים ט״ו ד׳ י״ב, 80) ויקרא י״ט ל״ג ל״ז, 81) שם שם י״ג 82) שם כ״ה ל״ג, 83) דברים כ״ג ח׳, 84) 85) מרגלא בפומיהו דכל כותבי קורות בני ישראל, כי ברדת האומה במדינות גברה האמונה ועלתה יד התורה עד כי כלם קמו קבלו עליהם להרוג את נפשם עליה ועל קיומה. ועיין במאמרו של החכם הר״א קראכמאל ירידת האומה התעלות האמונה׳. 86) עירובין י״ג ב׳ אומר על טמא טהור ומראה לו פנים על טהור טמא ומראה לו פנים וכו׳ שהיה מטהר את השרץ במאה וחמשים טעמים.

87) פעלי המלאכים יא א׳ י״ח, אגרת פאול אל רומים א׳ כ׳ ט. 88) יבמות מ״ז ב׳ קשים גרים לישראל כספחת. ובמדרש רות רבה על הפסוק שופטי בנותי אמרו שדוחין את הגר, 89) אגרת פאול אל רומיים ג׳ כ״ט, האם אלהי היהודים לבדם הוא ולא אלהי הגוים. 90) פעלי המלאכים יא י״ח, וגם לגוים נתן אלהים תשובה לחיים. 91) אגרת פאול אל העברים י״ג ט׳, אל תנשאו בלמודים שונים זרים כי טוב לחזק את הלב בהם. 92) פעלי המלאכים, אגרת פאול, הליכותיו, כמעט ימדברותיו. 93) בגלת הן משתמשים בעלי הברית על השפעה הרוחנית בהרבה מקומות כגון לשבת בחן אלהים, פעלי המלאכים י״ג מ״ג וכיוצא בו. 94) מתיא ה׳ מ״ד. 95) שם שם ל״ט, ואם איש יכך על הלחי הימני הטה אליו גם האחר. כמו שכתוב בברית החדשה בכמה מקומות. 96) כנודע לכל הקוראים בספרי הקורות מהרדיפות שסבלו בעלי הברית בתחלה במדינת רומא. 97) הוא הקיסר קאנסטאנטין הגדול שקבל הברית החדשה בעשרים ושנים לחודש מאי שנת 337 למספרם. 98) קדושין כ״ט ב׳. כל שאינו מלמדו אומנות מלמדו ליסטות. 99) אבות פ״א ה׳. 100) שם שם י״ב. 101) שם פ״ד מ׳ ד׳. 102) גיטין ס״א א׳. 103) תוספתא פ״ג. 104) יאהאן בוקסדארף בהקדמתו לספר השרשים ארמית ותלמודית. 105) את „לייבצאלל" שלם כל איש יהודי בדרך, בבואו ממקום אחד למקום אחר. איין אָרמער מאַן, פאטער פאָן קינדערן, דער זיך פאָן דעם פערקויפע אלטער קליידער ערנעהרטע, צייגטע פיר 5 אונד אַ האַלב גולדען צאָל צעטעל אויף, דיא ער א. ז. וו. ענטריכטען מוסטע בינען 6 טאגען... זא קאם ער אָם ענדע צו זיינער בראָדלאָזע פאַמיליע ניכט נור מיט ניכטס, זאָנדערן נאָך מיט 8 טהאַלערן שולדען. איזר. געשיכט. העבט ז. 155, 106) היהודים היו משועבדים למלך בגופם ובממונם והיה ביכלתו לעשות בם כרצונו, שלכך נקראו: „קאַממערקנעכטע" המכס הגדול אשר גבה מהם נקרא „שוטצגעלד", ר״ל בגלל אשר ישבו בארצו ויחסו בצל כנפיו. שם 126, 107) עיין שם „אונד נאָך דעם פערמעגען" פאַראַגראַף 4 108) געטאָ אָדער יודענגאַססע. ממאה העשתי עשרה החלו מלכי איטאליא, צרפת ואשכנז להושיב את היהודים ברחוב מיוחד ולכלוא אותם שמה כמקנה בקר. בערב סגרו שער הרחוב מבוא ונפתח בבוקר. 109) ובכל זאת היו מתפרצים שמה שודדים מדלת העם לשלול שלל ולבוז בז ויעשו ביהודים כרצונם. שם ז. 110) להבדיל את ישראל מכל העמים לחרפה ולבושת מרו שיהיו מצוינים כעבדים במלבושיהם ולעשות סימנים מיוחדים על בגדיהם מצבע צהוב או אדום. העבט ז. 154. בצרפת מרו על היהודים בשנת 1272 לשאת קרן בכובע. שם שם.

ובספר צמח דוד חלק ראשון כתוב: בשנת רנ״ז נצטוו בני עמנו בעיר ווינציא לשאת על ראשם כובע צהוב, גם בגדי היהודים בפולין והשטרייטל היו נשואים עפ״י המרה המפורסמת, ולזאת עלינו להודות לממשלתנו הנדיבה אשר מעולם לא הבדילה אותנו לחרפה ואדרבא כל ישעה וכל חפצה כי נלבש בגדי חופש, לבלתי יהיה שם ישראל לגדופה, 111) הוא עלילת דם, שהאשימו את היהודים כי שוחטי הילדים הם. 112) ר״ל מסע הצלב (קרייצצוגע) לארץ הקדושה בדורות הבינים, ואמרו הנוסעים, עד שאנחנו הולכים להכרית האויבים הרחוקים נכרית נא לראשונה את היהודים אויבינו שבארצנו, ואז סבלו היהודים מאד כנזכר בכל ספרי הקורות, ועיין ביחוד בס׳ דברי הימים, מאת החכם הקדמון יוסף הכהן הספרדי. 113) הוא פערדינאַנד הקנאי מלך ספרד ואשתו איזאַבעללאַ הידועה, אשר בחשבם כי היהודים יטמאו את ארצם התעיבו עלילה להעלותם על מוקדי אש בזמן האינקוויזיציאָן שיסדוהו המה ואח״כ כלה גרשום מארצם. 114) הוא הגראָססאינקוויזיטאָר טהאָמאַס פאָן טאָרקוועמאַדאַ שהי׳ בזמן ההוא הצר ליהודים עד מאד. יאָסט אללג. געשיכ. ז. 401 והלאה. 115) הוא גירוש ספרד. כתב השר דון יצחק אברבנאל בתחלת ספר מלכים וזה לשונו: בשנת מוריה ישראל לכד מלך ספרד כל מלכות גראַנאַדאַ... יצא דבר מלכות ודתו: לכון אמרין כל משפחות בית ישראל כי תעברון במים ותסגדון לאלהי הגוים טוב הארץ תאכלו, ואם תמאנו קומו צאו מתוך עמי, מארצות ספרד... וכמשלש חדשים לא תשאר פרסה וילכו בלא כח שלש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו. והחכם יאָסט כתב בספרו אללג. געשיכטע דעם איזראל ז. 402: „דאס עדיקט פאָם 31 מארץ 1492, וועלכעס זעמטליכען יודען דעם לאַנדעס בעפאַהל, בינען פיער מאָנאַטען דאס לאַנד צו רייזמען, אָהנע געראַך גאָלד אונד זילבער מיטצונעהמען". הכונה בהתיסדות האיטאָ-דע-פע היתה להתעולל על בעלי נכסים מופלגים ולקחת מהם את נכסיהם. 116) די דייטשע ליטעראטור איזט די רייכסטע אן שמעהשריפטען געגען יודען. גרעטץ, געשיכטע דער יודען 11 באנד ז. 612 נאטע 4. 117) אלה הם דברי פריעדריך ריהס מורה דברי הימים בהאקאדעמיא אשר בברלין שם ז. 832. 118) אלה דברי פריעדריך בוכהאלץ, גרעטץ שם ז. 261, ומצאתי לנחוץ להעיר כי אין מוקדם ומאוחר בספורי בסדר המשטינים והמליצים שבאו בה. 119) הדברים האלה דבר יאהאן דוד מיכאעלים, פראפעסאר בגעטטינגען. גרעטץ שם ז. 79. 120) דברים קשים כאלה יצאו מפי השופט חריסטיאן לודוויג שהיה ראש המשטינים. גרעטץ שם ז. 256. 121) הוא הצורר הגדול והבלתי מלומד מן כתבניו הראשונים גראטטענאויער, הוא כתב ספרי פלסתר הרבה על היהודים. גרעטץ

שם שם. 122) כדברים האלה הגיד הצוור חרע י. פ. פריעס. אַ גיפּטינסטען וואר די שריפט איינעס ארצאָעס אונר פּראָזעסאָרס דער נאַטור-וויסענשאַפטען אין הײדעלבערג. י. פ. פריעס: „בעסעהרונג דעם וואָהלשטאַנדעס אונד חאראַקטערס דער דייטשען דורך די יודען". גרעטץ שם ז. 348. 123) ככל הדברים האלת דבר איש צר ואויב הונדט-דאָראַיוסקי בספרו „יודענשפּיגעל". עצתו היתה: מאַן פערקויפט א'וראָעלס קינדער אַן די ענגלענדער, וועלכען זי שטאַט דער שווארצען אין איהרען אינדישען פּלאַנטאַציאָנען געברויכען קענען, דאַמיט זי זיך ניכט פערמעהרען ואָלטע מאַן די מענער ענטמאַנען אונד איהרע ווייבער אונד טעכטער אין שאַנדהייזערן אונטערבריינגען. גרעטץ שם ז. 361. 124) היא הפילוסוף פיכטע; שם 249. 125) הוא החכם הנודע הרמבמ"ן המכונת מענדעלזאָהן. 126) לעסינג, דאחם, ניקאָליי, דיעץ, יאָהאַנעס פאָן מילער, מיראבאָ ודומיהם עוד הרבה. 127) כדברים האלה כתב החכם דאהם בספרו „שוטצשריפט" להצדיק את בני עמנו, גרעטץ שם ז. 71 והלאה. 128) פּריעסטער גרעגאָאַר הגרפת אחד מצדיקי עמנו המצוינים הוא כתב כדברים האלה בספר. גרעטץ שם ז. 107 והלאת 129) הן אלה אך קצות דברים מדברי החכם לעווים וואי האנגלי יותר דבריו תמצא בספר. גראמץ שם ז. 352 והלאת.

צום צענטן יאָרצייט פון
מענדעלע מוכר-ספרים
(שלום יעקב אַבראַמאָוויטש)

צום צענטן יאָרצייט האָט דער פאַרלאַג „מענדעלע" אַרויסגעגעבן אַלע ווערק פון מענדעלע מו"ס אין אַ נייער, באַאַרבעטער און קאָנטראָלירטער אויסגאַבע. פאַר יעדן באַנד קומט אַן אַריינפיר און אויך אַ געהעריקע אָפּהאַנדלונג-כאַראַקטעריסטיק פון די ווערק.

אויסער די פריערדיקע צוואַנציק בענדער, האָט דער פאַרלאַג אַרויסגעגעבן צום יאָרצייט נייע צוויי בענדער: באַנד XXI „מעשיות וועגן מענדעלען" און באַנד XXII „דער מענדעלע-טורעם".

- באַנד 1 מענדעלע מוכר-ספרים (זיין לעבן און שאַפן)
- באַנד 2 דאָס קליינע מענטשעלע
- באַנד 3 פישקע דער קרומער
- באַנד 4 די טאַקסע אָדער די באַנדע שטאָט-בעלי-טובות.
- באַנד 5 די קליאַטשע
- באַנד 6 לופט באַלאָן. דער פיש
- באַנד 7 יודעל
- באַנד 8 שבתדיקע זמירות. פרק-שירה
- באַנד 9 מסעות בנימין השלישי
- באַנד 10 דער פריזיוו
- באַנד 11 דאָס ווינשפינגעריל, I טייל
- באַנד 12 דאָס ווינשפינגעריל, II טייל
- באַנד 13 צוריק אַהיים. אַלטע מעשה. שם און יפת אין וואַגאָן
- באַנד 14 אין אַ שטורעם-צייט. אין דער ישיבה של מעלה. אַ סגולה צו יידישע צרות
- באַנד 15 די נשרפים. ספר הבהמות. ספר הגלגולים. דאָס קעלבל
- באַנד 16 שבת און יום-טוב. חג האָסיף. דער חילוף. שבת. וואָס הייסט חנוכה. אויף אסיפות. אַ שטאָט אין מזרח-וואַנט. די אַנטדעקונג פון וואָלין.
- באַנד 17 עלטערן און קינדער
- באַנד 18 שלמה ר' חיימס (1 בוך)
- באַנד 19 שלמה ר' חיימס (2 בוך)
- באַנד 20 זכרונות וועגן מענדעלען

נייע צוויי בענדער

- באַנד 21 מעשיות וועגן מענדעלען
  מעשיות, זכרונות, עפּיזאָדן און קוריאָזן דערציילט פון שלום-עליכם, ציטראָן, אַנ — סקי, ראַווניצקי, קלויזנער, שניאור, פיכמאַן א. אַ.
- באַנד 22 מענדעלע-טורעם
  אַרטיקלען פון פּרץ, בערדיטשעווסקי, גינזבורג, דובנאָוו, דינעזאָן, בערקאָוויטש, ספעקטאָר, וויסער, גאַרעליק, פרילוצקי, ניגער, נאַדיר, אויסלענדער, דאָברושין, מייזיל, גראָס א. אַ.

די ווערק פון מענדעלע מוכר-ספרים זענען די גרונט-שטיינער פון דער יידישער ליטעראַטור. דאָס איז איר אָנהייב, איר ערשטער אויסדרוק פון קראַפט, פון פאָרם, פון שפּראַכלעכער און קינסטלערישער פאַרווירקלעכונג.

מענדעלע איז ביז הייגט דער גרעסטער קינסטלער פון יידישן וואָרט.
זיין ווערק איז צום לערנען, צום שטודירן און צום געניסן צוגלייך.
מענדעלעס ווערק דאַרפן זיך געפינען אין יעדן יידישן הויז!

פאַרלאַג געזעלשאַפט „צענטראַל" וואַרשע, נאַוואָליפּקי 7.